

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul VI, nr. 9 (69), septembrie 2022 • Apare lunar

24 pagini

Ioan C. TEȘU

De la „educația
sanitară” la cea
morală p. 22-23

Sărbătoare

*De sărbători poetul se
sărbătorește amintindu-și de
vechea lege a cuvântului
care vai-vai a fost la început*

*o cât a trebuit să aștepte
până când drumul o drumul
a strălucit ca un pom roșu
în pieptul său plin de iubire*

*astfel mi-a șoptit în acea seară
cu o voce dulce ca o enigmă
ea cea ascunsă în pământul adormit
sub zăpezile imaculate ale promisiunii*

*fericit este sufletul meu scufundat în
tăcere și așteptare stau singur și ascult
amurgul cucerindu-mă ca pe-o
cetate părăsită*

Dan LAURENȚIU

Liviu Ioan STOICIU

Ce mai e azi „poezia bună”

3

Constantin COROIU

Variațiuni pe o temă dată

4

Gellu DORIAN

„Era septembrie cu amânare”

4

Lucreția PASCARIU

Revitalizări critice ale unor concepte esențiale...

5

Constantin CUBLEȘAN

Un poet în exil – Vintilă Horia

6

Lucian GRUIA

Simplitatea profundă

7

Grigore ILISEI

Regăsirea eului începuturilor...

8

Daniel Ștefan POCOVNICU

Protestul metafizic

9

Adrian Dinu RACHIERU

D.R. Popescu și „Morișca” Adevărului (I)

11

Mihaela GRĂDINARIU

Poesis – ÎNFĂȘATĂ-N SILABE

12

Adrian ALUI GHEORGHE

Poesis – TIMPUL ÎMI SPUNE

13

Constantin PAIU

Ștefan Oprea 90 „Să mori, să dormi...”

20

Adina BARDAȘ

Suava materie a frumuseții – FITS 2022 (II)

21

Constantin PRICOP

Colectivități imaginate

24

„Dacă ar fi cu puțință să ne privim cu ochii celorlalți, am dispărea pe loc.” – Emil Cioran

Revista apare cu sprijinul Primăriei Iași

Expres cultural numărul 9 / septembrie 2022

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Ioan Răducea, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

- Liviu Ioan STOICIU** Ce mai e azi „poezia bună” 3
Nicolae PANAITE Despre respect și opțiuni 3
Constantin COROIU Variațiuni pe o temă dată 4
Gellu DORIAN „Era septembrie cu amânare” 4
Lucreția PASCARIU Revitalizări critice ale unor concepte esențiale, subsumate educației 5
Constantin CUBLEȘAN Un poet în exil – Vintilă Horia 6
Leo BUTNARU Evantaie și pasiențe 6
Lucian GRUIA Simplitatea profundă 7
Livia IACOB Târziul: un timp pentru doi 7
Grigore ILISEI Regăsirea eului începuturilor – Elena-Brândușa Steiciuc 8
Ionel BOSTAN Împăratul iepurilor 8
Daniel Ștefan POCOVNICU Protestantul metafizic 9
Flavius PARASCHIV Modernismul și avangarda. Profiluri de scriitori 9
Traian LAZĂR Aforismul și epigrama. Tradiții și continuități 10
Mihaela GRĂDINARIU Florin Faifer – oglinda aburindă a tristeții 10
Adrian Dinu RACHIERU Dumitru Radu Popescu și „Morișca” Adevărului (I) 11
Mihaela GRĂDINARIU *Poesis* ÎNFĂȘATĂ-N SILABE 12
Adrian ALUI GHEORGHE *Poesis* TIMPUL ÎMI SPUNE 13
Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997–2000. Jurnal epistolar (IX) 14
George BĂDĂRĂU Aperto libro, 1 15
Mihai PĂCURARU ierburi și vise 15
Magda URSACHE Eminescu după Eminescu 16
Cornel Simion GALBEN Sub spectrul blestemului 17
Dan Bogdan HANU Post(s)tări 17
Mihai CABA Mihai Codreanu sau noblețea sonetului 18
Ioan ȚICALO Un plan bine pus la punct 19
Emanuel VASILIU A XXVI-a ediție a Festivalului Filmului Francez Iași (II) 19
Ioan RĂDUCEA Palimpsest sentimental 19
Constantin PAIU Ștefan Oprea 90 „Să mori, să dormi... să dormi sau poate să visezi” 20
Adina BARDAȘ Suava materie a frumuseții – FITS 2022 (II) 21
Ioan C. TEȘU De la „educația sanitară” la cea morală 22
Constantin PRICOP Colectivități imaginate 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com;
www: exprescultural.ro
facebook.com / expres.cultural
ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

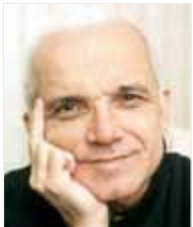
**84 lei / an + 24 lei taxe poștale,
42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.**

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări ale pictoriței Rodica Postolache

*** Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.**
*** Rugăm colaboratorii să ne trimită textele doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com, până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă maximum 7000 de caractere și să fie în format Word.**

dtp: valicirca@gmail.com

Liviu Ioan STOICIU

Ce mai e azi „poezia bună”

Ce mai e „poezia bună” azi (criticii actuali îi spun și „poezia înaltă”, admirativ). Avem o istorie strălucită a „poeziei bune” de limbă română. Chiar dacă s-au schimbat gusturile de receptare de la o epocă la alta și poezia dintr-un secol-rămas-în-urmă pare a fi căzut în desuetudine. „Poezie bună” a fost scrisă de la Eminescu încoace (Eminescu fiind întemeietorul limbii române literare, să mă refer numai de la el) în fiecare epocă, dincolo de curente și manifeste literare. Mereu m-am mirat că există un fir roșu neîntre-rup, o continuitate naturală de mare amplitudine în poezia română: nici războaiele, nici avangarda extremistă, nici proletcultismul comunist sau, la zi, nici ideologia lirică exclusivistă douămiiștii n-au reușit să taie firul roșu; s-a scris „poezie bună” pentru sertar și în perioadele de cumpănă, de cenzură, de dictatură. Avem tot timpul repere de mari poeți originali în fiecare generație literară (potrivită la 30 de ani de critica noastră, cu trei promoții literare de un deceniu fiecare, fără să fie bătute în cuie). Istoriile literaturii române, de la Eugen Lovinescu și G. Călinescu la Nicolae Manolescu și Mihai Zamfir (istorii care sunt adevărate coloane vertebrale ale literaturii noastre, prin scriitorii scoși în evidență) au greutate în aur datorită în primul rând marilor poeți. În ele îi găsești pe cei care au scris „poezie bună / înaltă”. Turn de orientare, pentru cititori de bună credință e și *O listă canonică: 100 de poeți români în 100 de ani (1918-2018)*, „rezultată din opțiunile exprimate de 35 de critici, istorici literari și poeți (cu un constant exercițiu critic aplicat poeziei)”, publicată de *România literară*. Și, nu mai puțin, ne putem raporta la „poezia bună” scrisă de laureații Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” (acordat de un juriu de critici literari de renume, anual, din 1991 până anul trecut, când a fost trecut în conservare). Sau laureații Premiului Național „Tudor Arghezi” sau ai Premiului Național „Lucian Blaga” (aflat la început). Personal, aș adăuga toți premiații Uniunii Scriitorilor la poezie (premii ale unor festivaluri patronate de Uniunea Scriitorilor sau ale unor reviste, sau premii acordate anual pentru o carte de poezie, cu juriu de critici credibile). Sigur, *poezie bună* au scris cât au fost în viață poeți considerați mari și n-au prins premiile de care am pomenit. Așa cum sunt *poeți care scriu bine* și n-au norocul să fie premiați (e greu de cuantificat *norocul literar*; e și o „chestie de destin” până la urmă, „fiecăruia cum îi e scris”; nu pun la socoteală poezii nedreptățiți, care nu-și cunosc puterea de convingere și n-au atitudine publică, stau în banca lor, de bun simț, nu atrag atenția cu orice preț, orgolioși, deși conduc și o revistă literară, de exemplu, sau o editură, publică poeți și critici de poezie, ba chiar înmânează și premii colegilor lor poeți și critici de poezie din partea revistei sau editurii; ei sunt convinși că vor fi redescoperiți într-o zi și posteritatea le va face „dreptate”?). Spunea deunăzi Mihai Zamfir: *Să fii un mare scriitor, un scriitor adevărat e la fel de dificil ca să fii un violonist mare, pianist mare sau pictor mare. Pe lângă stăruință, muncă, mari maestri, consacrare etc., etc., îți trebuie acel ceva. Care e sau nu e! Și mai mult: Adevăratul scriitor nu trebuie să aibă preferințe sentimentale. Adevăratul scriitor este o bestie. Este cineva care „calcă pe cadavre”. Sigur, totul trebuie luat, aici, metaforic. Cei ce scriu „poezie bună” trebuie să facă față epocii și vieții literare în care se complăce, să-și gestioneze lucid „slava”. Altfel, în numele poezilor adevărați, „atemporalii”, autori de „poezii bune”, scria Nicolae Manolescu: *Poetul care creează spre a se exprima reușește adesea nu numai să se exprime, dar să-și creeze un mod de a fi al lui, altul decât cel real, într-un spațiu nou, salvator, dincolo de viață și de moarte...**

Poezia originală se schimbă nu atât datorită epocii contemporane poetului, cât împrăștiării native spirituale a poezilor de la o generație la alta, poeți care vin neapărat cu o nouă sensibilitate, cu modificări intuitive produse la nivelul conștiinței artistice. Nu-mi iese din minte ruptura aparentă a douămiiștilor de poezia română (a celor puși pe baricadă împo-

triva poezilor membri ai Uniunii Scriitorilor, Uniune care „organizează” viața literară și care n-are nicio relevanță la masa de scris a fiecăruia, în particular). Am luat seama că poezii douămiiști, delimitați de poezia scrisă până la ei (considerată chiar expirată, în modul cel mai nefericit cu putință), repetă povestea avangardiștilor istorici (dadaismul, expresionismul, futurismul și suprarealismul, în principal) de acum o sută de ani, ruși de literatura română (*au rupt legătura cu trecutul, l-au negat în totalitate*), care nu dădeau doi bani pe stâlpii poeziei noastre, contemporani lor, de la Bacovia la Arghezi și Barbu, la Blaga. Azi „douămiiștii lui Ianuș-Komartin et comp.” sfidează marii poeți ai generațiilor 60 și 80 (plecați pe lumea cealaltă; sau aflați în viață, care scot și azi cărți remarcabile de poezie), în numele ideologiei lor literare, a „progresismului postumanist”; pentru ei, generațiile 60 și 80 din secolul trecut sunt „conservatoare”; ei contestată valorile tradiției și echilibrul modelelor, prestigiul canonicilor, valorile estetice. Critica literară adevărată le e dușman de moarte, *douămiiștii lui Ianuș-Komartin* au „valorile” lor relativizate, „care configurează gustul și mentalitatea generației tinere și militante, aflată pe poziții de be-

ligeranță” – în raport cu ce s-a scris și publicat până să apară ei. „Prezenteismul” lor (*timpul predominant este prezentul*) „radicalizează clivajul între prezent și modelele trecutului, prin acțiunea de ruptură decisivă dintre formele și valorile tradiționale și frumusețea agresivă a viitorului ca prezentă”, cum declara un celebru „futurist”, F.T. Marinetti: *aparitia noului înseamnă o radicală schimbare a ordinii anterioare...* Ce ar trebui să observe „douămiiștii lui Ianuș-Komartin et comp.” e că avangarda a venit și a trecut (ca orice gen de experiment) și că n-a rămas decât ca o curiozitate în istoriile literaturii române (au rămas doar scriitorii care s-au desprins de avangardă). Aceași situație se va repeta mâine, după o sută de ani: vor rămâne în istoriile literaturii române tot poezii care „au scris bine”, azi ignorați de douămiiști, de la Leonid Dimov, Nichita Stănescu la Marin Sorescu, Mihai Ursachi, Cezar Baltag, Cezar Ivănescu, Mircea Ivănescu și până la Traian T. Coșovei, Mariana Marin, Ion Stratan, Al. Mușina, sau Cristian Popescu, să mă refer doar la câțiva dintre cei plecați...

8 septembrie 2022. BV

Nicolae PANAITTE

Despre respect și opțiuni

Cred că fiecare persoană, în dreptul ei, cu excepția cazurilor clinice, este în măsură / stare să se exprime mai bine sau mai puțin bine, atunci când e vorba de respect. Câștigarea sau pierderea lui este direct proporțională cu manifestarea și condiționarea noastră. Considerația de sine și față de ceilalți este în bună măsură o rezultată a educației, a însușirii și practicării celor învățate. Nici soarele, nici semințele florilor, nici cromozomii, nici animalele nu-și cunosc funcția și menirea. A tinde însă spre ceva presupune rațiune și asimilare de cunoștințe. Aceste atribute sunt doar apanajul omului. Suntem ființe raționale și responsabile din punct de vedere moral; putem să simțim și să acționăm. Avem conștiință de sine, rațiune și voință liberă. Omul are determinare independentă, fiind capabil de a lua și de a-și asuma decizii. Tocmai voința liberă, adică liberul nostru arbitru de a alege cu toate capacitățile mentale, emotive și volitive pentru sau împotriva bine-lui, reprezintă demnitatea noastră. Când intră în codul nostru genetic răul nu aduce altceva decât întristare, suferință... Răul, cu toate componentele sale: egoism, răzbunare, orgoliu etc. ne deformează personalitatea. În lumina adevărului, într-un final, vom vedea că traumele pe care le cunoaștem sunt urmare a incompatibilității între bine și rău, lumină – întuneric, admirare – detestare, afirmare – negare, atracție – respingere, explicit – implicit șamd.

Noi am fost făcuți pentru dragoste, bună-tate, adevăr, fericire etc. Mereu ne este sete și foame. Dacă nu ni le potolim zilnic, devenim anemici și comunicăm defectuos. Așa și respectul: se cuvine să fie o constantă a existenței ce o avem. Legat de respect și opțiuni, amintesc un cunoscut verset: *Tot ce doriți să vă facea vouă oamenii faceți-le și voi la fel*. Nu trebuie uitat faptul că ființele umane sunt unicate. Respectul trebuie să probeze deosebirile dintre noi.

Manifestările și mărturisirea ne sunt – ar trebui să fie, nu? – expresia exterioară inevitabilă a ceea ce s-a petrecut deja înăuntru.

Cei șapte ani de-acasă, de asemenea, sunt foarte importanți, dacă nu chiar fundamentali, pentru devenirea noastră spirituală și morală. Cu cât cineva renunță la semeție și la denaturarea adevărului – e vorba de stima de sine – va crește, nădăjduiesc, în ochii celorlalți. Arată-mi cine te respectă, ca să-ți spun cine ești! Această vorbă de duh am auzit-o, prin anii '70 ai veacului trecut, de la profesorul și criticul literar Constantin Ciopraga.

Știu, sunt unele gesturi, atitudini, decizii etc. care nu prea au nimic cu aplombul și altruismul, atunci când soluționarea unor probleme sau luarea unor hotărâri sunt dependente de o persoană sau mai multe mănate de vanități și idiosincrazii, dar care au – vai!? – putere de decizie. Nu în puține situații, viața ne-a arătat până azi că lucrul bine făcut, buna cuviință, recunoașterea meritelor cuiva nu vor fi susținute / recunoscute de factorii decizionali, dacă interesele și obiectivele lor au de suferit... Se pot emite și comite erori... până la un punct ele pot fi înțelese... dar atunci când apare premeditarea decidenților în a nedreptăți, nu mai e nici vorbă de respect și de ingredientele sale. Iar dacă, totuși, se poate distinge considerația, ea este atât de mare că nu se poate vedea din spatele vacii-Domnului. Respectul nu trebuie să fie ca făcutul cozonacilor: la Paște și la Crăciun, și nici pe sărite cu anevoință și gargarisme.

Oare suntem exemple bune? Noi toți am făcut greșeli și am vrea să dăm ceasul înapoi pentru a corecta unele lucruri, dar știm că nu este posibil. Lecțiile pe care le-am învățat, din eșecurile și din succesele noastre, îi pot ajuta pe cei care vin din urmă. Impactul potențial pe care îl putem avea asupra lor poate face diferența dintre a lăsa amintiri frumoase despre noi și a fi uitați, scoși din memorie.

Nu-i putem determina pe alții să ne ia în seamă, dar putem și trebuie să vorbim în numele corijării și adevărului. Știu că persoana care este ocupată cu activități utile este cu mult mai puțin vulnerabilă.

Considerația față de sine și față de ceilalți este/ ar trebui să fie placa turnantă a unor relații ce ni le dorim cât mai autentice.

Constantin COROIU

contexte

Variațiuni pe o temă dată

În amintirea incomparabilei M., cu care proiectasem o călătorie la Veneția, dar timpul n-a mai avut răbdare și ea a plecat într-o altă călătorie, ultima! Se întâmplă într-un septembrie tot mai adâncit în timp și în suflet.

Octavian Paler notează în jurnalul său mexican – *Caminante* – că în orice călătorie nu descoperi decât ceea ce duci cu tine, o călătorie însemnând, de fapt, nu numai un exercițiu inițiativ, ci și o redescoperire de sine. Dacă ești „gol”, nu vei găsi nimic sau aproape nimic oriunde vei ajunge. Ce am dus eu cu mine la Veneția, ca, de altfel, și în alte multe locuri? Am dus mai întâi un mit luat din cărți, nu în ultimul rând din acea... neună *Săptămâna nebunilor* a lui Eugen Barbu ca și din filme celebre, din marile opere muzicale și, desigur, din jurnalele de călătorie ale unor scriitori și ale altor oameni de seamă.

Pentru mine o imagine persistentă a Veneției era cea dintr-o fotografie pe care o contemplasem nostalgic de atâtea ori în casa familiei mele. Din acea fotografie îngălbenită de vreme îmi surădea un bărbat impozant, un cunoscut scriitor de la *Viața Românească*, unchiul soției mele, surprins de obiectiv cu un porumbel în mână în Piața San Marco. Acum, din binecunoscutul Turn clopotniță al Bazilicii San Marco, Veneția mi se revela *live* ca o mare roșie, impresie creată de culoarea acoperișurilor și a zidurilor. O mare „spartă” ici-acolo de câte o insulă, o piațetă, niciuna dintre ele neîndrăznind să acceadă la somptuozitatea Pieței San Marco.

Apus de soare la Veneția. Sintagma amintind de celebra pictură a lui *Monet* cu acest titlu care marchează, cum se știe, începutul impresionismului, nu exprima în ce mă privește o realitate trăită, ci doar un regret. Am hălăduit o zi întreagă prin orașul fără zgomot de frâne și de claxoane, așteptând cu emoție apusul de soare. Cineva de acasă aproape mă soma-se ca nu cumva, ajungând la Veneția, să nu văd un apus de soare. Este și acesta un mit al Veneției, unul dintre numeroasele mituri întreținute și exploatate, cu mai multă sau mai puțină abilitate, de o imensă și, desigur, profitabilă industrie turistică. Nu am avut însă norocul să mă bucur de spectaculosul fenomen cosmic, fiindcă în timpul când m-am aflat la Veneția cerul era acoperit de nori și ploua indecis. Încât într-o seară târzie și mohorâtă, nu fără o senzație de frustrare, a trebuit să mă urc în vaporeșul-tramvai pentru a ieși, pe faimosul Canal Grande, din universul suprarealist al Veneției cu un neliniștitor miros de putreziciune.

Fapt miraculos, Veneția e totuși mereu vie. Un giuvaer fără asemănare în coroana de minuni a lumii, cum o vedea Goethe și poate cel mai insolit oraș de pe planetă, cum îi apărea unui alt mare scriitor. „Viața falniciei Veneții” nu s-a stins. Cântări se mai aud peste tot și nici „luminile de baluri” nu lipsesc, cu toate că balurile sunt acum ceva mai frivole și mai puțin romantice. Inima Veneției încă bate puternic, poate chiar prea puternic pentru vârsta și pentru mădulele ei roase de reumatism. Gondolierii, cu înfățișarea lor impozantă, își joacă rolul într-un spectacol ce nu se produce decât într-un singur loc de pe Pământ, mereu surzătorii, mereu îndatoritori pentru a te îndatora, vâslind dezinvolt pe canalele înguste, gesticulând și cântând pe imensa scenă a lagunei, ca niște Pavarotti de larg consum. Exuberanți și respectând un cod numai de ei știut, vâslesc de parcă ar cânta la un vechi instrument bizar, plimbându-se în gondolele lor ca niște dricuri clienți bogați și peste măsură de veseli. Turiști din toate colțurile lumii se prind într-un scenariu operetistic, veselindu-se și aplaudându-și amfitrionul-gondolier cu însuflețire. E o veselie așa-zicând tristă, ce pare să spună cât de crud este neiertătorul timp, dacă până și în carnea Veneției el și-a înfipt și își înfige tot mai adânc dinții. Dar ce înseamnă viața unui om pe lângă viața Veneției? De fapt, înseamnă totul, chiar dacă este mult mai scurtă și mult mai vulnerabilă decât piatra și zidurile palatelor venețiene. Așa se face că,

după ce am privit un convoi de vreo 12 gondole, pline cu turiști de pe îndepărtatele meleaguri asiatice, străbătând labirintul canalelor pe sub podurile pline cu spectatori de ocazie, undeva mi s-a părut că se conturează silueta eroului lui Thomas Mann din *Moartea la Veneția*. Și mi s-a mai părut că el moare încă o dată, acolo, sub privirile mele...

Veneția fără poduri ar fi, cu o expresie a lui Călinescu, ca un poem prolix, ar fi, de fapt, de neimaginat. Poduri mici și multe, rege fiind desigur celebrul Pod al Suspinelor. Podurile leagă palate, piețe și străduțe. Multe de proporții aproape miniaturale – încât gondolierii, ca și pasagerii lor euforici, trebuie să ia seama să nu se lovească la trecerea pe sub ele. Podurile Veneției depășesc cu mult funcția utilitar-urbanistică. Poezia și filosofia lor sunt unice. A vorbi de solidaritate umană într-un oraș al lagunelor pare, probabil, tautologic. A spune însă că podul devine un simbol al acestei solidarități este obligatoriu. Dar nu numai atât. La Veneția podul are și un efect terapeutic. Te apără de alienare. Mergi pe marginea unui canal – acolo unde marginea pietonală există, adică acolo unde apa nu bate direct în zidul suferind al palatelor, și când începe să te încerce neliniștea imposibilității trecerii „dincolo”, în mod sigur apare un pod. Cei ce au durat podurile Veneției au fost nu doar constructori de geniu, ci și fini psihologi. Ei știau multe despre drama comunicării. Dacă i s-ar lua podurile, Veneția ar deveni treptat, dar foarte repede, un uriaș muzeu părăsit. Ceea ce o umanizează și-i conferă suflet sunt înainte de toate tocmai podurile. Am văzut destule poduri și viaducte, unele de o masivitate strivitoare și de o funcționalitate vitală, pentru zone întregi ale unei țări, ale unui continent, ale planetei. De pildă, la Sankt Petersburg. Dar nicăieri, ca la Veneția, nu am avut impresia că pe ele trec suflete. Podurile Veneției sunt făcute să unească suflete.

Ca oriunde vine lume multă, fascinată de un mit, în latura lui mai profundă sau mai superficială, și la Veneția, kitsch-ul își are locul său. Se vând și se cumpără, la propriu și la figurat, mai ales la propriu, multe obiecte – suveniruri așa-zise specifice. Dar, dincolo de acestea, ceea ce e specific Veneției este cu totul altceva: vocația pentru marea artă, pentru cultură. O expoziție Chagall, un spectacol de operă la celebra La Fenice, faimoasa Bienală de artă plastică erau doar câteva dintre evenimentele miezului de vară în care m-am aflat la Veneția. Altfel spus, cu sintagma din titlul unei proze a lui Vargas Llosa, dar într-un alt sens: *variațiuni pe o temă dată*.

La Iași sau într-un sat din Vrancea mea, la Văratec, la Putna ori pe malul lacului Baikal, la Voroneț sau la Pecerscaia Lavra din Kievul lui Petru Movilă, la Hradul din Praga sau în Piața Catedralei din solara Havană, în celestul „oraș al lui Dumnezeu” – Florența văzută de pe San Miniato ori la Catedrala Sf. Isaac din Sankt Petersburg, la Moscova, lângă zidurile de Cetate de la Novodevici, la Paris, „sărbătorea de neuitat” a lui Hemingway, în imperiala Romă, contemplând de la înălțimea Castelului Sant’Angelo un fascinant apus de soare sau în îndepărtatul Saigon, peste tot m-a înfiorat un dangăt de clopot. La Veneția, clopotele din turnuri își răspund armonizându-se într-un concert de Bach. Ascultând simfonia lor, ai sentimentul că plutești într-un aer populat de îngeri.

P.S. În textul meu din numărul precedent al *EXPRESULUI CULTURAL*, dintr-o neglijență ce îmi aparține, a apărut de două ori adverbul **odată** în loc de **o dată**. Fac acum, deși tardiv, cuvenita corectură.

Gellu DORIAN

„Era septembrie cu amânare”

Acest fragment de vers îi aparține regretatului și insolitului poet Ilie Constantin, dintr-o poezie publicată în presa literară din România, înainte de a pleca din țară pe la începutul anilor șaptezeci. Suna cam așa: „Era septembrie cu amânare/ și negrul meu corp cumpănea elemente/ și mă-nmulțeam să nu mor/ mă-nmulțeam...” Am citat din memorie. Poetului, când i-am recitat aceste versuri, după ce a revenit în țară și ne aflam într-un drum spre Satu Mare, nu i se mai păreau cunoscute, deși i-au plăcut, spunând că mai are destule versuri rătăcite prin revistele din țară înainte de a lua calea refugiului prin care a trecut până și-a găsit locul în lumea greu de pătruns a Occidentului. Nu despre asta o să scriu acum, poate nici despre poezii uitate, deși despre asta ar trebui să scriem de fiecare dată, pentru a atrage atenția celor care, deși vorbesc despre pericolul uitării sau ignorării scriitorilor români contemporani, îi trec pe aceștia în spatele unei memorii în care cu greu mai pot fi găsiți, ci despre nostalgia pe care ți-o poate da luna septembrie, nu numai într-un an greu ca acesta, ci dintotdeauna.

Nostalgia aceasta, a lunii septembrie, o mai simt atunci când îl citesc pe Rilke și ajung la acele versuri triste, care spun că *pe cine-l va prinde toamna singur, singur va rămâne, cine nu are casă, nu va mai avea, cine nu a fost iubit, nu va mai iubi și așa mai departe*. Cum de atfel și atunci când poezia lui Arghezi aduce nostalgia toamnei ca pe o durere frumoasă pe care numai cu durere o poți vindeca: „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă/ Sufletului nostru bucuros de moarte.” Într-o astfel de lumină, gălbuie, ca mierea, nici moartea nu poate fi dureroasă, sufletul putînd părăsi trupul fără durere. Dar, desigur, orice frumusețe de acest tip, frumusețe care va învinge lumea, vorba lui Dostoievski, nu are cum să nu creeze nostalgie, care apasă în inima omului cu greutatea pe care numai Sisif a putut-o simți urcînd dealul nesfârșit al vieții în repetate rînduri cu pietroiul pe umeri, pierzîndu-l la vale, reluînd aceeași treabă de fiecare dată de la capăt, așa cum, de la un timp, de la o vîrstă, când te trezești simți greutatea zilei ce vine, dar și bucuria că i-ai prins încă o dată lumina dimineții. Nimic nu e mai frumos într-o lungă zi decît lumina dimineții intrîndu-ți în ochi ca o mîngiere a palmelor lui Dumnezeu.

Zilele acestea de toamnă au o lumină aparte, mai ales când din toate părțile vin să ne tuteleze spaime de tot felul: unele firești, cele ale grijilor de viață, ale disperărilor mărunte, care fac marea disperare și mai periculoasă, altele fiind apocaliptice aproape, ca aceste valuri ale pandemiei, care, ca în *Glossa* eminesciană – „Ce e val ca valul trece” – te fac să te întrebi, tot eminescian – „Tu te-ntreabă și socoate/ Și rămii la toate rece.” – când totuși se va termina, ori, ce e mai trist, spaimele războiului din Est, un război nejustificat, al vanităților și al neajunsurilor, război care poate pune capăt omenirii. Dar peste aceste spaime, cele trei vîrste ale omului – cea cronologică, cea medicală și cea a sufletului veșnic tinăr, conform lui Gabriel Liiceanu – se contopesc în această toamnă a omului, în această stare de așezare în miezul durerilor și frumuseților ei, așa cum omul înțelept se așază în sine și așteaptă ca toată lumea să fie ca el. Or așa ceva nu se poate întîmpla, așa cum peste visele omului cel ce calcă, așa ca în poezia lui Yeats, să fie atent să nu i le strivească. Poți să-i distrugi omului tot, casă, avere, tot ce a putut aduna fizic și spiritual, dar să nu-i distrugi visele, pentru că fără ele nu va mai avea nici o perspectivă. Aceasta, perspectiva, vorba lui Dostoievski, se naște mereu din disperare. Iar cum aceasta, disperarea, răsare la tot pasul, se deschid tot felul de perspective. Iar toamna, acest „septembrie cu amânare”, vorba lui Ilie Constantin, poate crea, în sine, o nouă perspectivă peste o iarnă în care vom fi copleșiți de prețurile puse energiei, combustibilului, dar poate chiar și lipsei acestora, a energiei și a combustibililor, care ne vor obliga să ne întoarcem la acele începuturi când nu știam în ce confort ne vom scălda peste generații și generații. Dar, tot vorba poetului, „orice-nceput se vrea fecund/ risipei se dedă Florarul!”

Dar e mai bine să ne trezim și miine dimineață liniștiți și cu lumina soarelui în ochi, să iubim, să ne înmulțim, să cumpănim elementele, să nu murim, vorba poetului.

Revitalizări critice ale unor concepte esențiale, subsumate educației

Volumul *Surse și valori ale educației. Perspective pluridisciplinare* (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2021, coordonatori: Emanuela Ilie, Claudia Tărnăuceanu) cuprinde o parte dintre lucrările susținute, în cadrul Simpozionului Național „Valorile educației – educația valorilor din Antichitate până azi. Abordări teoretice, soluții practice” (edițiile a V-a, Iași, 2018 și a VI-a, Iași, 2020), de către cercetătorii, profesorii universitari și doctoranzii formați în diverse domenii (lingvistică, teorie, istorie, critică literară, literatură comparată, filosofie, teologie, arte plastice, științe ale educației) (p. 7). Grupate în trei secțiuni distincte (*Antiqua, mediaevalia et humanistica; Moderna et contemporanea; Didactica*), studiile relevă perspective variate asupra noilor câmpuri de cercetare. Spre deosebire de volumele anterioare ale simpozionului, coordonatoarele au dedicat o secțiune aparte „abordării proceselor educaționale din perspectivă axiologică și discutării valorilor ca repere didactice (provocări conceptuale, dificultăți procedurale și soluții metodologice)” (p. 7).

Secțiunea *Antiqua, mediaevalia et humanistica* este deschisă de articolul Marceliei Ciorte, *Note istorice/note mitologice în ediția blăjeană a Odelor lui Horatius*, care realizează un studiu detaliat asupra traducerilor în limba română a *Odelor* lui Horatius (ediția lui Gavril Pop din 1904, ediția lui E. Lovinescu din 1923 și ediția lui G. Călinescu din 1970), pledând pentru reeditarea ediției lui Gavril Pop. Spre deosebire de traducerile lui Lovinescu și Călinescu, traducerea lui Gavril Pop este un studiu complet după modelul edițiilor europene: „text latinesc, traducere românească și foarte ample adnotări, arhitectură inspirată din marile ediții europene” (p. 17).

La rândul său, Iulian Gabriel Hrușcă urmărește în *Rezistența elegiacă din timpul Principatului lui Augustus* raportul dintre operele poetilor elegiaci și regimul augustin. Reformele – religioase și militare – lui Augustus au determinat apariția unei reacții în rândul poetilor elegiaci. Aceștia au recurs la un registru contextual (militar, religios și moral) ce se opunea realității romane (p. 34). Elegerile poetilor latini se transformă într-un act de rezistență față de un regim care militează pentru „legiferarea vieții private și codificarea naturii umane” (p. 37). Cercetătorul reușește să prezinte cu acuitate implicațiile regimului lui Augustus asupra Romei, odată cu reacțiile codificate ale poetilor latini (ex. Ovidius, Tibullus și Propertius).

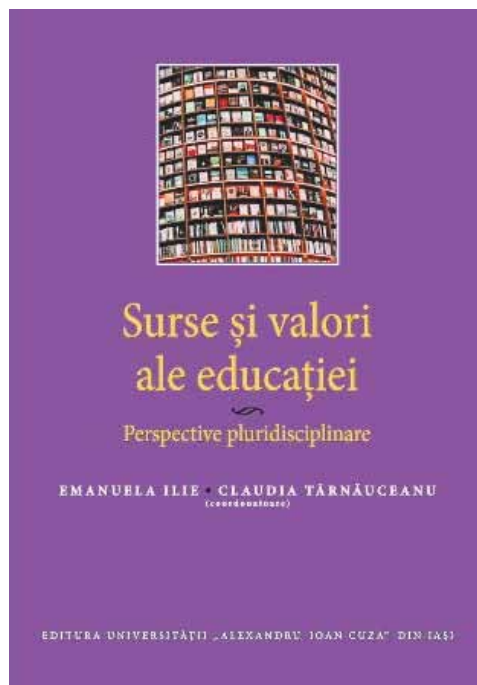
În *Filosofia ca medicina animi în scrierile protreptice antice*, Constantin-Ionuț Mihai observă relația dintre medicină și filosofie în literatura „protreptică”; acea literatură alcătuită din scrieri variate ce îndeamnă publicul „la o doctrină, la o școală filosofică sau la un mod de viață” (p. 42). Fiind dedicată „fenomenului convertirii” (p. 42), literatura „protreptică” mizează pe experiența personală a individului. Scrierile și discursurile lui Antiphon, Platon, Cicero, Epictet ș.a.m.d. conțin pasaje de factură didactică și moralizatoare specifice modelului protreptic; analogia între terminologia medicală și activitatea filosofică constituie, după cum remarcă cercetătorul, o practică didactică menită să educe publicul (pp. 46-47). Ca urmare, autorul unui text protreptic apela la termenii artei medicale pentru a demonstra utilitatea demersului filosofic/ didactic.

În aceeași secțiune, cercetătorul Liviu Petcu urmărește *Rolul Sfintei Monica. Mama Fericitului Augustin, în dialogurile de la Classiciacum*. La *Classiciacum*, Augustin a abordat majoritatea ideilor pe care le-a dezvoltat ulterior în confesiunile sale. Liviu Petcu observă într-un episod al întâlnirilor cum Monica devine o „co-protagonistă” (p. 84) la *Dialoguri*. Aceasta ghidează discuția despre viață și fericire, determinându-l pe tânărul Augustin să-i respecte înțelepciunea „izvorâtă din credința religioasă” (p. 96). Cercetătorul readuce în discuție un episod de mare însemnătate pentru parcursul religiei creștine, accentuând totodată implicarea femeilor-filosofi (în *De ordine*) în perioada Antichității și a Evului Mediu timpuriu.

De asemenea, Claudia Tărnăuceanu realizează în studiul *Epitafurile lui Cicero – parte a unui „proces*

curricular” al Antichității târzii o analiză lexicologică asupra culegerii de texte *Epitaphia Ciceronis*. Textele scolastice cuprinse în volum au fost catalogate ca „simple exerciții realizate fie de un elev, fie de un profesor” (p. 101). Claudia Tărnăuceanu consideră că acestea au un singur autor (p. 101); intenția acestuia a fost fără îndoială una didactică, căci versurile și exercițiile compuse erau un exemplu pentru formarea unor „abilități de creare a unor versuri pe o temă dată și de stimulare a interesului și competitivității tinerilor” (p. 103). Studiul este însoțit de traducerea din latină a epitafurilor pentru a susține rolul didactic al acestora.

Secțiunea *Moderna et contemporanea* cuprinde o serie de studii din domeniul artelor plastice, al teologiei și lingvisticii, al istoriei și criticii literare. În „*Arstocratul”* Al.O. Teodoreanu, Diana Blaga realizează un studiu postural asupra membrului de seamă al boemei ieșene, Păstorel Teodoreanu. Imaginea exterioară, elementele de gestică și mimică, îmbrăcămintea și atitudinea sunt acele „elemente constitutive” (p. 116) ce contribuie la crearea posturii unui autor. În linia teoriilor lui Jérôme Meizoz și Nathalie Heinich, studiul Diane Blaga descrie *postura* lui Păstorel drept „o strategie de ocupare a unui loc pe scena românească literară interbelică” (p. 116).

O altă perspectivă propune Irina Chirica prin articolul *Valori în zonele de contact cultural și etnic. Scriitoarea Leslie Marmon Silko*. Cercetătoarea prezintă influențele din opera scriitoarei amerindiene Leslie Marmon Silko. În opera sa, Silko a reliefat valorile culturale amerindiene formate într-un *melting pot* cultural. Irina Chirica aduce în discuție opera unui scriitor contemporan, ce-și creează o identitate culturală la confluența vechilor structuri „tradiționale ale populației băștinașe” cu „normele și valorile culturii dominante” (p. 125).

Tot în secțiunea *Moderna et contemporanea* sunt grupate și articolele profesorilor universitari Felicia Dumas, Luminița Hoarță Căraușu, Adrian Jicu și Emanuela Ilie. Felicia Dumas în *Les valeurs chrétiennes et la formation spirituelle de l'homme moderne dans les homélies d'un grand théologien orthodoxe français contemporain* prezintă rolul didactic și impactul predicilor părintelui Placide Deseille (1926 – 2018) în societatea franceză. Abordând tot problema discursului religios, Luminița Hoarță Căraușu realizează un studiu analitic pe un corpus de texte (*Corpus de română vorbită actuală nedialectală*, Iași, 2013; două texte de Arsenie Boca publicate la Deva în 2006: *Cărarea Împărăției, Cuvinte vii*) urmărind „tipurile de mărci pragmatice în discurs” (p. 151). Rolul acestora rămâne întru totul un didactic, căci urmăresc: 1. organizarea și structurarea discursului („pe de-o parte...pe de altă parte”); 2. sporirea atenției destinatarului („noi însă zicem”, „credem”, „e și explicabil”); 3. ordinea cronologică a discursului („de aceea”, „iată”, „iar”, „și”), 4. introducerea unei informații cu rol explicativ („căci”, „că”); 5. solicitarea confirmării sau a acordului („adevărat?”, „nu-i așa?”, „așa-i?”); 6. marca discursivă cu rol tematizator „deci” și marca discursivă „or”.

Adrian Jicu în *Ideea de valoare estetică în creația bacoviană. Accepțiuni și reprezentări poetice* analizează creația bacoviană din perspectiva „unei poziții ideologic-estetice” neformulată explicit de poet (pp. 165-166). Criticul încearcă o recompunere a acestei poziții analizând „aidoma unui puzzle” (p. 166) versuri, răspunsuri la anchete, interviuri sau mărturisiri autobiografice care conțin, sau nu, aluzii teoretice. Se pare că Bacovia se dovedește „un marginal” (p. 172) care rămâne fidel crezului său căci el scrie precum simte.

În *Suferința ca valoare*, Emanuela Ilie investighează corpul traumatizat de cancer în jurnalul de spital al antropologului Vintilă Mihăilescu – În căutarea corpului regăsit. O ego-analiză a spitalului (2019). Spre deosebire de jurnalele de criză scrise de Mioara Grigore, Loredana Caia, Chris Simion-Mercurian sau Camelia Răileanu, jurnalul lui Vintilă Mihăilescu se articulează în jurul unui *topos*, al unei „povești de supraviețuire” (p. 178), utilizând răsul și logoterapia ca mijloace de „întărcere la (prea)uman” (p. 186).

În aceeași secțiune se înscriu și articolele Ameliei Sandu-Andrieș (*Joan Miró – Balerinul. Intertextualității, Două perspective asupra Christului răstignit: Ioan al Crucii și Salvador Dalí*), care apelează la artele plastice pentru a-l aduce mai aproape pe cititorul român de cultura și literatura spaniolă. Dacă în primul articol *Balerinul* (1925) lui Joan Miró reconstituie „o stare” prin corpul neuniform ce supraviețuiește prin dans, în *Două perspective asupra Christului răstignit* cercetătoarea apelează la tabloul lui Dalí, *Cristo de San Juan de la Cruz* (1951). pentru a-l aduce pe cititorul român aproape de literatura spaniolă mistică (în special de opera lui Ioan al Crucii) din secolul al XVI-lea.

Ultima secțiune – *Didactica* – este dedicată întru totul procesului educațional. În primul articol, Marius-Mircea Crișan și Aba-Carina Pârlog promovează învățarea centrată pe student, însă printr-o valorificare a feedback-ului prin intermediul instrumentelor digitale. Dezvoltată în cadrul proiectului ELSE European Erasmus + Project, platforma EVOLI se dovedește a fi un nou instrument ce oferă feedback instant studenților ce urmăresc înregistrarea activității didactice. De asemenea, profesorii pot identifica cu ușurință „părțile neclare ale videoclipurilor utilizate” (p. 222) și pot reveni asupra acestora într-o întâlnire ulterioară.

Angelica Hobjilă readuce în discuție în cele două articole, *Concretizări verbale, nonverbale și paraverbale ale stării de adult în comunicarea „actorilor” din spațiul grădiniței/ școlii și Realizări ale deixisului temporal în comunicarea didactică*, importanța adaptării discursului la procesul didactic prin utilizarea instrumentelor verbale și paraverbale sau chiar a deixisului temporal de tipul „aici”, „acum”. În aceeași manieră, Mihaela Lupu analizează caracterul ludic al titlurilor din presa contemporană franceză. Acestea utilizează procedee lingvistice, retorice și stilistice pentru a crea formă expresivă unică.

În cele din urmă, articolul Roxanei Vieru, *Paremiologia ca instrument auxiliar folosit în procesul didactic*, pledează pentru importanța proverbelor în procesul educațional. Cercetătoarea urmărește parcursul proverbelor de-a lungul evoluției umanității; papirusurile Egiptului, tăblițele Mesopotamiei, Biblia, *Iliada*, *Legile* lui Platon, scrierile teologului Erasmus din Rotterdam și textele modernității cuprind numeroase proverbe ce promovează valori morale, sociale, intelectuale și practice.

Fără îndoială, volumul *Surse și valori ale educației. Perspective pluridisciplinare* cuprinde studii importante asupra abordărilor teoretice și a soluțiilor practice specifice procesului educațional indiferent de natura domeniului de cercetare (lingvistică, teorie, istorie, critică literară, literatură comparată, filosofie, teologie, arte plastice, științe ale educației), oferind o imagine de ansamblu asupra surselor și valorilor implicate.

Constantin CUBLEȘAN

Un poet în exil – Vintilă Horia

Ca și alți tineri scriitori diplomați, pe care România perioadei interbelice i-a trimis să-i reprezinte interesele în Europa, Vintilă Horia a refuzat să revină în țară după actul de la 23 August 1944, considerând că nu poate să se întoarcă într-o țară ocupată de *eliberatorul* sovietic. Era un act de revoltă, de demnitate, alegând cu discernământ drumul exilului („Pe calea grea a robului Vintilă”). Poate mai mult ca oricare dintre toți cei care au ales un asemenea destin, el simte cel mai acut calvarul înstrăinării, asumându-și drama exodului, tânjind fără încetare în dorul de țară: „Călător pe aprinse poteci,/ Peste văi ca o umbră amară,/ Pe izvorul de seară tremurând când te-apelei,/ Adu-ți aminte de Țară” (**Cântec de exil**, II). E o poezie dramatică, rostită în versuri vibrant-emoționale, nostalgice dar mocnind de revoltă și de suferință, în singurătatea depărtării sale, mereu cu gândul la Țara pe care o știe umilită, dar având speranța nestrămutată în Dumnezeu, izbăvitorul: „Nu da, Doamne, niciunui dușman/ Suferința noastră dintr-un an/ Și ne iartă nouă dacă plânge/ Ini-ma din noi de-atâta sânge (...) Dintr-un cap în celălalt al zării,/ Abătut cândva la o răscruce,/ Umilit ca Fiul Tău pe cruce/ Zace-n lacrimi trupul rupt al Țării” (**Rugăciune pentru rănilor țării**). Trăirile sunt ale unui damnat care își înfățișează în vers chipul îndurerat, mărturisind penitența: „N-am tipat pentru nicio durere/ Și lacrimă pentru nici un cuvânt,/ Mă îndoi ca o trestie la fiecă vânt,/ Suferind fără zvon, blestemând în tăcere./ Sunt un ban de aramă, fără chip, fără zimț./ Suferind fără zvon, ruginind în tăcere” (**Modern song**). În tot ce scrie acum, adăugând creației din țară o fațetă nouă a poeziei sale, rămâne însă mereu același „liric incurabil – cum îl caracterizează Georgeta Orian în **Studiul introductiv la O sută și una de poezii**. (Studiu introductiv, notă bibliografică, selecția textelor și a referințelor critice. Editura Academiei Române, **București**, 2022) – romantic și simbolist, pastelist, meditativ și elegiac, un psalmist de bună calitate, un spirit poetic care își amprentează discursul cu fiecare pas pe care îl face înaintând în experiență și în cunoaștere”.

S-a născut la Segarcea (Dolj), în decembrie 1915, într-o familie de intelectuali, purtând numele Caftangiolu; pseudonimul Horia, sub care a semnat toată viața, i l-a dat Nichifor Crainic, în perioada colaborării la **Gândirea**. A urmat anii școlarității la Colegiul Național „Sf. Sava” din București, după mutarea părinților în capitală (1923), absolvent în 1933 se înscrie la Facultatea de Drept, frecventând în paralel Filosofia și Filologia, Facultăți pe care le abandonează pe rând, luându-și licența doar în Drept. Urmează o specializare în Diplomatie așa că în 1940 este trimis ca atașat de presă la legatia României din Roma. Primește o bursă Humboldt la Viena, drept care din martie 1942 devine atașat de presă în cadrul Ambasadei Române din capitala Austriei. După 23 August, când refuză reîntoarcerea în țară („Am știut în acea clipă că începe exilul”), rămâne în Occident cu un statut cetățenesc incert (considerat drept cetățean al unei țări inamice), fiind internat pe rând în lagăre de concentrare austriece și germane, eliberat de armata engleză care însă îl mută într-un alt lagăr, la Bologna (împreună cu soția), unde rămâne până la sfârșitul războiului. O vreme stă la Roma, când îl cunoaște pe Papini, de a cărui protecție se bucură, pentru a beneficia de ospitalitatea unei pensiuni de călugărițe la Assisi, de unde emigrează în Argentina, și tot datorită intervenției marelui scriitor italian, primește un post de lector de limba română la Universitatea din Buenos Aires. În această calitate publică studii literare dobândind o anume notorietate pentru ca astfel în 1953 să revină în Europa la Madrid unde ocupă diferite funcții până în 1960 când, pentru romanul **Dumnezeu s-a născut în exil**, scris direct în limba franceză (Vintilă Horia este un veritabil poliglot) primește Premiul Goncourt, fapt care stârnește un adevărat scandal în țară, autoritățile române intervenind, acuzând-l de activitate legionară, fapt care, mai apoi, s-a dovedit complet fals. În 1946 un tribunal din țară l-a condamnat la 25 de ani de detenție, pentru activitate în slujba fascismului.

Spania devine de-acum țara de adopțiune în care activează ca profesor la Universitatea Complutense din Madrid, apoi la Universitatea din Alcalá de Henares. Primește cetățenia spaniolă în 1972 și își stabilește reședința

la Collado Villalba, lângă Madrid, unde se stinge din viață la 4 aprilie 1992, cu marele regret de a nu fi putut să se întoarcă în țară nici după Revoluție.

Anii începuturilor literare sunt marcați de colaborarea la revistele **Gândirea** și la **Sfarmă Piatră**, conduse de Nichifor Crainic dar coagulează în jurul revistei **Meșterul Manole**, pe care o conduce, o întreagă pleiadă de tineri scriitori, aceștia fiind ultima generație afirmată în perioada interbelică.

A debutat editorial cu volumul de versuri **Procesiuni** (1937), urmat de **Cetatea cu duhuri** (1939), în ambele dominant fiind un acut presentiment al morții: „Sunt beat sau mort, nu știu./ Calc în mine ca-ntr-un sicriu./ Mă-mprăști cu sufletul pe uliți,/ Din bălți culeg cu ochii sulii,/ Plâng în vârful toamnei și trec/ Prin frunze ca printr-un înec./ Plouă cu așchii aspre de nor,/ Obrajii și ochii mă dor/ Și n-am îndrăzneala să mor,/ Pentru că sunt mort sau beat./ Plutește în aer ceva necurat:/ Poate am ieșit din mine și mă-nspăimânt,/ Umflat de ape, legănat de vânt./ Ca-ntr-o oglindă pe care n-o știu./ Mă văd și mă sperii și fug în sicriu” (**Sfârșit incert**). E o poezie a depresiilor și a tristeții autunnale, elegiacă și tributară unor influențe livești. **Cartea omului singur** (1941) îl impune ca pe un

lider al celei de a treia generații gândiriste, alături de Ștefan Baci, Virgil Carianopol, Ov. Caledoniu, Iulian Vesper ș.a., poezia dobândind acum implicații religioase, dezvoltând un lirism al mărturisirilor de sine, fără a cultiva însă un creștinism dogmatic: „Prin târguri, Doamne, sufletul mi-alunec/ Și printre oameni în zadar Te caut./ Mi-e glasul rupt și răgușit: un flaut/ Cu sunetul răpus de prea mult cântec./ Te aștept în dimineața întunecată,/ Prin zgomotul răscrucilor umbrate/ Și-am obosit de când Te caut, Doamne./ Prin zvon de ierni și prin uscate toamne./ Nu vezi? Sunt singur și prea greu mi-e scrisul/ De-a nu te întâlni pe nici o cale./ Dă-mi semn să-nchin Minunăției Tale/ Condeii greu, poemele și visul./ Fă-mi glasul drept și coardele sonore./ Cu-prinde-mi fruntea-n mâini de aurore/ Și lasă-mă pe albul unei pagini/ Să mă

culeg sfios dintre paragini” (Închinare). E un sentimental, melancolic, iubitor al peisajelor veștețite de vreme și al iubirilor tandre, pasionale: „Cum cade soarele pe coapsa ta/ Pari carnea coaptă-a fructului oprit./ Prea blândă-ți mâna mi-a acoperit/ Pe buze dorul care te-aștepta./ Uit noaptea albă strânsă-n amintire/ Ca sulul scump al unui pergament/ Și te privesc așa, ca pe-un fragment/ Din obosita noastră nemurire./ Îți știu și sânii cum încet tresar/ Când mâna prinde luciul lor duos/ Și pulpa strânsă fin pe lângă os/ Ca lâna peste fusul de cleștar” (**Alba cheie a poemei**).

Anii exilului, deși laborioși pentru creație (publică volume de proză, de studii și eseuri) aduc în lirica sa o profundă tristețe, un altfel de ton elegiac, nostalgic în dorul de țară. Volumul **A murit un sfânt** (1951) aduce astfel vibrația unor dramatice coarde sentimentale, evocatoare ale ținuturilor mirifice dintr-o țară, a sa, care îi este interzisă și pe care o contemplă în imaginație, din amintiri. „La ceasul acesta înfloresc cireșii/ În curtea de la Râmnic,/ Și pe câmpuri, lin legănat de vântul primăverii,/ Auzi cum crește grâul ca o apă./ Conacul e pustiu. Ca o furtună/ L-a scuturat din rădăcini războiul./ Prin geamuri sparte curg afară/ Ca niște-abia simțite aripi de gâză/ Frânturi din viața stinsă între ziduri./ O carte zace pe podele, ruptă/ De-o mână care n-a-nțeles-o./ Un ciob de lampă-și leagănă potirul/ Ca o cădelniță abia cădelnițată./ Pereți-s plini de litere streine/ Țăiate-n var cu vârf de baionete/ Ca niște tainice semințe de-ntuneric./ Și pe o masă stă încă în locu-n care a fost uitată/ Ulcica de pământ cu toarta spartă” (**Cântec de exil**. I).

Dramatismul asumat al contemplației transpare în asemenea pasteluri ca un dor de meleagurile natale retrăit la nesfârșit. E coarda gravă a liricii lui Vintilă Horia pe care versurile de mai înainte n-au avut cum s-o cunoască și cu care s-a îmbogățit însuși, marcând nu doar o altă vârstă biologică ci mai ales una a creației, ce se desăvârșește în parabolicele sale romane biografice, în fond, istorice, în cadrele lor structurale, meditativ-filosofice, în esența ideatică.

Fără poezia de exil, opera lui Vintilă Horia nu poate fi înțeleasă în adevărata ei substanță freatică, ce poartă pregnant marca heraldică a dorului de țară.

Leo BUTNARU

Evantaie și pasiențe

cosmograme

Cam totdeauna am avut suficientă hârtie pentru scris, chiar surplusuri – topuri mari, de sute și sute de file, zeci de carnete, blocnotesuri, caiete fel de fel, fișe standard sau croite de mine însumi...

Și totuși, mi-am (mi s-a) cultivat un obicei ușor ciudat, aproape un ritual: plăcerea de a-mi croi fișe din marile plicuri pe care le primesc cu reviste, ziare, cărți. (Ah, unii mai simt pe limbă gustul de clei de la lipirea numeroasele plicuri cu scrisori trimise ei, măriei sale, dragostei dintâi!) În special, plicuri din hârtie albă. Astfel că pe cealaltă parte a unor fișe se pot vedea timbre sau fragmente de timbre, adrese sau fragmente din acestea, ștampile poștale, de peste hotare și de pe la noi... Deci, parcă aș prefera tocmai astfel de fișe, ele părându-mi-se deja ceva mai spiritualizate decât cele standard, „vergine”... Spiritualitate preluată de la scrisul pe care l-au „transportat”, pe când erau plicuri (reviste, scrisori, cărți, xeroxul textelor atât de necesare – avangarda rusă, spre exemplu); spiritualitatea pe care le-au insuflat-o cei care le-au expediat; spiritualitatea scrisului de mână – adrese etc. Spiritualitate „cedată” generos de prietenii, colegii mei, mulți din ei – de peste Prut (Iași, București, Pitești, Târgu Mureș, Focșani, Bacău, Suceava, Craiova...)

Alte plicuri, și ele mari, „generoase” în spațiul pentru fișe, provin tot de la... fișe. Vorba e că, încă din studenție, am căutat fișe/foițe de-a gata sau le-am croit din file mai mari; fișe pe care le-am adunat pe criterii tematice, în vederea scrierii, organizării, regizării unor eseuri în viitorul mai apropiat sau mai depărtat. Astfel că, prin ani, golind un plic sau altul, care mă serviseră întru scrierea, împlinirea unor texte, le-am reciclat, cum s-ar spune, croindu-le pentru alte fișe. Adică, fișă din fișă se face... rai* (al scrisului; iertați fie-mi involuntara emfază!). Plicuri „rodnice”, să le zic, care au adăpostit dezordinea fișelor, până acestea și-au găsit ordine, o cursivitate tematică, de subiect și... efect stilistic, intrând, conjugat, interconectat, intercomunicant în trieri, selecție de idei și sentimente, care și-au căutat și, poate, și-au aflat formulări mai osebite de ce ne spunem noi zi de zi.

Posibile pasiențe de file ce țin de scânteierea unei idei, sau poate doar a unui... crâmpiei de idee (cât o fi el să fie); țin de dezvăluirea de sine, de spovedania-instantanee; spovedania-bliț. Ba poate că unele din fișe ar fi chiar *un gen de literatură... la minut*. Iar altele din ele, evident – mai puține, au fixate o maximă sau, grație Domnului, un silogism important, ceea ce înseamnă că, dimpreună cu înscrisul de pe ea, fișa înseamnă respect pentru timpul cititorului, dar în special pentru inteligența acestuia.

Iar în subtilitatea completării și selectării lor, fișele ar mai presupune și abilitatea, poate chiar arta deschiderilor de paranteze; a deschiderilor-evantai de sensuri înglobate în alte sensuri relevate în momente ce s-au adunat în zile, săptămâni, luni, ani și, în cele mai fericite cazuri, în cărți ce inserează numeroase secvențe de literatură la minut.

* Expresia *dar din dar se face rai* a stimulat și argumente opozante, că, de altfel, ea ar fi apărut în semnificația curentă după ce în existența ei social-pilduitoare s-a insinuat o greșală, la origine ea fiind: *dar din dar se face rar*. Ar fi fost la mijloc și „primitivismul religios al românilor”, care a(u) schimbat forma și semnificația, ca și cum înobilându-le: că, chipurile, raiul se face împărțind darurile pe care le primește cineva...

Lucian GRUIA

Simplitatea profundă

Motto:
„Vorbiți-mă
de bine.

Nu v-am deranjat
decât cu poezia mea.”
(Radu Cange – Vers)

Poezia poate fi de două feluri: poezia aparențelor și poezia esențelor. Poezia adevărată, a esențelor, poate fi și ea de două feluri: complexă sau simplă. Cu cât este mai simplă, poezia esențelor este mai memorabilă. Brâncuși știa asta când afirma că simplitatea este complexitatea rezolvată.

Cred că cea mai importantă caracteristică a poeziei lui Radu Cange o constituie simplitatea esențializată. Stau mărturie volumele sale de versuri dintre care îl comentez pe cel mai recent: *Armonica de iluzii* (Ed. Eikon, 2022).

Poetul este conștient că scrie o poezie profundă, a esențelor: „Sunt viu. Sunt cu mine,/ cu bucuria mea de a fi, deci/ cu miracolul meu; – / în toată suferința mea.” Când spun că sunt viu/ nu înseamnă că trăiesc numai, ci,/ și că încerc să gândesc profund,/ că singura mea companie, în/ care mă simt bine ar putea fi/ – chiar este – acel alter ego și/ că aceasta este bucuria/ dar și suferința mea/ că sunt om/ și că nu pot fi perfect.” (Aproape sistem – limita de a fi om)

Poezia esențializată, și a lui Radu Cange, își pune și răspunde la marile întrebări/teme existențiale: arta poetică, viața, dragostea, moartea.

Tema principală a liricii autorului nostru o constituie chiar arta poetică, în care se polemizează cu ironie cu cei lipsiți de talent: „Poezia se strecoară/ prin cântec – șarpe spiritual/ de neînțeles./ Unii o bănuiesc/ că ar fi un eres,/ alții că ar fi un descântec.” Iubită și hulită,/ ca o damă de consumație,/ o câți nu ar vrea/ să-i intre pentru/ o secundă în grație.” S-o înțelegă, să o priceapă/ în mofturile ei, sau să o/ cumpere pe câteva sute de lei.” Dar mai târziu,/ ea se va putea răzbuna./ Himera, iubiților,/ nu se poate cumpăra.” (Fără preț – himera)

Pentru poezii adevărați, hora eternă a literelor (și aici gândul mă poartă spre piesa de teatru *Hora domnițelor* de Radu Stanca în care dansul trebuia să fie etern) poate învinge efemerul: „Și noi, poezii,/ ce să facem?/ facem umbră/ pământului cu umbra/ spiritului nostru.” Legăm literele/ una de alta cu/ mai multe substanțe fragile/ iubire, suferință,/ neîmpliniri, visuri/ și lumini, ca mai apoi,/ aceste litere, înlănțuite/ ca o eternă horă/ să ne prindă în ea/ și să ne miște și după/ moartea noastră,/ spre aducerea aminte/ a unora dintre noi.” (Efemer)

Autorul, când scrie, simte libertatea creatoare care-i dă starea de poet adevărat: „Sunt în stare de levitație./ Condorul chiar,/ fără glas de la Creator,/ ar fi invidios pe clipa/ mea de inspirație.” Sunt. Nu mă mai caut.” Lumea îmi spune/ că am ajuns poet/ și m-am ... liniștit.” – Nu știam de ce/ îmi dă târcoale/ marea/ singurătate. –” (Sunt)

Armonica de iluzii nu poate fi decât poezia indestructibilă: „Vă dăruiesc/ armonica de iluzii.” O puteți/ călca în picioare./ ea tot va cânta.” (Armonica)

Poezia constituie scopul existenței poetului: „Departă/ de/ jurămintele/ de dragoste./ Numai eu/ și poezia” (Febră)

Sau încă și mai clar: „Tu chiar mă vrei,/ dorință,/ să mă subjugi/ ca pe un sclav? Eu vreau doar poezia,/ de care sunt bolnav.” (Eu vreau)

Viața este cântată în sonuri elegiace: „Mai vino o dată,/ atinge clapele pianului, retrezește-mi tristețea.” Adu-mi-i pe Schubert/ și pe Mozart, cu toate/ gândurile lor./ Vezi, nu uita fotografiile/ de pe vremea când/ încă mai eram tineri.” Sau uită de toate acestea.” În prezența ta,/ n-am mai fost trist/ de o mie de ani.” (Prezența)

Poeziile de dragoste sunt puține în economia volumului, dar semnificative, nu sunt poezii ale dragostei împlinite ci mai mult dorințe: „- Ești ca o ploaie/ de primăvară, de vară,/ răpăind, pe frunzele pământului/ și pe sufletul meu,/ nerăbdător să te afle/ printre gânduri, chiar/ pe pietrele încălzite/ devenind abur pe care/ îl inspir, până când amesc, / închipuindu-te/ în brațele mele necuprinse,/ în oceanul mereu/ al obsedantei imaginații.” O, de abia aștept,/ să-ți intru în grații.” (Ploaie, ploaie...)

Poetul scrie despre moarte cu seninătate minorică: „aproape-i iarnă.../ Știi, zilele astea/ am uitat de moarte./ Mai mult decât atât:/ nici frig nu-mi-e/ sau cald, nici pe departe.” O, Doamne,/ zilele acestea/ am uitat de moarte./ – pe gânduri/ stau și nopțile.../ Pe-aproape, îți simt doar/ ție timpul din pleoape./ Numai ea plutește, plutește/ înspre noi cu atâta liniște./ – Înainte de a-și lua rămas bun,/ o literă a dispărut. -// Viața merge înainte, altfel/ cum ne-am cufunda-n pământ?// E, Doamne, moartea-i ultimul descânt.” (Altfel cum?)

Condiția de poet atenuează grozăvia extincției: „De la un timp/ am impresia că am început/ să mor încet./ Mor poet.../ Ce vorbești,/ îmi răspunse, cinic, filosoful/ care-mi citea gândurile./ Parcă ar avea cineva/ nevoie de voi.” În cimitir,/ nu citește nimeni poezie.” (Impresie)

În concepția lui Radu Cange poezia este indestructibilă: „Pe un câmp pare-se/ cânta o vioară,/ singură, ră-tăcită, nedorită./ Cânta visătoare, pentru vreo iubită?// Alterna, cu sunete acute,/ parcă tresărea;/ Căuta secunde pierdute?// Era de jale.../ Ea îmi ieșise în cale/ ori eu venisem s-o întâlnesc?// Mi se părea ceva nebunesc,/ când, dintr-odată,/ o coardă i-a plesnit./ Murise? Am murit?.../ De necrezut, dar își/ reparase struna./ Vioara cânta ca nebuna/ și nimeni n-o mai putea opri./ Nedumerit, peste timp, mă întrebam/ dacă în mine/ va mai putea trăi.” (Vioara)

*
**

Vorbind despre volumul lui Radu Cange – *Lumina condorului* (2019) în comentariul său intitulat *Radu Cange și anatomia poetică a actului scriptural* (revista „Convorbiri literare” nr. 9/2021), criticul literar Alexandra Olteanu remarcă: „Neli-niștea echivocă, sugerată de contururile ori de decorurile esențializate, mărește fondul elegiac al temelor grave precum moartea, existența, arta sau scrisul.(...) Scrisul capătă statutul de obsesie capitală, fiind secondat de imaginarul morții, iar manierismul sentimental și rafinamentul expresiv camuflează tensiunea și convulsiile imaginarului sub aparența reflexivității ceremonioase induse de armonia scenariului poetic. În fapt, reflecțiile poetice asupra actului scriptural sunt menite să redimensioneze și să deformeze contururile reprezentărilor convenționale, conferind finețe și relief gesticulației lirice.”

Radu Cange scrie o poezie limpede ca o apă de munte. Apa aceasta curată pare mai puțin adâncă dar când te cufunzi în ea îți ajunge la inimă.

Livia IACOB

Târziul: un timp pentru doi

Ceea ce uimește și, totodată, aduce bucurie și lumină în poemele semnate de Shanti Nilaya este, neîndoind, doza lor de solaritate. Un optimism ingenuu, ce pare să sfideze până și nebunia frumoasă a anticului bufon înțelept din cetate. Căci, nu-i așa, cetatea noastră pare astăzi înșesată de clovni triști, mai degrabă devotați slujitori ai autodistrugerii decât trăitori întru devenire, așa cum își dorește poeta...

Mare parte din poemele sale, pe care le-am parcurs în cuprinderea volumelor *Lalele amare* și *Din trup de femeie*, aleg să fugă din calea acestor nedrepte amănări ale trăirii autentice și să caute cu obstinație devenirea de sine, singura cale – crede Shanti Nilaya – ce facilitează descoperirea potențialului în stare latentă al fiecăruia dintre noi, autoare și cititori deopotrivă. Iar asupra sentimentele încrustate în pielea de omăt a versurilor planează o viziune estetică aparte, colorată armonios în tonurile melodicității clasice, arborescentă și relaționând în permanență cu cealaltă latură a ființei care o preocupă pe semnatară volumelor, cea etică.

Și, cum orice călătorie lăuntrică începe cu o îndoială, filosofică, iată un punct de pornire în poemul intitulat *Povestea asta* din volumul *Lalele amare*: „Ce carte ne va-nchide-ntre coperte,/ Ce duh din lampă vieții va ieși,/ Să spună, poate, într-o bună zi/ Povestea celor două lumi incerte?” Plonjăm, atrași în mirajul lingvistic și seduși de autenticul metaforelor, într-un inconștient care îi furnizează făuritoare de vers tiparele pe care experiența le completează cu datele necesare decriptării universului propriu, astfel încât revelațiile, succesive, să se petreacă doar în pragul unei inițieri simbolice. În armonia cuplului primordial, etern invocat și pretutindeni rechemat la existență mundană în aceste pagini încărcate de emoție, se dezvoltă nucleul tematic predilect: Shanti Nilaya este pasionată, așa spune, înainte de toate de relația omului modern cu sacral, pe care o recuperează în celălalt plan, liric, propunându-ne astfel să compensăm neajunsurile propriilor biografii prin armonizarea artei în sprijinul reconstruirii proprii ființe. Poemele sale par desprinse dintr-o matrice arhetipală, pe care o metamorfozează cu pricepere în maieutica necesară celor ce (încă) mai citesc poezie (până și) astăzi.

Asceza culturală vine apoi să împace contrariile, o primă etapă în cadrul inițierii în artă o constituie muzica, liantul unind elementele magice primordiale cu rațiunea contemporanilor. Așa de pildă, în *Descânt pentru venire*, poeta se înfățișează discret însă persuasiv, pledând pentru o poetică a sinelui cu chip întors în oaza de lumină și sens a literaturii: „Aș pleca de unde nu-s întoarceri/ Să adun al toamnelor potop/ Și din snopii revărsați de coaceri,/ Soarele în mine să-l îngrop./ Să adun cu jind grămezi de pulberi –

Mici fărâme până te-oi găsi.../ Aș pleca de unde nu-s întoarceri/ Și-aș veni în fiecare zi.” Un sine ce-și recuperează „originile” printr-un tip de anamneză care-i relevă importanța disponibilității de a primi manifestările sacralului, care devin astfel recognoscibile doar pentru cei ce le așteaptă. În fiecare poem în parte, dar și în întregul tipărit ce le subînținde, sunt vizibile efortul constant al autoarei de automoșire și bucuria iluminării care este rezultatul celui dintâi. Rezultatul se dovedește, în ciuda traseului sisific pe care îl trădează, spectaculos prin toate volutele hermeneuticii sale: inițierile succesive la care poezia lui Shanti Nilaya ne supune sunt calea, opusă întru totul contemporaneității, prin care o ființă deopotrivă sensibilă și puternică se încapătănează să restabilească, *ad usum delphini*, starea edenică dinainte de cădere.

Un singur spațiu pare a se închide trist pe această absorbantă, dar dulce cărare: îmi pare că peste tot se zbat și cer să li se îngăduie dreptul la existență acele principii ale unei maternități reprimite. Ca și cum poeta s-ar lupta ea însăși cu o populară, dar vetustă preconcepție după care, pentru a trăi plenar, pentru a deveni exemplară în spiritul desăvârșitei ierarhii ar depinde de circumscrierea proprii vieți în spațiul recuperator al genezei. Doar că singura naștere adevărată este aici nașterea întru spirit și Carte, pe care nici timpul și nici moartea nu le opresc din a percepe intensitatea, imensitatea și veșnicia unei clipe. În *Cântec*, autentică artă poetică, răsună această stranie chemare a inefabilului, pe care doar inițiații o percep în momentul trecerii, îngăduite, a pragului din care toate minunile devin posibile: „Când toate vremile de-apoi / Sfârșesc, se naște-un timp de doi/ Al nostru-a prins din ceruri roz,/ Azi facem iarăși tot pe dos:/ Tu râzi prin somn, eu noaptea scriu./ Ce mâine-mi vei cânta, târziu.” Shanti Nilaya își asumă, prin tot ce scrie, dar și prin felul în care-și colorează cu frumos lumea, o luptă de cursă lungă: împotriva acestei noi boli a secolului care se numește lipsirea de umanitate. Și luptă cu îndârjire și speranță.

Prizonieră e însăși a unei alte galaxii, mult mai îngăduitoare cu mundața petrecere terestră decât bieții locuitori ai unui cosmos viciat de cei ce cad pradă cu voluptate dezrădăcinărilor de tot soiul, poeta se privește narcisiac în oglinzile prozodiei clasice. Pe aceasta și-o așază alături ca o declarație în contra valurilor mayei, ea îi rămâne fidelă tovarășă de drum și de suferință, singura egală întru onestă și adevărată respirație. În haosul dirijat de sforarii prezentului nostru, poezia acestor pagini repudiază organic goana după senzațional. Ea vine, dârz și firesc, să ne reamintească un fapt pe cât de simplu, pe atât de necesar trezirii noastre la Viața sa majusculă: (poate) nu e încă prea târziu să ne reamintim cine suntem.

Grigore ILISEI

Regăsirea eului începuturilor – Elena-Brândușa Steiciuc

Elena-Brândușa Steiciuc, autoarea cărții „Pe fibra textului, 50 de lecturi complice”, Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, 2022, se întoarce într-un fel prin aceste exerciții critice de anduranță în ținuturile aurorale ale existenței, în acele începuturi de care se îndepărtase, fără a le părăsi cu totul. A fost de o bună bucată de timp acaparată de cariera universitară și de fascinantul univers al culturii și limbii franceze, domeniul său de formare academică. Drumul pe acest tărâm, suitor, a atins culmea prin dobândirea titlului de profesor universitar și conducător de doctorate la Literale Universității sucevene. Acesta este unul din eurile multitudinii ce-i definește personalitatea. Pentru un lung segment de timp eul cu pricina s-a dovedit dominator, marcându-i identitar profilul de om al cărții și catedrei. Multitudinea de euri, ale căror înțelesuri mi-au fost deslușite sintetic într-un interviu de televiziune, devenit apoi pagină de carte, de Matei Călinescu („Noi nu avem, de fapt, un singur eu, o identitate, un bloc, ci suntem formați dintr-o multitudine de euri. Unele din acestea mai profunde, se exprimă rareori mai ales în actul creației”, „Oleacă de taifas”, Editura Polirom, 1998) a sălășluit și sălășluiește și în ființa Elenei-Brândușa Steiciuc. Însă eul dascălului de vocație, al specialistului de marcă în literatura franceză, s-a aflat în prim-plan, fără a intra în gâlceavă cu celelalte. Mai mult, fiind mereu în preajmă, acestea au fost de folos magistraturii didactice, celei de istoric al literaturii franceze și al celor francofone, și de asemenea traducătorului din franceză în română și viceversa. Celelalte euri, caracteristice și personalității Elenei-Brândușa Steiciuc, n-au fost izgonite, doar lăsate într-o așteptare, nu a timpului pierdut, ci a celui ce trebuia regăsit cândva, în spiritul proustian al multitudinii alcătuirii spirituale a omului. Vocea acestora a încetat să mai fie sotto, s-a făcut auzită odată cu încheierea carierei universitare și viețuirea în ținuturile cele fără de îngădiri birocratice, când te poți dedulci, nu chiar în toată viața, dar mai mult, cu ceea ce-ți face plăcere. Revenirea s-a petrecut parcă tot sub semnul preocupărilor academice. Eu m-aș fi așteptat să văd cum renaște eul prozei, solist în tinerețea distinsului dascăl de azi, care se numea pe atunci Brândușa Sumănanu. Era în anii '80 ai veacului trecut când profesoara de limba și literatura franceză de la Suceava făgăduia să fie un nume în literatura epică a timpului. Îmi amintesc că la ediția din 1984 a Concursului de proză „Marin Preda” de la Alexandria și Siliștea Gumești, juriul, din care făceam parte, i-a acordat Premiul revistei „Convorbiri literare”. Am publicat bucata de proză scurtă premiată în paginile revistei și s-a remarcat atunci vigoarea și modernitatea scriiturii, care se nutrea, de bună seamă, prin lecturile ei „complice”, din literatura franceză a vremii, una incitantă prin fermentul innoitor și insurgent.

Începuturile de creație epică n-au devenit carte, deși cred că în sertarele Elenei-Brândușa Steiciuc se găsește materie pentru așa ceva. Eul acesta rămăsese într-un fel de hibernare și s-a trezit acum, la ceasul de sobor al eurilor. Traducătoarea cea meșteră a lui Patrick Modiano, scriitor francez laureat cu Nobel(2014), pe care Elena-Brândușa Steiciuc l-a tălmăcit într-o hermeneutică de adâncime, cu valențe academice, ce i-au adus, prin teza „Patrick Modiano: une lecture multiple”, titlul de doctor, n-a rupt, după retragerea de la catedră, legăturile cu acest spațiu cultural efervescent și nici n-a abandonat preocupările academice. A simțit însă nevoia frecventării mai des ca odinioară și a altor universuri al scrisului decât cel francez și francofon. Nu s-a oprit la „zăbava cititului”. A trecut mai departe la deliciile rostirii critice. A început să scrie și să publice într-un ritm de cronicar săptămânal marginalii despre cărți din felurite domenii, predilect din aria literaturii. De la Ana Blandiana,

Mircea Cărtărescu, Mircea A. Diaconu, Matei Vișniec, Alex Ștefănescu, spre a evoca doar câțiva autori dintr-o amplă galerie de nume, cronicarul trece nonșalant și fermecător la apariții editoriale precum cea a doctorului Vasi Rădulescu, cu a sa carte savuroasă și plină de tâlcuri înțelepte, „O să te tragă curentu și alte mituri despre sănătate”, ori se consacră comentării comprehensive și plină de acribie a unei tipărituri uitate, „Grammaire de la langue roumaine” de Vasile Alecsandri, reeditare a ediției apărute în 1863, la Maissonneuve et Cie Ed, prin grija unui reputat lingvist sucevean, Rodica Nagy, care însoțește textul alecsandrin cu un doct studiu de 60 de pagini.

În miezul demersului critic al Elenei-Brândușa Steiciuc se află un principiu fundamental, ce deschide căile spre esențe și caracteristici de identitate. Hermeneutica izvodește prin urmărirea și decodarea fibrei textului. Asupra paginilor de carte cronicarul se apleacă aidoma unui cititor însetat și „complice”. O mărturisește elocvent subtitlul cărții, „50 de lecturi complice”, adică empatice și, totodată, sportoare.

Sporirea își trage sevele și din acel eu tocmai chemat în sobor, cel al începuturilor creatorului ficțional. În textele mai ample, precum cel dedicat lui Alexandru Hausvater, cu ale sale patru incitante romane, disecția critică ajunge la țesuturile de profunzime, la fibrele cele mai tainice. În comentariile scurte, veritabile tablete, conciziunea nu exclude esențialul, ba dimpotrivă acesta e relevat cu claritatea pietrei ce înobilează inelul. O asemenea senzație se degajă după parcurgerea excursurilor critice consacrate lui Gabriel Liiceanu sau Mircea Cărtărescu. În cronicile de medie

respirație, formulările sintetice, niște tușe ce captivază privirea și interesul, sunt dublate de sondaje spectrale, din care derivă, de altfel, diagnosticele și verdictele. Ar ilustra întru totul această modalitate de abordare cronica referitoare la poetul sucevean Alexandru Ovidiu Vintilă, cu titlul plin de sugestii privind elementele identitare ale liricii acestuia, „Un suflu nou în poezia bucovineană: „Transparența unui popor de foci”. Argumentația ce urmează dă întemeiere afirmației prin reliefaarea originalității poetului, care, cum dovedește interpretarea critică, aduce un suflu nou, însă cu răsfrângeri nu doar bucovinene, ci naționale.

Scriitura amalgamează fericit tonalități și mijloace ale stilului academic, cu larghețea și fantezia eseistică. Impresia e de eliberare din chingile și rigorile exegzelor universitare, a tratatelor, de meditație slobodă, împodobită cu mărgăritarele cuvântului ziditor. Sporirea de creativitate, invocată de cronicar ca aspirație a lucrării sale, mi s-a părut că are izvoare mănoase în acel eu auroral al prozatoarei, ce-i unul îmbogățitor. Se manifestă cu aplomb mai ales în comentariile cărților de proză, atât românești, cât și din literaturile străine, cu predilecție cele ale spațiului francofon. În cazul acesta povestitorul, plămuitorul de lumi, sunt chemați la bară să se pronunțe. O fac, etalându-și harul prin repovestire contrapunctică, adăugând, artistic, deslușiri de înțelesuri, țesând pânzeturi epice, ceea ce particularizează discursul și-l face atractiv.

Lectorul empatizează, citește cu plăcere, comentează în acest duh. Poate asta și explică ignorarea uneori a scării valorice, ce s-ar impune, poate, când autorii judecați critic stau laolaltă, în agora, între copertele unei cărți ca aceasta. Un tom substanțial, doldora de informații relevante, cu verb sprintar și meșteșugit. Este fructul activării în universul spiritual al Elenei-Brândușa Steiciuc a eurilor într-o armonioasă și benefică îmbrățișare. Și se pare că unul din aceste euri, cel al creatorului epic, își va arăta curând valențele printr-o operă romanescă, cu fibră memorialistică, structurare și scriitură consonante cu modul de a fi al prozei în vremurile noastre.

O așteptăm cu interes.

Ionel BOSTAN

Împăratul iepurilor

Că instituțiile de informații trebuie să acopere cu agenții proprii/colaboratori cam toate segmentele societății, se știe. E valabil la noi, dar și oriunde în lume. Și asta, încă demult. Dacă de pildă se dorește a ține sub control informativ activitatea din sectorul agricol, apoi trebuie numaidecât găsit numărul cuvenit de ingineri agronomi, combaineri și alți diverși lucrători de aici, care – după reguli speciale – să ofere la Țanc informații din mediul lor. Dacă e vorba despre domeniul artă-cultură, de asemenea, nu se va merge către buldozeriști ori forjori-tratamentişti, ci se va încerca racolarea pictorilor, scriitorilor, actorilor etc. Ca să o scurtăm, să spunem că prin anii 80, în vederea cunoașterii *problemelor de interes* pentru Securitate pe linia „artă-cultură”, nu apăreau dificultăți deosebite în recrutarea colaboratorilor. Într-un mare municipiu, cu viață cultural-artistică pe măsură, un poet care „mișca în front” era monitorizat cât se poate de eficient tocmai de un artist plastic (nume conspirativ – „Eduard”, să zicem). Dublu specializat (Pictura și Artă fotografică), cunoscut cu numeroase expoziții și laureat al multor premii, acesta din urmă redacta note informative de genul: „Sursa vă informează că îl cunoaște pe numitul X.X., care e poet, scriitor, iubește arta la general /.../ Mai lucrează la o carte de pedagogie, una de poezie, [pe] care i-a dat-o tovarășului profesor Y.Y. să o transcrie în limba germană, acesta fiind profesor la Liceul «L.L.» de limbă germană, cu scopul să o poată publica în Occident. Mie mi-a dat să fac grafica la două piese de teatru, numite «În căutarea lui Făt Frumos» și «Pacea mult visată», ambele pentru fi publicate în serial în revista *Cutezători*. Eu îl duc cu vorba..., nu fac, fiindcă le-am citit și nu pot să-i fac nimic, deoarece personifică *personaje bănuite, luate politic*, ca de exemplu: *Împăratul urșilor* – care după expresie bate spre tov. Gorbaciov; *Împăratul tigrilor* – îl reprezintă pe Reagan; noi suntem, ca popoare, *dobitoacele pădurii*, iar pădurea nu e decât planeta.

Împăratul iepurilor bate spre șeful statului nostru (Nicolae Ceaușescu – n.ns.), iar noi (românii – n.ns.) suntem *iepur* *fricoși*, un popor fricos. Oricum, oi fi eu grafician, dar nici într-un caz nu pot să-i fac asemenea grafică și-l amân din zi în zi. Mi-a zis că el mai are povești mai frumoase, dar mi le dă după ce-i fac grafica la acestea (...). Mi-e prieten pe linia artei, dar nu pot să-i satisfac niciodată ceea ce cred eu că nu pot face, fiți siguri de asta. Vă trimit cele două piese de teatru (povești) să le trageți la xerox și apoi să mi le dați, să pot să i le restitui când mi le cere. Poate pun mâna pe parcurs și pe restul de piese. Vom mai ține legătura și voi mai reveni.” (CNSAS, Sentința civilă No. 2712/14.10.2014/CAB). Despre un alt autor informează *ad litteram*: „De la D.D. am aflat că numitul Z.Z. scrie și el piese de teatru și mi-a afirmat că-s piese politice, care sunt de mare anvergură pentru viitor; îl remarcă ca mai bun ca el în teatru, în modul de a scrie. Îl apreciază pe tov. Gorbaciov ca un *om de aur*, de mare valoare – legat de vizita în America și Iugoslavia, că ar fi zis dânsul că trebuie în timp foarte apropiat ca țările socialiste să-și schimbe forma de organizare și se îndoiește că șeful statului nostru va accepta această metodă, deși va fi foarte eficace pentru omenire în țările socialiste. Are idei aparte despre viață, raportat la actual, luată ca general și politic.” (Idem.). După trei decenii, „Eduard” avea să fie deconspirat. Alte numeroase delațiuni, pe teme dintre cele care „supărau” cel mai tare regimul, și dovezi că fusese recompensat pentru acestea aveau să fie făcute publice. În limbajul rece al legii, judecătorii au reținut că, prin ceea ce a făcut, a contribuit direct la îngădirea drepturilor celor urmăriți, în privința vieții private, a exprimării și libertății opiniilor, a libertății conștiinței și a religiei.

Daniel Ștefan POCOVNICU prefețele lui Cioran

Protestantul metafizic

L-aș ierta și înțelege pe Cioran doar pentru sacrificiul de a-și înlocui credința cu un cult metafizic protestant. Cobai al orgoliului intelectual saturat de paradox, acceptându-și egal și senin, totuși zgomoș de retoric, stigmatul evadării din sens:

„De s-ar găsi vreun muritor să-mi dovească prezența unui sens absolut, să-mi demonstreze o etică imanentă devenirii – mi-aș pierde mințile de re-mușcare și deznădejde. Când ți-ai risipit viața mângâindu-te în inutila trecere, în vicisugurile devenirii, când ai suferit pătimaș în aparențe – Absolutul te îmbolnăvește. Hotărât lucru! Viața nu poate avea un rost. Sau dacă are, va trebui să-I ascundă de vrea să ne mai aibă.

Cine iubește cât de puțin libertatea nu se poate înjuga de bunăvoie într-un sens. Chiar dacă este vorba de sensul lumii.” (Amurgul gândurilor, Humanitas, București, 1991, p. 73)

Spre deosebire de titlurile opurilor de până acum, acesta e menit a recunoaște o „datorie” magistrală. Perspectiva evident crepusculară este neîndoielnic omagiu maestrului Nietzsche. A cărui tutelă se putea reduce la ironia sentinței: „Și la filosofii, un alt gen de sfinți, profesia cere să se admită numai

anumite adevăruri: anume acelea prin care profesia lor obține sancțiunea publică – vorbind în limba lui Kant, adevărurile rațiunii practice.” (Friedrich Nietzsche, Amurgul idolilor, ETA, Cluj-Napoca, 1993, p. 63).

E aproape fără dubiu că o bună parte a diatribelor anti-kantiene ale lui Cioran provin și din nietzscheenele fulgerări contra gigantului din Königsberg. Ca a patra teză din eseul „Rațiunea” în filosofie: „Să împărți lumea într-una, adevărată și una, aparentă, fie în felul creștinismului, fie în felul lui Kant (un creștin perfid, în cele din urmă) este doar o sugestie a decadenței – un simptom al vieții în declin...” (Friedrich Nietzsche, op.cit., p. 19).

Revenirile cioraniene metabolizează adecvat pregnantă inspirație nietzscheană: „Mândria filosofiei a constatat în a considera ideile în sine. Orgoliul acesta e aproape o rușine. Din moment ce tot ceea ce este nu poate fi considerat în sine, a face din reflexele schematice ale aparențelor structuri închegate, cu finalitate în sine, este o aberație care nu poate fi iertată. Omul nu poate atinge decât un extaz al aparențelor. Aceasta e singura realitate. Poezia, muzica și mistica servesc aceste aparențe supreme.” (Emil Cioran, Cartea amăgirilor, pp. 164–165)

Dar titlul volumului mai arată poate că disocierea de filosofia kantiană intersectează și poziția lui Giovanni Papini, cu declarația de intenție din prefața la Amurgul filosofilor: „Cartea aceasta este o frântură, sau mai multe, dintr-o autobiografie intelectuală. E un produs al eliberării mele de anumite lucruri ce m-au făcut să sufăr; este, în speță, tentativa de a mă elibera de filosofie și de filosofi.” (Editura Uranus, București, 1991, p. 5)

S-a vorbit mai puțin despre influența lui Papini. Un comentator din epocă, Septimiu Bucur, eseist, critic și diplomat român, a pus-o în evidență ferm în cronici la primele opuri cioraniene (în cronicile de întâmpinare la Pe culmile disperării și Schimbarea la față a României, cuprinse în Emil Cioran, Opere: Volume I, Academia Română, FNSA, MNLR, București, 2018, pp. 1001–1002, 1005–1008, 1119–1123).

Ceea ce ridică alt semn de întrebare: de ce trece Cioran sub tăcere gândirea filosofului italian? Fiindcă verdictul asupra lui Kant, care „salvează știința, respectiv lumea relativului, a fenomenului, a determinismului, dar prin lucrul în sine salvează și lumea absolutului, a libertății, unde Dumnezeu și sufletul vor putea să doarmă liniștiți, ori să se pună în slujba jandarmeriei morale.” (Giovanni Papini, ibid., p. 17) nu aduce nimic realmente nou față de cel al lui Nietzsche?

Sau, poate, mai degrabă, fiindcă Papini îl dezamăgește pe român printr-o cuviincioasă, cuminte, revenire la doctrina catolică? După cum sugera Cioran într-un manuscris din tinerețe: „Ce

legătură este între Papini, stirnerianul și futuristul, și Papini, așa cum trăiește astăzi sub mireasma dulce a păcii și disciplinei catolice?” (Despre protestantism, manuscris datat 26 februarie 1929, inclus în Emil Cioran, Opere: Volume (2); Publicistică, Manuscrise, Corespondență, Academia Română, FNSA, MNLR, București, 2018, p. 854)

Citit în context, manuscrisul acesta de la 18 ani inaugurează formula spirituală a lui Cioran, protestant metafizic pe viață:

„Protestantismul neagă valoarea autorității. Fiecare este judecătorul lui propriu. Cred ceea ce se adecvează structurii mele spirituale. Individualist, spiritul protestant reduce lumea la o sumă nesfârșită de valori spirituale, corespunzând numărului indivizilor ce contemplă lumea.

Pentru protestantism, fiecare experiență religioasă individuală revelează o parte a infinitului, ridică vâlul ce acopere nesfârșitul cosmic, substituind misterului concretul observat. Construcția completă a religiei s-ar alcătui din suma experiențelor individuale totalizate. Dar, din moment ce nu există un criteriu exterior individului, din moment ce, în afară de el, nu există un criteriu obiectiv de valorificare susceptibil de a fi acceptat de toți – autoritatea este o iluzie; este o înșelătoare iluzie. Nominalismul acesta care nu recunoaște decât realitatea individului nu este altceva decât o specie a anarhismului individualist. Există și mult pesimism în această doctrină.

Individul simte cum planează asupra sa demonul singurătății; al izolării în Cosmos. [...] Limitele realității se estompează; contururile se pierd în vagul imprecis al unui haos pe care nu l-ai mai vrea actualizat niciodată; peste această nimicnicie, ai vrea să vezi plutind aripa de plumb a îngerului morții. Și este, în această dezesperare, ceva din prăbușirea unui înger...” (Ibid., pp. 854–855)

Așadar, protestantul metafizic se fixează temeinic, definitiv, într-o mistică filosofică constând în exercițiul rafinării paradoxului, întreprinsă prin scris.

A se departaja definitiv și categoric de orice gândire comună, sugerează o vagă religie dezabuzată a dezamăgirilor, disciplină a multiplelor plenitudini extatice negative, fără efectul iluminării: „Lumea gândurilor este o iluzie față de lumea suspinelor. Nici un filosof nu poate consola, căci nici unul n-are atât destin încât să înțeleagă un om.” (Emil Cioran, Cartea amăgirilor, Editura Humanitas, București, 1991, p. 162)

Iar paradoxul poate salva nihilismul, menind filosofia depășirii, despărțirii în încercuire hermeneutică.

Flavius PARASCHIV

Modernismul și avangarda. Profiluri de scriitori

Emil Nicolae este un scriitor, jurnalist, eseist, muzeograf și critic de artă cu o bogată și notabilă activitate culturală. Mai mult, autorul stabilit în Piatra Neamț a publicat 24 de cărți de poezie, studii, eseuri și albume de artă. Din această uriașă bibliografie, amintim, de pildă, Cerul în apă (Editura Junimea, 1970), volum care i-a asigurat și debutul editorial, Victor Brauner și însoțitorii. Incursiuni în avangardă (Editura Hasefer, 2013) și nu în ultimul rând splendida carte de poezii tipărită anul acesta, Emanuel spune (Editura Junimea).

Tot în 2022, Emil Nicolae publică și un volum de studii și eseuri, în care se axează pe viața, personalitatea și creația unor artiști & scriitori avangardiști evrei și români: Scriitori și artiști / Moderni și avangardiști / Evrei și români (Editura Hasefer, București, 2022), o carte structurată pe trei capitole principale și o addenda. Mai precis, autorul se ocupă, în majoritatea textelor, de anumite episoade, mai mult sau mai puțin cunoscute și discutate din existența unor figuri ca Geo Bogza sau B. Fundoianu.

Trebuie menționat din start faptul că nu avem de-a face cu un volum de critică literară, aspect care se vede încă din primele texte. Înainte de a trece la „subiect”, Emil Nicolae introduce și câteva delimitări teoretice, care îl vor ajuta pe cititor să înțeleagă, mai ales, poziția socială a poezilor, prozatorilor, pictorilor evrei și de ce mulți au ales să plece din România (Gherasim Luca, Tristan Tzara, iar lista poate continua).

Unele studii încearcă să refacă, în linii mari, traseul biografic al personalităților artistice propuse spre discuție. Autorul volumului nu intră în detalii, ci se multumește cu evidențierea anumitor momente cheie, așa cum, de exemplu, se întâmplă în textul despre Jules Pascin (1885 – 1930), un desenator și pictor evreu bulgar, care a trăit câțiva ani la București, atunci când tatăl său a decis să-și mute afacerea în România (1892). Din această perioadă românească, Emil Nicolae, care va dovedi, pe tot parcursul cărții, o evidentă aplecare spre documentare, a descoperit două desene realizate în 1900 – 1901 (p. 19). În 1902, Jules Pascin a părăsit România și a studiat arta în orașe ca Viena, Berlin, München, iar în 1916 a plecat în Statele Unite, unde a produs sute de desene (p. 20). Totodată, nu trebuie trecut cu vederea și eseul serios și bine structurat despre fostul sionist evreu, A.L. Zissu (1888 – 1956).

În alte texte, scriitorul și publicistul nemțean nu se concentrează doar pe detaliile biografice. În paginile dedicate lui Eugen Relgis (1895 – 1987), de pildă, cititorul va descoperi informații despre literatura sociologului născut în Moldova. La întrebare „Ce mai rămâne azi din opera lui Eugen Relgis?”, Emil Nicolae nu oferă un răspuns definitiv, dar lucrările pe care le menționează – Litanii (1926), Popasuri la mari europeni (1945) și Peregrinări europene. Zece capitale (1947) – ar merita oricând o reevaluare...

Dincolo de latura bio-bibliografică a comentariilor din volumul de față,

mai există ceva care atrage atenția: autorul reușește să surprindă concret și convingător nu doar modul în care scriitorii studiați s-au raportat la lumea epocii în care trăiau, ci și relațiile cu cei din jur. Într-un text care îl are în centru pe Geo Bogza (1908 – 1993), spre exemplificare, Emil Nicolae apelează la metoda geocritică de interpretare a textelor beletristice sau – cu alte cuvinte – „proiectarea în spațiu și reconstituirea «locului» (cu toate caracteristicile lui) unde au gestat resorturile care, ulterior, au devenit expresie artistică” (p. 63). Pornind de la mărturii, autorul reface „aventura” lui Geo Bogza din iulie 1931, atunci când a participat la nunta lui Sașa Pană. Traseul celui care a scris Cartea Oltului (1946) la nunta colegului său avangardist este înfățișat pas cu pas, începând cu seara când a ajuns, alături de alți invitați, la Piatra Neamț (locul unde s-a desfășurat evenimentul), continuând cu descrierea orașului, la care se adaugă și câteva detalii despre atmosfera de la nuntă și terminând cu reacția acidă provocată de experiența acestui moment. Dezamăgit și infurat de lumea tipic burgheză prezentă la nuntă, Geo Bogza scrie celebra poezie Eselu din volumul Poemul invectivă (1933), care a afectat, fără doar și poate, prietenia cu Sașa Pană (pp. 68 – 69).

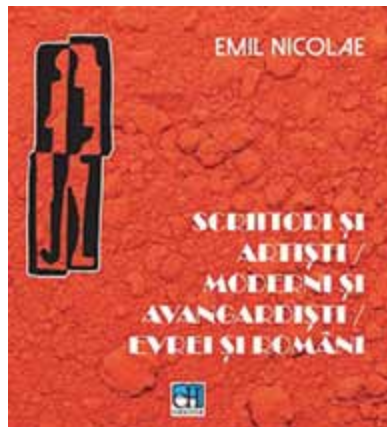
În texte ca Poetica sinuciderii: Gherasim Luca și Paul Celan, atunci când Emil Nicolae pune „față în față” două figuri artistice sau două concepte, întregul discurs capătă o altă savoare. Aceste studii comparative sunt scrise cu luciditate și atenție, iar în cazul eseului menționat anterior, trecând peste prezentarea cruntelor episoade din viața celor doi

mari poeți, concluziile sunt substanțiale și merită reținute: „În fond, cele două sinucideri reprezintă ipostaze adosate, respectiv aversul și reversul aceluiași tip de instabilitate psihică: unul «cu ardere internă» (consumat treptat prin «explozii succesive»), iar altul «cu ardere externă» (și mediat circumstanțial)” (p. 100). La fel de percutante

sunt și eseurile Futurismul și Fascismul, Lenin și Tzara – gemeni dizigoi? sau cel despre prezențele feminine în viața lui Franz Kafka și influența acestora asupra creației prozatorului ceh.

Pasiunea scriitorului și muzeografului din Piatra Neamț pentru Victor Brauner este binecunoscută. Din 2013 și până în prezent el este organizatorul „Zilei Victor Brauner” și ținând cont de acestea, nu este de mirat faptul că volumul conține și o secțiune intitulată „Brauneriana”, care are texte nu numai despre opera celebrului artist, cât și informații despre legăturile acestuia cu Geo Bogza și Gherasim Luca.

Scriitori și artiști / Moderni și avangardiști / Evrei și români este o carte ce nu trebuie să lipsească din biblioteca cititorilor pasionați sau nu de unul din cele mai importante curente artistice din istoria artei, avangarda. Volumul mai cuprinde și texte despre D. Trost, Sandu Darie și alții, iar în toate se poate identifica cu ușurință profesionalismul lui Emil Nicolae.

Traian LAZĂR

Aforismul și epigrama. Tradiții și continuități

Spațiul literar românesc din ultimele decenii ale secolului al XX-lea și din primele decenii ale mileniului al treilea s-a resetat.

Poezia, după cum spune Răzvan Voncu, a devenit din regină, cenușăreasă (R. Voncu, *Poeți români de azi*, vol I, ediția a II-a, Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019). Au avut loc mici revoluții literare și s-a creat o nouă geografie literară (Nicolae Oprea, *Dialoguri convergente*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2021). A sporit interesul pentru speciile literare intimiste (jurnal, memorii, însemnări de călătorie) și s-a imprimat, mai mult avânt și popularitate, speciilor literare minore, precum epigrama și aforismul. În mai multe orașe de provincie (Vaslui, Brăila, Deva, Tg. Jiu) se desfășoară, de ani buni, festivaluri-concurs de epigrame. Cugetătorii români au îmbrăcat haina europeană a aforismului și se manifestă în cadrul Festivalului Internațional al Aforismului de la Tecuci, aflat în acest an la cea de a VI-a ediție. În fiecare dintre aceste domenii s-au remarcat unii creatori, atât prin creațiile proprii, cât și prin studii avizate asupra rădăcinilor și continuității speciilor respective. Este abordat, totodată, fenomenul modern al contaminării speciilor și apariția unor noi specii, mixte, cum este epigrama aforistică. Vom proceda la trecerea în revistă a lucrărilor în care au fost tratate aceste aspecte și a autorilor „vinovați”.

Parafrazându-l pe Nichita Stănescu, putem spune că aforismul și epigrama s-au născut împreună, după care s-au separat, iar apoi, s-au reintălnit. În cartea „Reporter în Regatul epigramei”, Constantin Tudorache, la capitolul „Duelul epigramatic”, spune că originea epigramei trebuie căutată în vorbele de spirit ale anticilor și în barourile de avocați, unde mințile luminate continuau „duelurile” începute la bară, ori făceau comentarii pe seama pledoariilor. Autorul exemplifică o pildă, redând o discuție între Anaxagora și Pericle, când primul voia să-și pună capăt zilelor și nu mai mânca. Pericle, auzind aceasta, s-a dus la Anaxagora și i-a spus că are nevoie de el și de sfaturile sale în conducerea cetății. Atunci Anaxagora i-a spus următorul aforism: „Cine are nevoie de lampă, s-o întrețină cu ulei”. Pericle a înțeles aluzia și i-a acordat filosofului un sprijin financiar substanțial. În același sens, Winston Churchill spunea: „Să ne aplecăm spre Antichitate, acolo se află toate secretele guvernărilor”.

Aplecându-se către Antichitate, exegeții contemporani au studiat originea aforismului și a epigramei, conviețuirea celor două specii. George Corbu în postfața cărții lui C. Tudorache, *Cu aforismul prin lumea epigramei*, s-a referit la/a scris despre logodna lirico-filosofică dintre aforism și epigramă.

Propunem o desfășurare a comentariului, axându-ne, cronologic, asupra acestor două entități literare, pe tipărituri din vremuri mai recente.

În *Antologia Epigramiști români de azi*, apărută la Editura Eminescu, 1979 (274 pagini), selecționerul, Mircea Trifu, face o Pledoarie pentru epigramă, spunând că epigramele sunt de două feluri: epigrame care „alungă gândurile” și epigrame care „te pun pe gânduri” (adică epigrame umoristice și aforistice).

Antologia include autori, în viață la data editării, și e împărțită în două capitole: Partea I (74 autori care au mai mult de trei epigrame) și Partea a II-a (86 autori cu una-trei epigrame). În Pledoaria, de la finalul cărții, Mircea Trifu prezintă istoria epigramei românești, cu o selecție de exemple pe toate cunoscutele forme de exprimare în epigramă și în catrenul epigramatic.

În anul 1981, Rodica Tott, redactor literar la revista *Urzica*, a tipărit la Editura Militară o carte de Cugătări, intitulată *Firul Ariadnei* (71 pagini), din care cităm: „Un mare acrobat mi-a spus, că nimeni nu rămâne sus”; „Când ceri și ești refuzat, simți și mai mult că nu ai”; „Muzele nu vin la cei care nu au cu ce să le întrețină”.

În anul 2011, la Editura Proilavia, a apărut cartea *Dicționar impertinent* (120 pagini), de Mihai Frunză, cu inteligente și surprinzătoare interpretări ale unor evenimente istorice și definiții aforistice de mare efect, din care exemplificăm: „Am auzit că Moldova a ajuns de nedescris” (Dimitrie Cantemir); „Originalitate = Arta de a copia fără să se observe”; „Poet minor = Autorul preferat al unui critic pedofil”; „Carte = Combustibil pentru încălzirea sufletului, care, uneori, are un tiraj mult mai mic decât al unei sobe”.

La Editura Prut Internațional, Chișinău, în anul 2015, a fost tipărită cartea *În imperiul unei fraze. Antologie cronologică a aforismului românesc* (364 pagini), alcătuită de Efim Tarlapan. Despre această carte scriitorul și criticul Theodor Codreanu spune: „Selectată cu gust și profesio-

nalism, antologia oferă un excepțional spectacol intelectual și estetic prin splendida varietate a personalităților, multe de primă mărime, prin diversitatea formelor și temelor abordate. Efim Tarlapan, nu doar intuiește formele pregnante ale aforismului, drept criteriu de selecție, el și apreciază deopotrivă cum și ce spun autorii. Reține în special ceea ce crede că ar putea interesa și astăzi umanitatea românească și umanitatea în genere”.

În anul 2016, la Editura Amanda Edit, Constantin Tudorache, a publicat cartea *Reporter în Regatul epigramei. Mică antologie de epigramă* (477 pagini), cu 19 capitole reprezentând întreaga paletă a speciei și toate formele de exprimare în epigramă (epigrama satirică, umoristică, epigrama calambur, definiția epigramatică, sonetul și rondelul epigramatic, distihul epigramatic, parodia, epigrama într-un vers, duelul și comentariul epigramatic, epigrame pe teme date, pe rime date etc). Cartea tratează, de la pag. 126 la 156, Epigrama aforistică, având și un capitol Madrigalul și epitaful. Capitolul Epigrama aforistică a fost publicat și în *Antologia aforismului Internațional – Tecuci, 2019*.

Același autor, în anul 2019, tot la Editura Amanda Edit, a publicat cartea *Răsfoiri și comentarii* (252 pagini), cu maxime, eseuri, cugetări, pilde, poeme, dileme catrene și epigrame. Cartea reprezintă, conform aprecierii criticului N. Dumitrescu: „Un adevărat festin al gândirii și înțelepciunii umane. Autorul găsește aici corespondente ideatice ale înțelepciunii de secole, strecurate coincident în formula restrânsă a catrenelor epigramatice”.

O altă carte, intitulată *Epigrame cu parfum de femeie*, Editura Amanda Edit, 2020, antologie alcătuită de Constantin Tudorache, conține 170 de aforisme despre femeie și peste 1000 de epigrame, adunate în 11 capitole, de la femeia-eterna poveste, bărbatul, cupluri, căsătoria, gelozia, adulterul, dragoste la second-hand, divorțul, nostalgii și, în final, fusta scrisă de epigramiști.

Cu prefața „O antologie de epigrame, în căutarea unei prefațatoare”, scrisă de o doamnă (prof. Emilia Luchian), și o postfață „Femeia-veșnică poveste”, scrisă de un bărbat (prof. Traian D. Lazăr), cartea are în partea din dreapta sus a fiecărei pagini, un aforism, iar în continuare epigrame pe tematica aforismului citat. Interesantă ni s-a părut propunerea postfațatorului, ca o doamnă (de ex. Elis Răpeanu) să scrie o carte-replică, intitulată „Epigrame cu parfum de bărbat”. Și fiindcă axioma gândirii feminine este că bărbat și parfum se cam exclud, cartea să se intituleze „Epigrame cu damf de bărbat”.

În anul 2021, luna iulie, Constantin Tudorache a tipărit la Editura Ghepardul cartea *Cu aforismul prin lumea epigramei* (200 pagini), cu o prefață de Vasile Ghica și o postfață, „Logodna lirico-filosofică”, de George Corbu, președintele Uniunii Epigramiștilor din România. Cartea face incursiuni prin „Regatul epigramei și Imperiul aforismului, legând cele două specii într-un buchet unitar, parfumând cele mai pretențioase și rafinate gusturi”.

Cea mai recentă tratare a conviețuirii și contaminării dintre epigramă și aforism aparține dr. Elis Răpeanu, volumul *Epigrame aforistice și madrigaluri* (316 pagini), Editura Semne, 2022, cu o prefață de Tudor Nedelcea.

Dedicată memoriei profesorului universitar dr. Ștefan Cazimir, îndrumătorul autoarei Elis Răpeanu, la teza de doctorat (anul 1999), cartea tratează epigrama, în general și epigrama aforistică în special, exemplificând cu epigrame din clasici și din creația autoarei.

Cartea conține și un capitol despre madrigal, „considerat la început o piesă mică, în versuri exprimând un gând fin, dragăstos și galant”.

Chiar dacă are un caracter mai mult didactic, de studiu, lucrarea reprezintă un manual recomandabil studenților și profesorilor din domeniul filologiei și nu numai.

Adăugând volumelor menționate cele cinci *Antologii ale Aforismului Internațional-Tecuci* (2017-2021), considerăm că s-a constituit deja o bancă de informații pentru epigramiști și pentru autorii de aforisme, cât și pentru iubitorii de aforism și epigramă.

Mihaela GRĂDINARIU

Florin Faifer – oglinnda aburindă a tristeții

nostalgia duratei

Cu ochii ascunși în spatele unor lentile groase, care puneau, parcă, opreliști de netrecut între el și lume, cu un zâmbet fin, adumbrat de o tristețe discretă. Așa l-am cunoscut pe Florin Faifer, mai întâi și mai întâi la unele din ședințele de redacție ale revistei „Cronica Veche” (unde era mereu prezent cu texte inegalabile, în paginile de „Arte”), adăpostite de Galeriile Dana, galerii „cu viță sălbatică și motan domestic”, după o bine-cunoscută spusă a directorului publicației, Nicolae Turtureanu. Inițial, mi-a făcut impresia unui leneș contemplativ, a unui personaj original cu apucături retractile: venea la ședințe (ori, câteodată, la manifestările culturale inițiate de revistă sau de redactorii ei: sărbătoriri, lansări de carte, expoziții) întârziind, se așeza într-un colț și nu, nu scootea o vorbă, parcă făcând în ciudă celorlalți. Abia când spiritele se încingeau, intervenea cu vreo câteva vorbe ironice, bine țintite, care tăiau nodul gordian al momentului. Apoi surâdea bucuros, retrăgându-se din nou într-o carapace pe care o simțeam aproape palpabilă.

Primele impresii s-au spulberat repede, decantându-se odată cu momentele în care i-am dăruit câteva din volumele mele de poeme. Cărți pe care le-a citit, după spusa domniei-sale, *pe nerăsuflăte, cu bucuria de a se preumbla printr-o grădină*. Ne întâlneam destul de rar în târgul Iașilor, însă, aproape de fiecare dată, nu uita să mă întrebe ce mai scriu și să-mi amintească, autoironic, că se simte *el însuși o floare într-o grădină*. La intervale nu foarte largi de timp, mă trezeam cu câte un plic A4

lăsat la Casa cu Absidă, bine lipit, cu numele meu scris larg, pe o jumătate din fața plicului, înțesat de copii xerox după diverse articole din reviste (recunosc, toate interesante), cele mai multe dintre ele subliniate și adnotate. Alteori, schimbam mesaje de felicitare pe telefonul mobil, de sărbători și, desigur, de Floriile prenumelui. Ni se mai încrucișau pașii pe străzi, preț de un zâmbet și o sclipire în ochi, ca semn de recunoaștere și reciprocă prețuire.

L-am intuit mereu îmbrăcat în haina singurătății (paradoxal, avea câțiva prieteni foarte buni, *prieteni de cursă lungă*, și era prețuit de specialiștii care-i fuseseră colegi, la Institutul de Filologie Română

„A. Philippide” ori la Universitatea de Arte „George Enescu”, nemaivorbind de prietenii de la „Cronica Veche” și, mai târziu, de la „Expres Cultural”, ori de foștii studenți și doctoranzi...), în același timp apropiat și depărtat, lângă tine, potrivit și un *Filtru* – obrăzar peste chip, dar și undeva departe, în căutarea *Cordonului de argint* ori a *Semnelor lui Hermes*, construind din vorbe *Pluta de naufragiu*, studiind conștiințios *Efectul de prismă* sau pitit jucăuș printre *Faldurile Mnemosynei*, ori visând la alte și alte pagini de dicționar sau la călătorii miraculoase brăzdând lumea întreagă, în crucișul și curmezișul timpului și spațiului...

Da, întâlnirea cu câteva dintre volumele sale mi-a relevat amprenta unei curiozități speciale, dublate de un simț critic ascuțit, de o frazare inconfundabilă și de un stil irepetabil. Un șlefuitor de texte (ale lui și ale altora...), care știa să scoată acea strălucire aparte a cuvântului, ca un cristal prețios extras dintr-o gangă amorfă. Erudit și rafinat, se conducea întotdeauna după o grilă valorică personală, o sită prin care cernea oameni și texte, zile și nopți, întâmplări și amintiri.

Mult prea târziu am înțeles că gesturile aparent copilărești, autorăsfățul, polemicile, ironia bonomă, ironia caustică, joaca și jocul de-a cuvintele, ascunsul în penumbră, în colțul unei săli, în ungherul unui surâs ori în lacrima tremurată cu tandrețe nu sunt altceva decât fragmente dintr-o armură personală, care-l însoțea mereu în călătoria misterioasă printre ceilalți, devenind, încetul cu încetul, o a doua piele... Armura unui om original, cu o personalitate expresivă și puternică, de neîngrădit între niște limite impuse ori clișee, un om pentru care libertatea era mai necesară decât aerul. Libertate câștigată și păstrată cu greu, în războaie de uzură, ce i-au accentuat surâsul trist și discreția cu care a găsit de cuviință să se retragă după cortina cerească...

Dumitru Radu Popescu și „Morișca” Adevărului (I)

Prolific și original, în frenezie imaginativă, complex și încălțit, aproape neobservat de critică după '89, în pofida avalanșei editoriale, atacând toate genurile, Dumitru Radu Popescu și-a văzut de treabă, pe același (singular) calapod stilistic, încastrând, iregular, grotescul și tragismul pe structura policier-ului, prea convins că „personajul nu trebuie să aibă o singură față”. Două linii epice par a interfera în scrisul său, regăsind calea spre arhetipuri; fie rememorând „adolescența dionisiacă a gojdiștilor”, în spațiul bihorean, fie explorând geografia sudică, având ca reper Dănceul, o așezare „de lângă Dunăre”. Dacă înainte, inversând rolurile, „răsucea” temele oficiale (întoarse împotriva-le, coborând în deriziune), ca „mod de rezistență la antigeneza comunismului” (Codreanu 2020: 47), labirintul său prozastic, de o bogată rețea simbolică, recitind miturile, îl așează, fără tăgadă, în plin spectacol postmodern, ca reprezentant timpuriu chiar. Să ne amintim că, întâmpinând debutul lui Dumitru Radu Popescu (*Fuga*, ESPLA, 1958), un tânăr cronicar al vremii făcea, cu o intuiție de zile mari, două observații esențiale, adevărate imediat. Mircea Tomuș nu se înșela: noul prozator dovedea un *suflet de poet* și era interesat metodic de „tehnica dezvoltării adevărului”. Filonul liric, „latent” în comentariile lui I. Vitner, i-a pricinuit și reproșuri, vizând inadecvarea la realitate. Al. Oprea, de pildă, nu ezita a-l considera „un rătăcit” pe cărările naturalismului, defilând, însă, cu grupul stelist, o revistă-fanion în acei ani, prin programul antiidilic. H. Zalis, în dispută cu E. Simion, denunța „fragilitatea” și lipsa coerenței epice, iar Paul Georgescu constata, îndreptățit, alunecarea spre tragic.

Dumitru Radu Popescu a scris enorm, trezind „spaima bibliografilor”. Dezvoltând, cu „inventivitate sadică”, subiecte insolite, pe schelărie mitologică, insertând fantasticul și cultivând invazia maleficului, prozatorul, ieșit, după '89, „din cărți”, cum credea N. Manolescu, incapabil să-și organizeze ficțiunea, livrând – în avalanșă – piese de teatru „ilizibile”, a impus un stil. De un experimentalism frenetic, colocvial, destrămând și refăcând realitatea prin „refracție deformatoare”, ca „totalitate ascunsă”, cum sesiza Mirela Marin, interesată de tehnicile narrative, el problematizează, căutând *tiparele ontologice*. Realismul de fond, supus tratamentului parodic, sfârșește în farsă, pulverizând perspectiva narativă. Discontinuitatea, fragmentarismul, prolixitatea se pliază, cu frenezie barocă și fantezie neistovită, fluidității lumii, în degradare / desacralizare. Iar potențialul alegoric, exploatat abundent, sfidând incoerența realității, încearcă a asigura coezivitatea; fiindcă, prin problematică, teme, motive etc., proza și dramaturgia lui D.R. Popescu par a comunica, constata Mircea Iorgulescu, închipuind „un adevărat sistem”. Firește, labirintic, sub cupola moralei, dincolo de medii și epoci, întreținând *confruntarea*, prelucrând, în proiecție simbolică, *teme eterne*. Putem afirma că personajele sunt *esențe*, că, în creuzetul epic, prozatorul reface, amalgamând, o *scenarită mitică*, de extracție alegorică sau parabolică, vădind creativitate mitopoetică. Realitatea plurivocă a operei intersectează, teatralizant, codul poetic și cel realist, plasată, prin onirism „controlat”, în atemporal sau, dimpotrivă, în prezentul căzut în

derizoriu, caricaturizat, satanizat, cu eroi suciți și farse sinistre. Evident, astfel de texte, provocând și întreținând, prin jocul măștilor naratoriale, confuzia esență / aparență, impun un pretențios cod de lectură, solicitând, se înțelege, un cititor avizat.

Deși Dumitru Radu Popescu „nu este un scriitor comercial”, atrăgea atenția, cu ani în urmă, M. Ungheanu, ochiul său cinematografic exploatează nemilos și savuros resursele excentricității. Prozatorul știe prea bine că arta este o *alchimie* și, în consecință, e preocupat de *tehnica*. În fond, în repetate ocazii, el și-a recunoscut „strategia”: pleacă, sondând arhetipul, de la *adevărurile eterne* (ale grecilor, preciza), acceptând fixitatea tipurilor și o umanitate canonică, pentru a se plia / mula pe eveniment. Acordă credit ficțiunii pe care o propune chiar ineptizabila realitate, dezvoltând o intrigă bogată, supusă dislocărilor, „re-montării” faptelor (cf. I. Vlad), reinterpretărilor. Eroii săi, volubili, intervenind corectiv, își confruntă versiunile; proza are obstinția bizarului, vorbește, cu un realism atroce, despre inocența jertfită și vinovăție, despre candoare și cruzime, într-o viziune grotescă și „abuz de macabru” (cf. E. Simion). Ne întâmpină un șir de crime, o avalanșă de întrebări, provocând *dezbaterea*. Adică, prin problematizare și carnavalizare, o confruntare a „istoriilor”, în reformulare continuă, deformate și degradate din unghi parodic, golite de sacru, decăzând într-o istorie tribală. Totuși, o literatură aluzivă, ermetică, stranie, iubind parabola, în corespondență cu adierile mitologizante. Fiindcă, spunea D.R. Popescu, o literatură fără parabolă este sociologie; iar directetea, alungând esopismul, ne scoate din literatură.

Poate că intră în ecuație și eschivele omului, care, curios, ca autor, se consideră „lipsit de fantezie!” Culegând *întâmplări din viață*, Dumitru Radu Popescu e interesat, însă, nu de evenimente, ci de înțelesurile lor. Întâmplările trecute nici *nu sunt sigure*; „eternizate” prin povestire, adunând probe și opinii „încrucișate”, ele propun, extrase dintr-o „măzgă informațională groasă”, interpretări ipotetice asupra unei materii „în destrămare”, dezvoltându-i partea morală sau cea întunecată. Vorbind, adică, cum spune procurorul Tică Dunărințu, despre un trecut „vag și tulbure”, încercând a desluși „misterul acelor cauze”. Prozatorul ne propune, de fapt, deloc linear, o lungă și stufoasă *dezbatere morală*, cu iz justițiar, avertizându-ne, prin vocea unui personaj, că „numai echilibrul are viață lungă” (v. *Împăratul norilor*); că patimile „nu trăiesc mult”, intrând, firesc, în albia lor; că „fugile” în vis, trăind simultan în real și imaginar, ne împing dincolo de „hotarele vizibilității”, într-o ficțiune despletită, luxuriantă, meandrică, auto-comentată etc., cerând, sub laitmotivul anchetei, mobilitate de-

tectivistică pentru a auzi și vedea „ce nu se vede și nu se aude”, slalomând, printre detalii și metamorfoze, pentru a ajunge la „morișca” adevărului: adică, o eternă contradicție, irezolvabilă. Cercetând lumea de sus, chiar de pe „acoperișul ei”, înarmat cu faimoasele *catalige*, judecând-o necruțător în conflictualitatea ei nedomolită, pornit în căutarea adevărului (nuanțat, pulverizat) și sfârșind, alături de U. Eco, prin a râde de adevăr ca o posibilă, sperată eliberare, Dumitru Radu Popescu ne invită să exersăm „puterea de a vedea”. Evident, dincolo de suprafața descriptivă, complicată, sofisticată, căzând, aparent, în gratuitate, decriptând-o sub pecetea derizivității și disoluției, descoperind, odată cu invazia amoralismului și demonismului, coordonatele morale. Fiindcă oamenii, ne reamintea prozatorul, sunt complicați; ticăloșia și lumina conviețuiesc sub cupola unei lumi desacralizate, ambiguitatea și incertitudinea s-au înstăpânit, demonul relativismului este suveran.

Dumitru Radu Popescu a început ca nuvelist și, ispitit de roman, a rămas un mare nuvelist, eliberând o imaginație debordantă, aglutinantă, sondând fondul arhetipal. Dar nu e vorba doar de o „stilizare mitologică”, afirmație nedreaptă, fluturată repetat, cu încăpățănare, restrânsă la expresivitate. În *Duios Anastasia trecea*, publicată în *Gazeta literară* (1966), Vladimir Streinu descoperea o Antigona „locală”, tânăra învățătoare din acel sat dunărean dorind – pe fundalul unui tragism rafinat – împlinirea datinei străvechi, îngropând sârbul ucis (un „mort al nimănu”). Dar nuvela inaugura „o nouă etapă” în scrisul lui D. R. Popescu, vădind similitudini cu teatrul celor mari (Brecht, Anouilh), cum s-a observat. *Leul albastriu*, o parabolă străvezie, de mare ecou în epocă, un scandal „de vârf” al anului literar, publicată în *Luceafărul* (1965) și reluată în volum abia în 1981, a stârnit o dură campanie de presă; tonul l-a dat *Scânteia tineretului*, își amintește C. Stănescu, pe atunci redactor „agrarian”, găzduind intervențiile unor cititori revoltați „la ordin”. Dar și două ședințe la Uniunea Scriitorilor, prima „pe necitite”, sfârșind prin a aduce, la unison, laude celui care urma a fi pedepsit. Probând o solidarizare azi pierdută. În *Bâlc și doctorul pleacă la vânătoare* sesizăm o artă poetică (ironică); vorbind despre sine, navigând printre amintiri, învățacelul, ca exponent al generației, pune în discuție canonul (dăscălesc), alunecând în parabolă: e amintită viața de intern, senzația de claustrare, cu terorizanta imagine a internatului, și – implicit – speranța evaziunii, a spațiului deschis, replicând coerței maestrilor, a „pedagogilor literari” (printre ei, și Marin Preda, luptându-se cu „făcătorii de cuvinte” și blamând povestirile „cu mânji albi”).

S-a spus că D.R. Popescu, cel puțin în proza de început, ar fi scris în replică. Sau

rescriind „scenarii patrimoniale” (cf. E. Negrici). „Lăturașul” Friță din Valea Anilor (v. *Zilele săptămânii*, 1959), obișnuit cu pogoanele lui, ascultând „respirația pământului”, poate fi citit prin grilă moromețiană. Intră, negreșit, în galeria inocenților, așa cum Ioana Jumanu (v. *Păpușa spânzurată*), pentru care „tineretea trecuse fără să o vadă”, putea fi pusă în relație cu *Nevasta* lui L. Rebreanu. Se configurează, în aceste texte de tranziție, lumi bipolare, în care colcăie viața, se însinuează „spiritul confesiv ancestral”, nota Valeriu Cristea și demonia, prozatorul folosind abundent, acroșant, locuțiuni pitorești. Prin *Zilele săptămânii* și, apoi, prin *Vara oltenilor* (1964), un roman revizuit, reeditat (de trei ori) și abandonat, refuzându-i continuarea, D.R. Popescu aducea „la zi” proza satului românesc, testând nu doar efectele cooperativizării, în contrast cu o proză care „staționa” în trecut (cum suna reproșul lui Paul Georgescu), ci și figuri / personaje cu puteri demiurgice, hotărând destine, într-un epic fabulos, de la președintele Vică, înconjurat de explozii florale, până la invazia „suciților”: un Cămui (v. *Ploaia albă*), o zeitate a locului devenind soarece, Nicanor (umblând pe catalige) sau Dimie, ochiul care supraveghează, urcat în plop, pe post de observator. Și atâția alți inși ciudați, bizari, închipuind o imensă satiră socială, pe fundalul tragediilor satului românesc, demonizat sub comunism. Ică, cel cu ochii de sticlă, de pildă, promite „fericirea care o să fie”; agonia lui Celce, putrezind de viu, refuzând „puterea grădinii”, este comparabilă – în ochii lui Theodor Codreanu – cu soarta regimului comunist. Ca să nu mai vorbim de maleficul Moise, cel cu „o mie de fețe”, un *porc de geniu*, „hermeneutul” care înțelege disoluția caracterului drept o nouă treaptă evolutivă. Dar tabla de legi a *noului Moise*, o „excescență a unui proces complex care a fost revoluția”, este una a fărădelegilor, trădând, în absența riturilor și a celor ce cunosc căile, ordinea lumii. Doar legăturile cu lumea arhetipală asigură rezistența la această *antigeneză*, instaurând o lume „pe dos”¹⁾. Și Cornel Ungureanu observa că prozatorul era primul scriitor al anilor '60 care evoca *satul demonizat*, dând cu tifla rețetelor de epocă și zeloșilor pedagogi literari, coborând grandilocvența, impusă triumfalist, în derizoriu (Ungureanu 2014: 7). Sondând acel timp al literaturii, criticul evoca, în contextul generației, înviorând frontul literar, tentația limbajului subversiv, dar și „barajele” oficiale, mulțimea interdicțiilor și „îndatoririlor”, reamintite ciclic. Dezvăluindu-și urătenia, lumea nouă e contrapusă adevărilor „vechi”; fondul arhetipal, lucrând regresiv, anunță voalat, prin densa rețea de simboluri, *ruinarea Utopiei*.

¹⁾ Adunându-și articolele risipite în varii publicații, de fapt veritabile *studii*, Theodor Codreanu ne-a oferit recent, fără pretenții monografice, un volum consistent despre Dumitru Radu Popescu, botezat, după o vorbă a celui sărbătorit, *Istoria absurdoidă* (la *TipoMoldova*, Iași, 2020). Chiar dacă survolul exegetic se restrânge la câteva titluri, imaginea de ansamblu nu e în suferință, acoperind, sub spectrul *anamorfozelor*, larga paletă desfășurată în timp a celui mai complex și „încălțit” scriitor postbelic. Mai mult, volumul în discuție se vrea o *revizuire critică* (în sens lovinescian), dovedind, fără tăgadă, *singularitatea canonică* a acestui mare scriitor contemporan, contextualizând acerbios „împrejurările istorice și estetice” ale scrisului său, sfidând revizionismul furibund, „demitologizant”, al anilor '90.

Mihaela GRĂDINARIU

ÎNFĂȘATĂ-N SILABE

Poesis

*

Emisferele nu pot fi decât două.
Deci tu și eu, la braț cu-o moarte nouă,
Una dată în pârgh, învrăjbită prea tare,
Cu brățări sunătoare la mâini și picioare,
Desculță, cu grâu încolțind pe sub piele,
Cu timpul prizonier între coastele grele,
Coastele-mprumutate, răscucite: tic-tac.
Restul lumilor se zbuciumă-n sac,
Sacu-n spine, merinde uscată...

Îngerii frământă ceru-n covată,
Să crească, să crească mai mult, peste tot,
Să facem curcubeului la capăt un nod...

Să împărțim totul numai în două,
Cântărit, măsurat, ca ispita cea nouă,
Ispită șerpească, înverzită în rai,
Cu solzii-ngrecați de cântare și vai,
Cu poamele crude și bătute de vânt,
Cu moartea dănțuind între cer și pământ...

Hai, noapte, hai, zi, hai în iușul cel mare,
Dumnezeu ne-a gătit în amurg scaldătoare...

*

De pe-o colină pe alta, pod de tămâie.
Floarea-soarelui stă cu spatele la lumină,
Negru din negru pe ochi mă mângâie,
Ziua de ieri la cea de azi se închină,
Traversăm o iluzie, un miraj circular,
Unii îl numesc „viață”, alții „uitare”.
Mierlele joacă șotron într-un nou calendar,
Noi culegem scoici de pe pleoapa de mare.

Bine este cuvântat înger aspru rourat!

Așteptăm pogorârea la viața trufașă.
Podul de tămâie spintecă cerul cu sete,
Lumina se face nesomnului fașă,
Rănilor se tămăduie înflorind pe-ndelete.
Mirajul ne naște din nou, goi și posaci,
Silabisim un plâns pe voci egale,
Floarea-soarelui adună tot cerul în saci,
Îngerul ne botează-mpreună, cu palmele goale.

Bine este înflorit înger aspru nenuntit!

A venit apa, a luat podul cu totul,
Se pogoară-nspre deal, se pogoară,
Numele noastre, pe ochi, ca și ortul,
Drămuiesc timpului nenuntită povară.
De pe-o colină pe alta, numai fragilități în mirare.
La marginea gurii, la marginea cuvântului, rana.
Îngerul ne botează din nou, cu moartea cea mare,
Osana întru cele mai de Sus și jos, osana!

*

Prin grădina bunicii, un șarpe de sârmă ghimpată.
Seară de seară, îngerii se mistuie-n piatră,
E piatra de rășniță, nesătulă și rea.
Noaptea ne-mbrățișează pentru ultima dată.

Vom încolți într-o amintire-lalea,
într-o patimă fără putere,
într-un glas fără vrere,
Într-o bucată de pământ, răstignit o dată,
și încă o dată, până când
lumea întreagă stă să cadă...

O prinde bunica în șorț,
lumea, vă zic,
o leagănă, o mai crește un pic,
o netezește încet,
îi rânduiește poverile și averile,
crucile și răscrucile,
norocul și focul...

Șarpele se trezește mereu flămând,
Îmbucă grădinile, rând pe rând,
Și nu se satură, și nu se îndură
Până ce nu ne dă o sărutare pe gură,
la mici și la mari,
la cimotoii și rude,
la cei din mormintele încă pufoase și ude,
la cei nenăscuți, așteptații din veac...

Toate cuvintele blestemate mă tac.

Numai bunica îl îmblânzește cu o bucată de pâine,
Cu cuțitul face cruce peste ziua de mâine,
Feliile de timp pentru ochii murdari,
Solzi năpârliți, din care învii și răsari
Cu cealaltă lume sub limbă,
rostogolită într-un cuvânt...

De dincolo, ne pândește alt șarpe, la rând,
Îmbuibat de poame, lucios și trufaș,
Adormit sub alt cer, într-un rai mărginaș...

*

Toc-toc!
Tot pe loc, pe loc,
sufletul în loc
de moarte și joc!

Toacă, lemn uscat,
spaimă de-mpărat
verde scuturat,
floare cu păcat!

Toacă-n loc de zori de zi,
soare făr-a se iubi,
vers sălcii, vrăstat cu gri,
cu cenușă bălăioară
din iubirea de-astă vară,
tot cu nopțile-mpletite
de din morțile ursite...

Toc-toc!

Tăcere pe foc,
praznic la mijloc,
flăcări și soroc...

Apocalipse de vânzare
drept în ulița mare,
La colț, într-o dugheană,
vinde-o pasăre bălană
vieți și morți, pe datorie,
sufletele de hârtie...
Și tot țipă la tarabă
că nimeni moartea n-o-ntreabă,
și rămâne marfa-n stoc...

Toc-toc-toc! Toc-toc-toc!

*

Încă e dimineață amară. Din nou, Dumnezeu
Dă cu banul dintr-o palmă în alta.
Facerea și desfacerea lumii. Scâncetul greu
Al luminii fărâmițate cu dalta.

Ce primăvară, ce timp, ce-nchisoare de trup...
Seara a hotărât că nu vrea să se nască.
Îngerii învelesc cerul cu aripi de hulub.
În adânc, curcubeul își mai lustruiește o mască.

Numele tău albastru încolțește pe la amiază,
Cerând mâncarea din lemn, din copacul ce sprijină
clipa.
Poame amare și acre, pentru nunta cea trează.
Cu o mână fierbinte, îngerul blagoslovește risipa.

Risipa de biblie tăcută, risipiri și tocmeală.
Dăm numele toate la schimb pe o viață furată.
De dincolo, prin somn, un șarpe îmi cere socoteală:
Ce primăvară, ce trup, ce blestem, ce răsplată?...

*

Poemul trudește, cu lampa în frunte, ocnaș
Prin sângele meu, înghețat-năvăș...
Se târăște-n genunchi, căutând mereu o scăpare.
Tobe de luptă răsăr luminos. Depărtare...
Galerii cu ferestrele oarbe. Uși fără clanță.

Undeva, soarele vinovat e adus în instanță.

Poemul respiră cu greu prin culoarea prea tândră.
Cuvintele se desprind, aurii, la margini de mantră,
Literă de literă se afundă-n placentă,
Hrănind o noapte-copil, ca o mamă absentă...
Cine pe cine va naște? Sângele cui
Va rescrie cărțile facerii, negre-amărui?

În zorii pustii, mă trezesc în visul altui poem,
Înfășată-n silabe, cocon cu numele ghem,
Ghem deșirat de o harpie care nu știe să toarcă.
Lopătez prin artere, călare pe-o arcă...

Într-un târziu, poemul adoarme din nou. Mă prefac:
Sămânță de cuie pe cruce, cu petale de mac.

Adrian ALUI GHEORGHE

Poesis

TIMPUL ÎMI SPUNE

Liniște, se rescrie istoria

A început să mă intereseze cât mai puțin
să scriu poezii care să rămână
definitiv în casa mamei lor
care e limba română

un sentiment de deriziune mă încercă
lucrurile se petrec în jur fără vreun motiv
aparent viața se rezumă la o sumă de improvizații
doar toamna din acest an vine parcă definitiv;

tu coci pâine, mirosul se cuibărește în piept,
îmi povestești că a sunat din Olanda vecina
plecată cu șase ani în urmă
e bine, are un serviciu stabil, a învățat olandeza

care multă vreme i s-a părut că nu e o limbă
ci e o sumă de gesturi pentru gimnastica facială,
merge mult cu bicicleta pe canalele din rotherdam
în jur e o lume tare indiferentă
și asta, paradoxal, îi dă o stare de bine

oricum cel mai bine se simte când merge în port
și vede cum vin vapoarele,
există acolo un pod care se ridică de fiecare dată
când vine vreun vas, e un spectacol,
face de fiecare dată fotografii
ți-a trimis vreo treizeci pe whatsapp
destul de sugestive deși sunt cu o rezoluție aproximativă,
ne-a invitat să mergem, să vedem și noi podul
care se numește, firește, Erasmus

a întrebat dacă mai scrii și ce scrii, tot poezie?
da, poezie, dar i-am spus că ai și câteva cărți
de povestiri, a zis că de când învață olandeza
ca să își ciștige pâinea, limba română o exersează
doar în somn deși uneori merge în celebra
piață The Markthal și mai întâlnește români
cu care pâlăvrăgește pe saturetea;

o țin minte destul de vag pe vecina plecată în Olanda,

dar spun și eu că un român din America
a cumpărat o carte de-a mea de pe Amazon
mi-a trimis pe facebook o fotografie cu ea
pusă pe un pian decorativ îmi imaginez cum
romanul meu Urma
de numai 148 de pagini a despicat aerul tare al
New Yorkului
s-o fi intersectat prin depozit și cu vreo carte
semnată de Faulkner, de Steinbeck sau Hemingway
sufletul meu se foiește neliniștit în carne;

dar toate simțurile rimează cu mirosul pâinii
pe care o scoți din cuptor, o stropești cu puțină
apă cu zahăr
ca într-un ritual, o ciupești cum ai ciupi un copil
de obraz,
e-hei, dacă vecina din Olanda ar simți și ea mirosul
pâinii, zici,
vapoarele din Rotterdam ar căra doar miresme
și cerul Mării Nordului s-ar umple de insule zburătoare;

în față am o foaie pe care am scris titlul unui
posibil poem:
liniște, se rescrie istoria!

aburul pâinii e ca o cerneală simpatică
cu care dintotdeauna se scriu cele mai teribile lucruri;

iau foaia, o mototolesc, istoria trece indiferentă.

A început să mă intereseze cât mai puțin
să scriu poezii care să rămână
definitiv în casa mamei lor
care e limba română

un sentiment de deriziune mă încercă
lucrurile se petrec în jur fără vreun motiv
aparent viața se rezumă la o sumă de improvizații
doar toamna din acest an vine parcă definitiv.

Această lume nu mai poate fi reformată

Această lume nu mai poate fi reformată.
Din păcate, eu care m-am născut să o schimb am
picat într-o melancolie
soră cu moartea încât nu mai am pic de voință
m-am agățat de trecut ca de un viitor bolnav grav
și tot ceea ce scriu mă ia în răspăr
cândva pocneau între dinții mei secunde
acum oscioarele mele pocnesc între dinții clipelor
timpul îmi spune ah și carnea ta e bună de mâncat!
dacă ni se termină hrana pentru drum te înfulecăm
fără nicio precauție lucru care se întâmplă de la o
vreme
poeziile și povestirile mele îmi întorc, vai, spatele
cititorul ocazional le va fi gătit cu emoție
prinzându-le când au intrat hoștește în intimitatea sa
deși eu atâta am convenit cu cititorul:
că dacă va fi și va fi cândva
să trebuiască să ne luăm în serios
beteșugurile intime care se transmit de la om la
text și invers
să murim fiecare de moartea celuilalt.

Acel loc care nu e

O vreme am crezut că Piatra Neamț este buricul
lumii mele!
Am crezut că este orașul cu un singur locuitor.
Am crezut că oamenii de aici sunt biserici mișcătoare,
mă și minunam câte clopote se agită pe străzi
de parcă ar fi anunțat deschiderea raiului
pentru rătăciții de pe lumea asta!
O vreme am crezut că în Piatra Neamț vin îngerii
din tot universul
și își repară aripile la atelierul de pe Strada Veche
numai că între timp atelierul a fost închis
Strada Veche a fost redată ploilor și pașilor fără
de rost
care inundă toate amintirile, le amestecă
laolaltă cu cetățenii care se mai încumetă să trăiască
pe cont propriu. Viața este, astfel, un compost
bun de pus la rădăcina Turnului lui Ștefan,
să mai crească.

Am vrut să-mi fac o patrie numai a mea
dintr-o călimară de cerneală și un condei,
chiar am delimitat niște granițe,
am imaginat niște peisaje
numai orizontul ăsta al tuturor
nu se lasă prins în cuvinte.

Am crezut că muntele Pietricica este un podium
pentru reprezentații de gală;
iar pentru eroarea de apreciere
trebuie să îl urc,
până la înălțimea prestabilită,
în fiecare dimineață,
în spate.

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997–2000.

Jurnal epistolar (IX)

Luni, 10 februarie 1997. Draga mea, dragă Dinule, după cum vă spuneam în scrisoarea de dimineață, după masă am fost în oraș (săptămâna de vacanță abia a început). M-am dus pe la Grand Palais (după ce am cumpărat 10 bilete de metrou, cu preț redus de 4,50 bucata). La Grand Palais, cu excepția bibliotecii Institutului, a serviciului poștal/fax (norocul meu!) pustiu. Expediez scrisorile către voi și cea către serviciul personal central de la Sorbona, citesc superficial presa căutând ceva despre România – nimic –, apoi, în cancelarie, singur, cotrobăi prin dulapul lectoratului, găsesc urme de la lectorii anteriori până prin anii '50. Cineva din diasporă (Emil Turdeanu?), a lăsat un caiet-inventar al cărților și portretele regelui Mihai tânăr, apoi portretele reginei și un drapel al țării, niște fotocopii utile din *Miorița* și *Meșterul Manole*, bilingve, pe care le voi folosi și eu cu studenții. Plec apoi la plimbare, erau orele 16, dar, surpriză neplăcută, a început ploaia și nu am luat umbrela la mine. Renunț și mă bag în metrou ca să ajung la Eliza, la UNESCO, până la 7,30 mai era timp pentru filmul de la Centrul cultural. La UNESCO, Eliza nu mai era, era plecată cu Hăulică la o conferință, mă întrețin cu doamna Nicolae, secretara, îmi fac la computer câteva cărți de vizită. Vă trimit una. Mai apoi mă trezesc în mijlocul unui mare conflict. Madam Nicolae (o doamnă în vârstă, cam băgareață, care nu se înțelege cu Eliza) dă telefon lui Costi să vină „să-l ia pe dl. profesor [adică eu] și pe mine”, ca să ne ducă la Ambasadă. Apoi în cele din urmă, apar Eliza și Costi, pulbere amândoi, scandal, ceartă... Cum își permite ea, Mme Nicolae, ce, el, Costi, este șoferul ei?!... Iar eu, la mijloc. Se pare că nu era prima dată, Costi și Eliza consideră că e un abuz al secretarei, situația e ambiguă. Alde Costi are un număr diplomatic, plus bon de benzină, dar mașina este personală. Hăulică îl mai folosește pe Costi cu diferite privilegii, madame Nicolae abuzează, iar eu, la mijloc... En fin!

Ajuns la Centrul Cultural, văd două filme despre mănăstirile din Bucovina și barocul moldovenesc. Toate mănăstirile noastre, inclusiv Trei Ierarhi, Cetățuia, Frumoasa, Golia etc., vorbite pe franțuzește, cam afectat, de Răzvan Teodorescu. De aici, perspectiva îmi dă măsura fertilității noastre culturale, dar, în sfârșit, unghiuri de filmare inedite, bună calitate, merge. Vorbecu cu Horia Bădescu (poet din Cluj, director al Centrului), voi veni să împrumut de la el filme, ca să le arăt studenților. Recepția de la urmă, săracă de tot, pișcoturi, alune, felii de chec și... cam atât. După aceea, în vizită la Eliza, cină (orez cu pui), vorbă, la TV era filmul cu Catherine Deneuve, *Indochina*, văzut prin anii 1991, în Copou, împreună, îți amintești – complicate povești de iubire în mediile coloniale interbelice?! Iau un vraf de reviste și plec. Până acasă, 18 stații de metrou fără schimbare, 35 de minute. Sunt în casă, am de citit ziare, m-am mai remontat după încordarea solitară și autoscopică din ultimele zile. Pa, vă voi scrie din nou mâine.

Marti, 11 februarie 1997. Închipuieste-ți, am visat prima oară! Se făcea că sunt în cârciuma de la Seimeni, cea din copilăria mea, unde trona moș Pină Lupoi, văr al bunicii Marița, cu piciorul lui de lemn, „câștigat” la Mărășești. Erau o parte din colegii de la facultate (Avădanei, Popescu, Hoișie și ceilalți) și le povesteam despre aventura mea pariziană. Venisem acasă doar într-un scurt sejur. Se mirau și căscau gura cum relatam eu, într-o lumină nouă, lumi pe care ei nu le văzuseră, nu le înțeleseseră. Apoi, o a doua secvență, „moment de tandrețe” cu... Luca Pițu, cu care, în vis, mă tutuiam, discuții prietenești, ce-i de făcut, ne încălecă proștii etc., etc. Îmi zicea el: Tu ești tânăr, dinamic, pune șaua pe ei etc. Apoi, a doua secvență, sexy, în podul bucătăriei de la Seimeni, toată ambianța copilăriei, unde Luca Pițu își vizitează trei pipițe de-ale lui, le dă cadou câte o cămașă de noapte, tandrețe, generozitate curvească (ca pe vremea cabaretelor expresionist-moderniste, Toulouse-Lautrec, Leger, Modigliani...), apoi amor-sendvici, doar Luca Pițu cu fetele. Eu, cu spatele la scenă, la ușa podului, aștept liniștit să se termine.

Vin de la cumpărături frânt, cel mai apropiat birou de schimb, Bastille, vreo 1500 de metri, schimb 100 DM, iau 325 de franci. Voi continua să scriu după ce îmi pregătesc mâncarea pentru seară. Cel mai apropiat ED (magazin alimentar mai ieftin) e la alți 1500 de metri. Cumpăr unt, lame de ras, pastă de dinți, conservă de pește, ceapă, sardine, șapte bucăți diverse de supe în plic, costă în vid, 20 de ouă (unul singur, 0,90 fr., 6 puse într-un fel de cofraj costă 0,80 fr. bucata, 20 de ouă le iei cu 0,45 oul), iaurt, 12 borcanele, șase sticlute de bere, dero (o cutie normală), ciorbă de burtă în cutie, nu am rezistat, sper să fie bună, în total, 108,40 franci. Cam astea-s investițiile de astăzi. Mi-am rupt mâinile cărându-le acasă. Rău am decăzut de-am ajuns să car cu spinarea cumpărăturile! Ouăle am să le fierb toate odată și am să le mănânc pe rând. Faubourg-ul Saint-Antoine este patria manufacturilor, un fel de străzile Șelari și Curelari din București: mobilă, pielărie, tapițerie etc. Strămoșii actualilor locatari au creat luxul palatelor pariziene de odinioară, astăzi devenite muzee. Eu, valah de la Dunăre, încerc să pricep cum vine treaba cu rafinamentul... Azi sunt pe cale de a fi eliminați de industria de serie. Prețuri minime: o saltea relaxa subțire, 300 de franci, una normală, 6-700 franci, un pat de fier, 1200 franci, o plapumă, 2-300 franci. Voilă, pentru cazul în care vom avea nevoie de ele. Problema principală este căratul, căci un taxi costă încă o dată marfa. S-a infundat veceul din holișorul meu, am anunțat de la ora șase la rez-de-chaussée, adică la parter, către portar, căruia îi zice *concierge*. Îmi promite că o să-l repare dans

le mieux temps possible. Mă pregătesc pentru masă, sunt flămând mort, este abia 12. Am desfăcut ultimul pachet de Snagov.

Am primit la masă, la cantină, botezată pompos „restaurant universitaire”: salată, o pulpă de pui cu cartofi prăjiți, o cremă de cacao, un măr, o chiflă. Ultimele două le-am luat cu mine. Descopăr că, pentru studenți, o cameră costă 600 de franci, de trei ori mai puțin decât plătesc eu! E ora 9 seara. După masă, am dormit vreo oră și, de la 3 d.m., lucrez în continuu, mă dor coastele de sprijinit masa și fundul de stat pe scaun, dar în seara asta vreau să termin Cartea a IX-a a *Confesiunilor*. Pătruns de text, de arcanele stilului lui Augustin și de fierbințeala discursului său, traducerea mea devine din ce în ce mai cursivă și mai frumoasă, lucrul înaintează din ce în ce mai mult.

Uraa! Am terminat cartea a IX-a, este 23:30 și m-am regalat cu o ciorbă de burtă pe cînste. Pe ambalaj scrie *Tripes à la mode de Caen* (mațe după obiceiul din Caen) și mai scrie să le încălzești puțin la cuptor și să le halești fierbinți. Cu o căniță de apă, a ieșit cea mai gustoasă ciorbă de burtă pe care am mâncat-o vreodată, puțin iute și acrișoară, o minune! Am infulecat-o cu atâta poftă, încât mă întreb dacă planul meu de a slăbi mai are șanse de reușită. Mi-am fierit și cele 20 de ouă, așa că, vrând-nevrând, în zece zile trebuie să le mănânc.

Voi face Paștele en avant. Am spălat vasele, mă spăl și eu la duș, apoi mă bag în pat (ba nu, întâi mă duc să arunc gunoiul, tocmai la parter, s-a adunat cam de vreo 3-4 zile) și am să mă apuc să mai citesc din „Figaro Magazin”, foarte interesant, îl citesc din scoarță-n scoarță: despre Elțin, despre Hollier, un fel de Socrate modern, scriitor, publicist, vagabond (ca Diogene), protestatar împotriva imbecilizării prin presă și TV, mort de câteva săptămâni, ultimul interviu cu el. Autor al unei cărți demasca-toare despre Mitterand (fost colaboraționist al regimului Vichy, cu amantă, o fiică nelegitimă, viață dublă de nabab... socialist, chipurile etc.). Amplă dezbateră despre starea politică a Franței. Pierdere de viteză a dreptei la guvernare, ascensiune a stângii, posibilă cohabitation, Chirac (gaullist, de dreptă) cu un guvern socialist (peste 16 luni), recesiune, șomaj (și în Germania crește șomajul, Japonia amenință Vestul cu o explozie inflaționistă, dacă nu i se face pe plac), totul, zice-se, pe un fond de apatie a francezilor și de neîncredere în clasa lor politică în întregime. Oricum, viața merge înainte, luminile sunt orbitoare, restaurantele pline, oamenilor pare să nu le pese. Poate săracii, cei mulți, Franța mută et profunde pare să nu se vadă! Noapte bună!

Sorbona, 2008, cu „grupa de avansați”

Miercuri, 12 februarie, 1997. M-am sculat târziu astăzi, pe la orele 10,30, căci aseară, când să mă culc, pe la 1,30 noaptea, în camera vecină au început băieții să petreacă, Francisco și șleah-ta lui, băieți și fete. E drept că au trimis o fătucă să mă invite și pe mine la un vin d'amitié, eu am declinat invitația, dar peste vreo două ore, antipatic, a trebuit să bat în perete ca să pot adormi. S-au liniștit pe la orele 5:00, când am adormit și eu. Micul dejun: un ou, unt, pâine, iaurt. Mă apuc de lucru. Las deoparte pe Augustin, ca să termin postfața la Grimm, după cum i-am promis lui Scorțanu, la Iași, că i-o voi trimite până la 1 martie.

Am lucrat dimineață întreaga la postfața pentru volumașul Grimm & Renan, trei pagini scrise mărunt cu creionul. În câteva zile sper să o termin (postfața). Meditație: nu este indiferent cu ce și cum scriu, pentru ritmul gândirii. Am constatat că cel mai bine mi se potrivește scrisul cu creionul, ca ritm, dar și ca aspect și ca tehnică (pot șterge ce nu îmi place, ca fraza să sune convenabil). M-a condus la această concluzie lunga experiență de traducător din latină.

Acuma e 3 după-amiază, am venit din oraș și beau o bere scriind acestea. După masa de prânz la cantină: o salată (varză, morcov, o măsline), un cocoloș mare de carne tocată cu sos, orez, fasole păstăi, o chiflă, un măr, o bucată de cașcaval (ultimele trei la pachet, pentru diseară), îmi fac plimbarea zilnică, prelungită la aproape două ore. Prin Gare de Lyon, uriașă, monumentală, de piatră pe afară, cu mai multe niveluri, modernă pe dinăuntru, dar nu atât de luxoasă și de bine pusă la punct total precum gările nemțești. Mi-am luat o sumedenie de pliante cu mersul trenurilor, ca să mă lămuresc. Apoi, prin cartier, străduțe vechi, burghize, în căutarea unui bec, căci cel din tavan mi s-a ars. Găsesc, în sfârșit, un supermarket Leader Price alimentar și mai ieftin, dar mai elegant decât ED (descopăr unul foarte

aproape pe bulevardul Diderot, dar în rue Charenton, aproape de Reuilly). Îmi iau un bec de 100 W, 3,50 franci, și nu rezist ispitei de a-mi lua și o salată foarte mare, 8,40 franci, ca să-mi fac diseară o salată de ouă cum făceam acasă. Apoi din nou acasă la lucru. Mă uit cu teamă la ultimele 56 de țigări. Voi reuși oare să nu mai fumez? Voi rezista presiunii care mă va îndemna spre tutungerie, cu orice preț? Îl voi lua, ca și data trecută, pe Dumnezeu în ajutor. Voi încerca să mă rog în clipele de presiune, invocând mereu numele Mântuitorului: Doamne, ajută!

Am ațipit și ațipitul s-a transformat în somn de după-amiază. După vreo oră jumătate, mă trezesc buimac și turmentat. Îmi revin repede și gospodăresc mai întâi câte ceva: îmi fac o poliță la oglindă (nu avea!), dintr-o bucată de placaj pusă pe două sfuri. Pun becul la veioza care are stricat sistemul de prindere și o leg cu sârmă, foarte durabil, la capătul patului. Patul este foarte bun, comod, dar îngust, exclusiv pentru o singură persoană. Mă apuc apoi de lucru: Jacob Grimm. Folosesc textul lui ca să-mi expun succint propriile mele idei cu privire la limbaj, născute în ultimii ani, după adâncirea teoriilor lui Coșeriu în linia humboldtiană. Cred că ți-am povestit esențialul: limba-jul, logოსul, este sădit în om în momentul creației, omul nu este nimic fără și în afara limbajului, care este anistoric. Limbile însă (sanscrită, ebraică, română etc.) sunt creații omenești, realități istorice. De aici toate implicațiile pe care încerc acum să le sistematizez, urmărind într-un fel și gândurile lui Iacob Grimm. Fumez penultima țigară. Este ora 8 seara, la voi e ora 9. Ce faci tu oare acum? Dar Dinu? Oare vă mai certați? Nu am primit încă nicio scrisoare de la tine pe noua adresă; pe la facultate, la Grand Palais, nu am mai fost, ca să văd dacă mi-a expediat ceva monseniorul Surdu, fosta mea gazdă din rue Ribéra. Am aflat de la Eliza că el a fost unul din preoții, alături de cel ortodox, care a ținut scurta slujbă dinainte de discuția președintelui Constantinescu cu diaspora.

Dacă mai știi ceva de Sebastian Thaci, spune-mi și mie. Transmite-mi, de asemenea, adresa lui din America, aș vrea să-i scriu.

Acum fumez ultima țigară. Sunt foarte excitat, tocmai meditez și scriu despre relația limbaj/revelație. Intru într-un teren sensibil. Sper să mă țin pe picioare și fără ajutorul excitantului care a fost până acum țigara. Voi reuși? Este miercuri 12 februarie 1997, la Paris. Doamne, dă-mi putere! Ajută-mă să nu mă plâng! Fă să îmi pară simplu! În chilia mea cu numărul 213, rue Cîteaux, deasupra bulevardului Diderot, Paris, fă să se împlinească Mica Minune a eliberării mele de servitutea groaznică a tutunului. Ajută-mă, Doamne Dumnezeul meu, să ies la lumină! Eliberează-mă de rău și apără-mă de asalturile lui! Numai tu poți, în atotputernicia ta, cu marea ta generozitate și iubire, *să-mi fii sprijin!* Ajută-mă, nu mă părăsi, în clipele grele care vor veni, tu care ai suferit atâtea și pentru mine, fii mereu în gândurile mele, înțelege-mi slăbiciunea și întărește-mă! Fă să îmi fie silă de răul pe care mi l-am provocat singur până acum. Pentru slaba mea voință va fi greu fără asistența ta frățască, Iisuse! Fie să redobândesc sănătatea de la *început pe care tu mi-ai dăruit-o* și de care eu singur, din propria voință și în deplina libertate, pe care tot tu mie mi-ai dăruit-o, mi-am bătut joc până acum. Redă-mi voința cea bună de a fi din nou robul tău cel credincios, ajută corpului meu slab și voinței mele și mai slabe să se împotrivescă forței răului, obișnuinței, dezamăgirii și părăsirii de sine. Adu-mi în minte mereu motive puternice, fortifică inima și mintea mea, ca să fiu în stare de o nouă naștere, întru adevărata bărbăție și statornicie. Fă să nu mă simt singur în această neînsemnată bălăie a mea. Ajută-mă să redescopăr în mine chipul tău adevărat și nemuritor, salvează timpul și sufletul meu de degradare și moarte lentă. Așa să-mi ajuti, Doamne, Dumnezeule al tărilor! Descoperă-mi din nou, în această clipă a unui nou început, chipul tău cel luminos și nemuritor și întărește-mă ca să îl pot apăra nestins în adâncul inimii mele. Adu-ți *aminte de suferința pe cruce* a Fiului tău Unic, amintește-ți *că și el, cu toate că este Fiul tău și Dumnezeu el însuși, a pățit suferințele cărnii și s-a îndoit o clipă de atotputernicia ta*, spunând: Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit! La fel cum nu l-ai părăsit pe el într-un moment suprem al istoriei, nu mă lăsa nici pe mine, netrebnicul și neînsemnatul, pradă forțelor oarbe ale întunericii. În marea ta îndurare și iubire de oameni, fii-mi aproape și mie, cea mai insignifiantă dintre făpturile tale. Dacă voi izbuti, și nu se poate să nu izbutesc avându-te pe tine aproape, fă ca această mică victorie să fie semnul întoarcerii mele definitive către tine. Știu, Doamne, că nu îmi ceri ceea ce ar fi împotriva rațiunii mele, căci tu ești miezul de foc al acestei rațiuni. Știu că, vorbindu-mi mie în tainele inimii mele (penetralia cordis meae), nu-mi ceri altceva decât firescul. Ooo, dar cât de greu se dobândește acest firesc! Sunt singur, Doamne, și slab prin mine însumi. Știu foarte bine și afirm sus și tare că nimic nu se poate obține fără sprijinul tău. Ajută-mă, Doamne, să îmi păstrez cumpătul, să nu mă smintesc, îndepărtează de la mine toate gândurile rele, căci numai tu ești veșnic și atotputernic. Facă-se voia Ta!

Expediez această scrisoare prin bunăvoința Elizei, nu mă mai duc la facultate. Mi-au făcut toți trei o vizită inopinată, Eliza, Costi, Roxana, ca să-mi comunice propunerea ambasadei de a merge pe 8-9 martie la Tours, pentru a ține niște cursuri de română. Am acceptat.

Vă sărut, Eugen.

George BĂDĂRĂȘ

Aperto libro, 1

Sunt comentarii la zeci de cărți, care au atras atenția eseistului prin ideile moderne sau prin tehnica spectaculoasă. Nicolae Busuioc este mai întâi un cititor profesionist, obișnuit să trăiască în lumea cărților, printre scriitori de valoare și cititori curioși, obișnuiți să dezlănțuie dialoguri surprinzătoare. Autorul își aduce aminte de nu știu ce lansare de carte, târguri de carte naționale și internaționale, mese rotunde din România și Republica Moldova, simpozioane pe teme variate, recitaluri unde vocile grave venind de departe se întâlnesc cu cele tinere, optimiste, ironice, comunicative de-o îndrăzneală plăcută. De aceeași atenție se bucură și vocile traducătorilor din limba polonă, din limba rusă, din limba maghiară. Aplaudați erau și scriitorii de literatură religioasă, care respectau structurile poetice sincere având ca punct de plecare psalmul. Desigur, de multă trecere se bucurau autorii de sinteze, de antologii, de interviuri pe teme culturale, autorii de grafică obișnuiți să adauge un spor de frumusețe unor cărți de poezii. În ultimul timp, cărțile pentru copii cu textele lor sprintene, coloritul viu, cu problematica modernă, variată, joacă un rol important în educația celor mici. Cultura este prietena noastră așa cum rezultă din dialogurile postmoderne semnate de **Mihaela Anghelescu Irimia**, angajată într-un dialog interesant cu universitari din lumea academică anglo-americană. Pentru **Maria Apetroaiei** viața e ca o cădere în labirintul, unde deapănă amintiri din satul și casa bunicilor, în volumul de proză scurtă *Deșteptări*, cu observații fine asupra detaliilor. De numele lui **Spiridon Vangheli** se leagă unele cărți scrise pentru copii, cu un umor de bună calitate, fantezie, spirit de aventură. Interesantă este deschiderea spre dialogul incitant, o cercetare asupra personajului literar basarabean, marcat de un eveniment editorial. Scriitorii canonici români sunt prezentați de data aceasta de **George Bădăraș** sub formă de fișă de autor, univers artistic, teme și motive, opere reprezentative, hermeneutica textului românesc. Același autor analizează categoriile: feeric, miraculos, mitologic, filosofic, enigmatic, absurd. Cărțile despre G.T. Kirileanu, semnate de Constantin Bostan evidențiază Un destin sub semnul lui Creangă și Eminescu la Palatul Regal. Despre omul din preajmă scrie în cuvinte simple, dar bogate în trăiri, **Ludmila Bulat**, pasionată de mintea omului, care alege rațiuni pentru binele celui alt. Personajele cărții sunt proiectate în eseuri, confesiuni, portrete, povestiri documentare, dragostea față de oameni.

Blând, echilibrat, generos, tinzând spre armonie, **Vasile Constantinescu** ne propune spre lectură nu poezii așa cum ne obișnuise, ci romanul *Fragmentat dintr-o piele de șarpe*. **Viorica S. Constantinescu** ne invită să-i consultăm dicționarele: *Dicționar de cultură poetică* *Dicționarul popoarelor biblice*, unde termenii dispuși alfabetic ilustrează nume de personaje. În câteva fraze, autorul zăbovește asupra oenologului de faimă, prof. **Valeriu D. Cotea**, cu care prilej adună mai multe informații ca altădată, face o selecție riguroasă. Academicianul este legat de lumea științifică prin studii și cărți, între alte-

le: *Prezențe*. Poeziile lui **Florentin Dumitrache** *Fluturii din scris* au o expresie echilibrată, emoționantă, însuflețesc peisajul unei vieți obișnuite.

Textele compuse de **George Echim** atrag prin simplitatea versului, iar rondelurile lui **Vasile Flutur** sunt remarcabile prin suplețe. Fascinată de literatura veche românească, **Teodora Fântânaru** publică eseuri în volumul *Vitralii Patinate*. Cu scrisul lui meditativ și protestatar, **Vasile Filip** abordează mai multe genuri și specii literare: publicistică, proză scurtă, versuri, roman, literatură istorică, fabule, ghicitori, rondeluri, cărți pentru copii, fiind îndrăgostit de natură și călătorie. La **Grigore Ilisei**, mulți au văzut înțelepciune și echilibru. Cu romanele sale a intrat în atenția criticii și totodată cu volumul de publicistică: *Cu George Lesnea prin veac*. Cu poezia lui **Mihai Lițu Munteanu** se reliefează puritatea și smerenia și se face o obsesie pentru esența iubirii, având nostalgia celui mai profund sentiment. În altă parte, remarcăm vocea umanismului, răsfoind o carte *Introducere în ecosofie* de **Toma George Maiorescu**. Totul pleacă de la analiza celor 5 principii fundamentale: Om – Om, Om – Societate, Om – Natură, Om-Univers, Om- Sine. Nu o dată, **Ion Muscalu** și-a demonstrat vocația pentru istorie și literatură în cele 15 cărți. A scris pagini frumoase

despre Ștefan cel Mare, Vasile Lupu, Publicistul și istoricul literar **Ion N. Oprea** poartă în priviri tristețea și nostalgia vremurilor de altă dată. Se spune că **Nicolae Panaite** dispune de un ceremonial al rostirii în volumul *Purpură și iarnă*. Poet, publicist, șef de revistă, director de editură și-a făcut timp să mediteze profund. Pe **George Popa** l-am admirat pentru traducerea lui Omar Khayyam, plină de neliniști metafizice, pe **Doru Scărlătescu** pentru *Apocrife la Cartea Facerii*, o

carte scilpitoare prin reflecțiile biblice, valoroase și prin grafica lui **Traian Mocanu**. Plac și tabletele lui **Aurelian Silvestru**, surse de informare și inspirație referitoare la creația lui Marin Preda iar traduceri din poloneză de **Alexandru G. Șerban** sunt admirabile. În ultimul timp, **Angela Traian** ne invită să citim proze din *Viața e frumoasă*, povestiri cu o profundă analiză psihologică.

Dumitru Vacariu, scriitor cu har, rafinat, ne oferă *Cântecul Lebedei* spre înțelegere și meditație. Unii scriitori preferă filosofia, printre care **Vintilă Horia**, cu *Introducere în istoria filosofiei românești moderne*. Alții adoră analiza psihologică așa cum face **Virginia Burduja** în romanul *Aripi de cenușă*. **Ștefan Amariței** scrie versuri: *Faldurile Noptii*. **Cezar Ivănescu** și **Lucian Vasiliu** intră în dialoguri televizate, în timp ce **Daniel Corbu** se dovedește a fi un inițiat în suprealism: *Noi vești despre pasărea oarbă Dali*. Un volum despre singurătate, trădare și iubiri neîmplinite a scris **Claudia Partole**, volum intitulat *Ultima amantă*. **Stelian Baboi** strălucește în schițe, nuvele, romane, eseuri, piese de teatru. **Vlad Scutelnicu** ne provoacă în inițieri labirintice, cu poeme în *Piramida Ka-zar*, și **Gheorghe Boancă** ne desfată cu poeme de factură psalmică: *Tu ne iubești pe toți...*

Mihai PĂCURARU

ierburi și vise

AVENTURA DE O CLIPĂ SUSPENDATĂ

Privesc, Doamne, până la nori, iar printre nori ochi zăresc scânteind cuțite, mai departe cer din nimicul albastru sau neștiut albastru, cu amintiri și câini hămesiți, ce mă latră de jos.

Privesc, Doamne, plin de uimire în mine, cel de acum neațipit, ca-ntr-un oraș privesc în lumea din mine, unde este sinele meu, inexplicabil privitor și vorbitor în dialog pe o sârmă ghimpată, ce stă atârnată deasupra unui drum cu capăt în rana din suflet.

Înțeleg miracolul cerului cum înțeleg aventura de-o clipă și lumea trupului puțin, atât cât este întins gâtul de girafă. Nedumerire, alb continent cu gheață și foci, cu ochi reci de morse moarte cu durerea spălând laptele apei la țarm, în grămezi de alge. Ce țipă în zăpada cu fulgi scăpați de îngeri și certați în neștire de viscol, cu lacrimile care au fost, încăierarea din mine, ca doi luptători, gheața din apa albastră, fulgi certați de zbaterea uriașilor nori, dăruind ninsoarea, cadoul de zbor, celui dintâi.

PEDEPSIT MEREU ÎNTRE PLANURI

Sub un smochin, sub un brad, sub un cer ciuruit de lanterne, am încercat un joc, fără nicio regulă, să mă definesc, printr-o șerpuire târzie, când totul s-a uscat, doar rufe miros bolnav a levănțică, să dau foc, pe rând, la artificii pe tort, să mă definesc matematic: doi și cu doi fac patru; doi și cu doi fac cinci, după Spi-noza.

Să mă desfinesc muzical: valsul e o apă, hora e un lan, orga e Bach, boleroul e cu tatăl meu, iar eu voi fi mereu arbitru și jucător. Să mă definesc geometric: cercul este șarpele ce-și înghite spectaculos coada, iar de o parte și de alta curg două râuri de foc; pătratul – patru, sau mulți oameni lipiți pentru a desfășura o figură perfectă.

Să mă definesc acvatic: meduza e clopotul tăcerii în versuri; steaua de mare nu va fi decât iluzia unei stele căzute în apă, în mediul cerului răsturnat, tăcut, cu aurul în nisip, pedepsit de zeul mereu războinic, cu tridentul înfipt în spinarea cașalotului. Dacă urmăriți atent, ne putem defini din orice creație și punct, formă și naștere, de început și sfârșit, care stau într-o sămânță de mac.

Și după jocul meu din această noapte, în obrazul murdar al dimineții

vă întreb cum ne-am defini ca oameni când totul doare și ne-ntrupăm din sânge, țipăt și zbatere de pui golaș...

CE FRUMOȘI SUNTEM DE SACRIFICAT

Am adunat o parte din nori, rățaciri târzii, în traista ciobanului, apoi am aruncat-o, știind că nimeni n-o va căuta, ploaia și ninsoarea vor cădea și mă bucuram de spectacolul meu.

Nu mai erau demult turme de oi, de capre, doar câini pentru o zi, căutam să descifrez litere și figuri geometrice, în texte de fereastră deschisă, ca dintr-o navă cosmică, ce ne amintea ce frumoși suntem de sacrificat pentru ceea ce umbrele nu înțelegeau, dar aprobau avatarul nebuniei de a fi dublat în alt timp, și printre îngerii triști de tristețea mea de a vedea mișcarea târâtă, că plătesc niște amintiri, cum plăteam cu bani orice obiect pentru un țipăt auzit în toate nopțile pe malurile vii ale monstrului de care mă feream, mă legam la ochi cu ierburi și vise, încercam să-mi iau porția de pâine dintr-o altă traistă și să mă las cuprins de brațele zorilor, să oftez ușor că speranța mutilată coboară dintr-o căruță cu o singură roată.

Eminescu după Eminescu

„Sufletul omului e ca un val – sufletul unei națiuni
ca un ocean.”

Mihai Eminescu

Ce multe merg pe dos într-o țară ajunsă în stare de Bardo! Ajungi „vector de diseminare” pentru anume ONG-uri, dacă vorbești (ca Ilie Șerbănescu) despre România-colonie sau despre slugile directivelor de la Bruxelles. *Îndemn la simplitate* al lui Ernest Bernea (Ed. Vremea, București, 2006) n-ar mai fi de luat în seamă: „Omul este o existență care își poartă frumusețile cu luptă. De aceea viața sa este atât de frumoasă și atât de dramatică.”

A ajuns din nou *neburie* să gândești cu mintea ta, „pe cont propriu” și să te opui disciplinării doctrinei, cum a făcut Silviu Dragomir? A trăit, până a intrat în moarte, într-un spațiu de 14 metri pătrați. A scris peste o sută de caiete, știind bine (dar și nevrând) că nu vor fi tipărite (v. *Nebunia de a gândi cu mintea ta*, Humanitas, 2016).

Din păcate, nu traversăm vremi de meditație, de contemplare, ci de acțiune nefastă a precupeților de școală nouă. Oportunismul, ajuns la cub, țintește succese sociale și le obține. Ceilalți, nesupuși, sunt etichetați „înguști”. Înguști la minte dacă nu vor uitată istoria cu suferințele ei?

E o solidaritate a identității naționale pe care n-aș vrea s-o pierdem. Și mai e o solidaritate a suferinței naționale. Am fost aleși, ca popor, să suferim, să fim martirizați. Experimentul Pitești a avut loc în România, niciunde în altă parte, nici chiar în URSS, zice Soljenițin.

Să nu fi moștenit românii gena libertății? O pildă care probează contrariul. Savantul Gr. T. Popa a avut noroc să nu moară închis. În '47, din cauze știute și declarate, ca opozant la regimul Groza, a fost chemat la ministrul de Interne, zbirul Teohari Georgescu. A refuzat. La jumătate de oră, jandarmi înarmați au venit să-l ridice. Toți studenții Facultății de Medicină l-au apărut, la fel câțiva profesori: Burghel și Mezincescu, primii. Trupele s-au retras. În '48, a fost exclus din Academie, a murit în iulie același an, dar acasă. Decanul N. Lupu, cu ochii la stema RPR, a interzis ceremonia în Universitate. Familia a fost scoasă din locuința avută în incinta Facultății.

Dar câți dintre cei rămași neînchiși n-au fost marginalizați, considerați paria de putere, ca slavistul Petru Caraman? Cred că jосnicii cei mai josnici au fost cei vânduți sovieticilor, fără frică de Dumnezeu, dar cu frică de Stalin. Gena au moștenit-o urmașii lor, neomarxiști.

Cruce purtată (de Virgil Maxim) a fost purtată și după '89 de aceeași. Gheorghe Caraza a urcat o Golgotă cu spini pe frunte, „fără cele 14 popasuri ale lui Iisus”, cum scrie în *Aiud însângerat*, carte apărută prin efortul lui Adrian Alui Gheorghe (Ed. Conta, 2010, cu postfața lui Petru Ursache). Inchiziția roșie a trecut prin închișori și prin lagăre unu din patru locuitori ai țării. Petru Ursache a avut obsesia acestui masacru. Nici pe mine nu mă lasă în pace trecutul ăsta. Ce l-a îngrozit pe Caraza, om prob, cu 21 de ani de pușcărie și cu doi de D.O. (domiciliu forțat)? Faptul că Gh. Crăciun, călăul de la Aiud pe vremea „reeducării” 1960-1964, a dat, în „Jurnalul național”, un interviu unde se prezenta „de o moralitate ireproșabilă”, așa cum scrie eroul național Caraza în istoria sa, *Aiud însângerat*.

Probitas – calitatea de curaj sufletească și trupesc – nu mai interesează. Ororile pușcăriilor comuniste nu mai cutremură. „Nu-s estetice”, strimba din nas o filosoafă. Cel mai vizat, și atunci, și acum, e patriotismul luminat, patriotismul firesc, ținut în frâu de ultimul dictator (sper că ultim, deși am îndoieli mari) ca să nu dea cumva pe de lături, spre dreapta.

Spune C. D. Zeletin că „un om de cultură și în special de reflexie are un apetit mai mare față de trecut.” Ca Eminescu, spune tot doctorul Zeletin, „arzător pentru cele mai înalte și drastic pentru mizeria de obște și pentru micimea sufletească”. Cum altfel? Vorba lui Eminescu gazetarul (M.s.s. 2269, f.20): „...pentru o minte mare totu-i *problem*; iar pentru 75 de dramuri de creier totu-i *sigur*.”

N-a fost destul ocărăț Eminescu în al său secol că *prea* lua totul în serios? Și atunci, ca și acum, era periculos să-ți etalezi convingerile personale privind chestiuni delicate. Ce nu-i plăcea lui Petre Carp la Eminescu? Ideile personale *prea* inflexibile, ideea națională *prea* apăsătoare, polemicile cu conservatorii (care-l plăteau la „Timpul”, iar el le critica ideile politice greșite). Cum să accepte Eminescu o alianță a junimiștilor Maiorescu și Carp cu Brătianu? NU, a strigat Eminescu. Conservatorii

trebuie să reacționeze contra unui calp „progres” liberal.

Ce îl mai indigna pe Carp? Ideea de suveranitate în politica externă. Iar Societatea Carpații îi deranja pe austrieci, ca și *Doina* cu „de la Nistru până la Tisa”. Identitatea are rădăcini creștinești adânci la români. La fel, omenia. Cât despre religie, așa-zisul ateu Eminescu (câtă prostie să susții așa ceva!) ar fi vrut ca regele Carol I să treacă la ortodoxie, nu poporul la papistași.

Cu cât ai mai mare aversiune față de național, cu atât ești mai apreciat în vremile noastre tulburi. Marxismul frankfurtian a cerut aversiune față de nat și națiune. „Stafia” din Manifestul comunist e acum corectitudinea politică, patologică de-a dreptul. Utopia internaționalismului proletar, cu proletarii uniți peste granițe, a reapărut ca utopie a globalizării. De ce ne-am opune fericirii de a ne încălzi/răcori cum vor alții, de a ne lumina cum vor alții, de a mânca așa cum vor alții? Vom consuma lumină globală, hrană globală, apă globală! Totu-i să ne vindecăm urgent de tradiție, ortodoxie, de limbă nativă, că nu-s corecte politic. Antieuropeiștii sunt declarați naționaliști reacționari. Dar reacționar nu înseamnă – mă repet că trebuie – cel care reacționează? Maniheismul luptei de clasă a revenit în forță, cu un amendament: acum majoritatea e rea, minoritatea e bună.

Mi se transmite și mie („Pleacă de acolo – de la reviste cu amprentă națională – „Contemporanul. Ideea europeană”, „Certitudinea”, „Literă” – că altfel... Altfel ce? Pentru mine nu există altă scară socială decât scara bibliotecii și ea cu ușa închisă mult timp de virusul bizar.

Nu sunt negați bărbații secolului XX, ca Stere și Iorga, așa cum notează Cornel Ungureanu, care au avut „traseu regal”? Traseu sfârșit în moarte cruntă pentru Iorga, ucis sălbatic. Cât despre Stere, Zigu Ornea l-a împins în umbră „iluminatului” Gherea. Și aici trebuie să-l citez pe Aurel C. Popovici (*Naționalism sau democrație. O critică a civilizațiunii moderne*, 1910, lucrare republicată de Editura SENS, 2020):

„Căci politica e treabă de *tată*, nu de *mamă*. Treabă de bărbați, nu de muieri. Patriotismul luminat e bărbăție înțeleaptă. Demagogia-i muieret, când Xantipa, când cocotă, cu istericale.” Femeia-măr de ceartă”, ar fi reacționat Eminescu. Contrar lui A. C. Popovici, feminisții convinși aflați în capul trebii vor musai o femeie președinte: Gorghiu? Kovesi? Poate și Esca. Mungiu? Piesa de teatru „Evangheliștii” corespunde, îi dovedește potențialul. Cât privește „eliberarea sexuală”, indicația este: „Citiți Sade, nu Sadoveanu!”

În primă fază postsocialistă, a fost simplu să iei agheasmă-n gură și să-ți cauți vreun preot în familie, măcar cumătru, dacă nu rudă de sânge. Sau vreun deținut politic la Canal. Nici măcar Raportorul contra comunismului (era să scriu Rapaport, atât e de absurd acest raport comandat de Băsescu-Petrov) n-a avut tătâne kominternist, nici mătuși ilegaliste; ba chiar s-a declarat comunistofob la secret. Acum e și mai simplu: parvii batjocorind biserica și catedrala ei, pe preoți, pe martirii gherlelor. Iar golul etic al guvernanților crește și crește. De ținut minte: În *Ferma animalelor* de Orwell, animalele care i-au contestat pe porci și au pus laba pe putere au ajuns și

ele porci. Or, sunt indicii că nu s-a schimbat nici miezul, nici coaja lucrurilor. Nici în secolul ce trecu, nici în cel abia început.

În ce-i privește pe intelocrații noștri, fie ei idealști ofensivi ori sceptici ofensivi, nimeni n-ar trebui să scrie laude pentru puterea politică pesedistă, liberală, udermistă și câte or mai fi. Cu atât mai mult cu cât, așa cum vede publicistul Ion Andreiță cu ochiul liber, „proletcul-tul își arată din nou capul și nasul”, iar stalinismul își arată din nou „ghiarii și dinții”, cum cerea cincizecistul Iosif Chișinevski, călăul unei culturi căreia nu-i știa limba.

Nu sunt ideile lui Eminescu mai bune decât ale guvernanților actuali? Ba bine că nu. Cine poate fi convins de patriotismul emfatic (până la ridicol) al liberalului Batistută și de datoria sa „patriotică” de a propăși? Când îl aud, îl aud pe Cațavencu: „voiu progresul cu orice preț.” Ce să mai zic de liberalismul lui Don Juan al femeilor de la APACA, declarând industria un morman de fiare vechi? Din acest morman, vândut la propriu ca fier vechi, s-au îmbogățit capitaliștii de școală nouă. Distrugerea Roman a început-o, cu ciocanu-n mână, în siajul lui Iliescu, cu secera-n stânga.

Eminescu nu vrea o țară ca afară, ci una fără fameni, fără pătură superpusă parazită. Nu vrea o Românie fără diamantele lipsă ale Coroanei: Transilvania, Bucovina, Basarabia și altele, și altele. Nu acceptă nici Dualismul. Vrea acordarea cetățeniei evreilor individual, nu în masă, cum au cerut Puterile Europene, la schimb cu independența țării. Nu place acest clar de Eminescu, atât de incorect politic. Cu atât mai puțin soluția sa: muncă-e-chitate-adevăr. Cui nu place „buna gospodărire bătrânească”, așa cum scrie în „Curierul de Iași”? Celor care risipesc aiurea banul public. Corupția e plantă carnivora, mereu vie, cu tulpini vii și rezistente.

Mai potoliți-l pe Eminescu! Ce atâta mitizare? Să-l reajustăm, eventual să-l rescriem și să reasezăm ierarhiile. I. P. Culianu a și găsit înlocuitorul în... Macedonski: „măsura intoleranței intelighenției noastre de baltă e dată de cazul lui Macedonski, ostracizat și exilat pentru că a avut neghiobia de a da o judecată de bun simț asupra Poetului cu majusculă” (*Studii literare II. Soarele și luna. Otrăvurile admirației*, Ed. Polirom, 2009). Iată epigrama bunsimțistului Macedonski: „Un X, pretins poet, acum /S-a dus pe cel mai jalnic drum./L-aș plânge, dacă-n balamuc/Destinul său n-ar fi mai bun;/Căci până ieri a fost năuc/ Și nu e azi decât nebul!”

Ia să utilizăm minuscula pentru Poetul Eminescu, icoană doar pentru bețivi, bolnavi mental, ratați. Primul Ratat (aici hermeneutul cere majusculă) este el, Eminescu: „un Eminescu foarte mic, un om grosolan și impulsiv, pasional, libidinos”. Pe deasupra, „erotoman și ambiguu sexual”. Mintea lui de psihopat (dar influencer mai contaminant decât O Micron!) a dus la fascism, legionarism și de acolo la ceaușism. Atacurile lui Culianu la Eminescu s-au produs în vara lui 1989. Ideologia politicaly correct cerea rezervă față de valorile etnice. Resentimentar față de deșertul cultural românesc, Culianu se rostea disprețuitor privind „valorile ancestrale ale românilor și ale beduinilor deopotrivă, ospitalitatea, generozitatea”. Beduini? Se spune că beduinii văd de două ori mai departe decât alți oameni, de unde sintagma „privire de beduin”.

„Dilema” nr. 265/1998 și-a propus ferm să demitizeze mitul poetului național. Minoră miză, în opinia mea. La 150 de ani de la nașterea lui Eminescu, în 2000, H.-R. Patapievici a făcut anunțul: „steaua lui Eminescu a apus.” E vechi, domnule, noi suntem mai noi!

Trebuia, în fine, ținut în „inima canonului național”, așa cum formulează Theodor Codreanu. Cum reacționează eseistul la etichete ca „reacționar” și „antiprogresist”? Ingenios, chapeau bas! Ce să-ți mai bați gura de-a surda în dialog cu orbitorii noștri contemporani: „mai profitabil ne este a transforma „defectul” în suprema calitate, de o actualitate stringentă, acum și pe viitor.” (v. *Șansa de a fi reacționar*, vol. *Polemici incorecte politice*, Ed. Rafet, 2000, pag. 69).

Țin minte că, citindu-l pe Th. Codreanu, Petru Ursache mi-a spus, cu un zâmbet: „Ce-i rău să fii puțin reacționar?” Și a continuat: „Nu-i literatura mare reacționară? Nu sunt Dante, Shakespeare, Cervantes, Goethe reacționari? La noi, Eminescu, Coșbuc, Goga, Blaga, Vintilă Horia, Reboreanu, Preda...O fi stânjenit, prin slova lor, *progresul*?”

Și Theodor Codreanu a conchis, la pag. 72 a polemicilor sale, evaluate de el însuși, autoironic, incorecte politic:

„Așadar avem nevoie de reacționari ca Eminescu așa cum avem nevoie de aer.”

Cornel Simion GALBEN

Sub spectrul blestemului

„Fiecare loc are o poveste a lui și una făcută de om. Prima este de la Dumnezeu, iar cealaltă de la om.” Formulată imediat după înmormântarea părintelui Dominic, în timp ce privea îngândurat către Gârâga și Mamelon, acest gând izvodit în mintea lui Martin ascunde nu numai o suită de secrete, ci și o istorie ce se întinde pe parcursul a peste cinci veacuri, dacă facem o trecere rapidă prin trecutul și prezentul localității Făraoni, sau, de ne oprim doar la neamul Cotior, una ceva mai restrânsă, de 200 de ani, însă suficientă pentru a decela trăsăturile unei comunități cu un specific aparte în arealul moldav.

Fiu al așezării, prozatorul **Iosif Roca** a încercat el însuși să descâlcească itele poveștilor și după ce Dumnezeu i-a schimbat definitiv viața, salvându-l de cancerul ce avansa cu repeziciune, a adâncit cu și mai mare aplecare subiectul, creând pe lângă acestea sau în raport cu ele propriile povești, pe care le-a adunat apoi în paginile volumelor „Mamelon – în seara asta să nu plec” (2019), „Jurnalul soldatului Maer – Restituiri” (2020), „Potirul cu amintiri – Proză scurtă” (2020) și, la începutul acestei primăveri, **Serafina, din zori până în amurg** (București, Editura ePublishers, 2022).

Ca și în precedentele apariții, cartea dedicată mamei sale, „după o sută de ani de la naștere”, gravitează în jurul câtorva piloni de neclintit în eșafodajul imaginat de acest „maestru al detaliului, dar și al misterului”, cum îl caracterizează prefațatoarea Cezarina Adamescu: credința în Dumnezeu, biserica, rugăciunea, Dealul Sfânt, graiul, familia, moștenirea lăsată de strămoși, cultul acestora, cutumele legate de viață și moarte, școala, copiii și inițierea acestora în hățișul vieții, datinile și tradițiile, proprietatea.

Structurat în trei părți – **Din vremuri apuse, Revărsatul zorilor** și Între răsărit și apus – noul roman i-a dat destulă bătaie de cap autorului, întrucât mama pe care s-a hotărât să o evoce nu i-a vorbit niciodată despre viața ei și, în consecință, a fost nevoit să-și valorifice la maximum abilitățile detectivului din activitățile curente pentru a-i parcurge traiectul „din zori până în amurg”, nu înainte de a-și clarifica propriile dileme: „...am avut de înfruntat și de înlăturat prejudecățile și să scriu despre ea așa cum simt eu, *aici și acum*, în acest prezent continuu, iar în centrul acestui *aici și acum* să troneze iubirea mea pentru mama, care își capătă puterea din slăbiciunile mele, din rugăciunile mele, din iubirea mamei pentru mine și, toate acestea, din fidelitatea pentru Dumnezeu. Iubirea transcende nașterea și moartea, este însuși Dumnezeu în care cred eu, în care a crezut și mama în viața pământească. Astfel, nu am găsit cuvintele cele mai potrivite – poate nici nu există – pentru a descrie trăirile și sentimentele, bucuria și tristețea inimii, ale mele ca Om și fiul al Tatălui. Ochii privesc cerul, urechile ascultă taina, picioarele se mișcă spre El în această clipă – următoarea va avea miliarde de miliarde de incertitudini și pericole, dar... speranța primită în dar îmi aduce liniștea, mergând și știind că Cineva are grija mea și că altcumva nu se poate. Sunt nimic, dar sunt și totul – Sunt –. Pentru acest drum cuvintele sunt mult prea puține” (p. 305-306).

Secvențele din „vremuri apuse” debutează cu ivirea pe lume a lui Mihai Cochior, în ziua de 22 august 1883, și cu încălcarea de către tatăl acestuia, Martin, a obiceiului ca primul băiat născut în neamul Cotior să fie botezat cu pre-

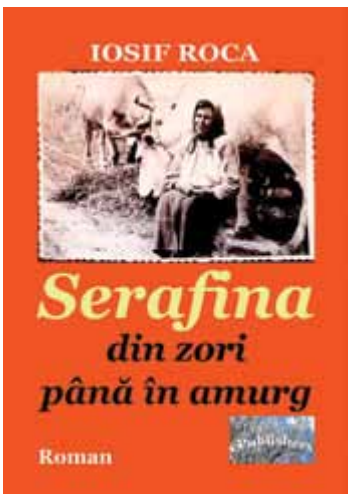
numele Giurgi. Sfidându-și înaintașii, Martin dorea prin aceasta să stopeze într-un fel vraja ce a făcut ca până atunci toți întâii născuți să fi sfârșit „din alte cauze decât cele naturale”. Și chiar dacă nu toate morțile lor au avut vreo legătură cu legendara comoară ce încinsese imaginația multor săteni, blestemul acesteia avea să-l bântuie toată viața, conducând inclusiv la dispariția sa tragică. Numai gândul că el ar ști unde e ascunsă a stârnit, bunăoară, ura înverșunată a Magdei, soția fratelui Ianuș, care a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-i învrăjbi și a-i despărți, deși înainte de căsătorie stăteau în aceeași curte.

Singura care nu se teme nici de blestemul comorii, nici de vrăjile pe care le fac Magda și fiica ei, Marta, e Serafina, ființa de o frumusețe rară, ivită pe lume în urma rugăciunilor părinților săi, Mihai și Marghita, și care nu numai că dă tuturor speranța că a spart ghinionul, ci prin „har(ul) primit la naștere prin chipul său, asemănat îngerilor, ce a rodit, viu, de-a lungul timpului” poartă în sine însăși esența vieții, devenind emblematică pentru toate mamele aducătoare de prunci, însă și pentru ceilalți membri ai comunității, greu încercați de trecerea prin două războaie și o revoluție ce le-a bulversat existența.

Din câte aflăm din inițierile secvențiale de la Mamelon, prin care părinții transmit mai departe copiilor povestea Dealului Sfânt și istoria satului, traiul nu le-a fost ușor în nicio epocă, războaiele le-au adus multă suferință („Sute de tineri din satele noastre au căzut numai în războiul ce s-a încheiat de curând. Am fost acolo și i-am văzut murind sub ochii mei. Odată cu războiul vin sărăcia, foamea și disperarea. Adu-ți aminte mereu că tu ești unul din copii binecuvântați de Dumnezeu, pentru că eu, tatăl tău, m-am întors de pe front și are cine să aibă grija voastră. Mulți alți copii vor trebui să crească fără tatăl lor și chiar fără părinți.”, p. 101), însă i-a „întărit credința și graiul, tradiția, hotărârea și curajul” de a o lua mereu de la capăt și de a nu se lăsa înfrânți nici de năvălitori, nici de propriile cozi de topor, indivizi turnători la securitate și puturoși, dar dornici să se cațere în fruntea bucatelor.

După calvarul provocat de război și de secetă, Serafina este obligată să-l trăiască pe cel din casa socrilor, generat de răutatea surorilor soțului, apoi, după moartea acestuia, pe cel al văduvei cu cinci copii și, nu în ultimul rând, pe cel al terorii comuniste și cooperativizării forțate, care a lăsat-o doar cu „grădina și via din spatele casei” și-i va „marca toată viața”. Puterica și luptătoare, nu s-a lăsat doborâtă de niciunul, credința în Dumnezeu și învățăturile Cărtii Sfinte dându-i energia și forța de a învinge toate potrivniciile și de a-și crește copiii în același spirit, în cultul muncii cinstite și al valorilor autentice.

Deși Iosif Roca nu a avut la îndemână decât cele câteva gânduri ale Serafinei-Cunegunda, scrise cu creion chimic, intitulate „Blestemul comorii și nenorocirile lăcomiei” și salvate printr-un miracol, alături de alte documente aparținătoare familiei, el și-a valorificat din plin abilitățile de romancier, transformând-o într-un personaj spectaculos, al cărei spirit va asigura și de acum încolo „puterea urmașilor”. O reconstituire măiestrită, în parte autobiografică, ce anunță o trilogie nu mai puțin emblematică și-i confirmă statutul de prozator înzestrat, ce știe să asculte *Glasul memoriei*.

suburbii subterane

Dan Bogdan HANU

Post(s)tări

* Și leii mai ațipesc, nu-i așa? Mai ales dacă se apropie prea mult de cascade și lasă susurul lor înșelător să le umple auzul! Iar cum în savane cascadele nu există, poate, nu e decât tropotul taurilor (comunali), care își fac de cap și le ocupă teritoriile, atunci când leii adorm, visând la cascade...iar când spectacolul vieții trece în regia copitelor, savana devine subit un ținut lovit de pandemie. Așa cum iluminării aduse de fulger îi urmează decăderea neguroasă în tenebrele tunetului. (JURNAL DE CAMPANIE ÎMPOTRIVA MORILOR DE VÎNT)

* Este tipic, mai mult, este chiar fibra omului curent (ediția sumară, frăgezită de „oferta” cotidiană, a omului recent, bruion al acestuia), a fi un conglomerat de contradicții și lipsă de logică, pentru că el nu este niciodată rezultatul diacroniei sale, nu-și asumă trecutul. Îl șterge, îl anulează cu zeloasă nonșalanță, se dezice mereu de ceea ce a fost cu o clipă în urmă, îl lasă la capătul rîndului într-un fel și-l înlățește, la începutul următorului, la polul (extremitatea) opus(ă)...nu are cuvînt, pentru că nu are trecut, e omul care se auto-amputează, poate fi peste tot, lasă această impresie, însă, nu este nicăieri, este neantul pe două picioare, e o mască în mișcare, în spatele ei, doar vidul... (JURNAL DE CAMPANIE ÎMPOTRIVA MORILOR DE VÎNT)

* Nu știu de ce (sau poate că da!) rulajul „trotineilor”, cel mai recent vlăstar de mutant postuman, așa, alunecînd neclintit pe străzile orașelor, îmi amintește de bisericile deplasate și translatate de colo-colo, prin Bucureștii deceniului nouă, apucat (mușcat?) de coadă din postura de proaspăt stagiar. Deși, conținuturile „entităților” diferă semnificativ, așa zice că sint chiar pe poziții (cumplit de) antagoniste. Atunci intenția vădită era de a palma lăcașurile de cult, acum, dimpotrivă, e vorba de ostentație, fie și involuntară, de exhibarea unui nou cult. (JURNAL DE CAMPANIE ÎMPOTRIVA MORILOR DE VÎNT)

* La răstimpuri, un inexplicabil fenomen de eroziune scoate la iveală petece dintr-un continent scufundat, care, poate fi, foarte bine și un sentiment reprimat, de dimensiuni comparabile! Un continent cu un singur locuitor, „animalul estetic”, pe lângă care să amintim, așa, în trecere, și popoarele sale de închipuire și vedenii. (JURNAL DE CAMPANIE ÎMPOTRIVA MORILOR DE VÎNT)

* Da, și odată ce noaptea, ca un mare și neașteptat de obedient animal, se încolăcește și încape întreagă în vizuina privirii, presiunea deșertăciunii crește pe capul meu de locuitor în altă lume...da, se pare că acel damf al deșertăciunii, care, orice ar fi, pînă la urmă îmi umple nările, este marca de parfum înregistrată a vieții mele... (JURNAL DE CAMPANIE ÎMPOTRIVA MORILOR DE VÎNT)

* Nu era singura tăcută dintre poetele orașului, însă, felul în care, fără a se retrage vreodată în penumbră, o emana, ca și cum, friguroasă, ar fi vădit o grijă bătătoare la ochi în a se înfășura mereu într-un mantou larg, cufundîndu-se în blana lui bogată, avusese pînă la urmă efectul contrar, penumbra îi devenise aură. Nu se știe dacă în spatele alchimiei stătea vreun calcul, vreo intenție, totul plutea într-un abur fără contur și, tocmai de aceea, despre ea se spuneau mereu mult mai multe decât se știau. Iar apariția ei în visele unora, poezi sau nu, era întotdeauna însoțită, anunțată sau urmată de aceea a unui ciine negru cu jabou alb, un maidanez cu aer de hidalgo scăpătat, a cărui blană amintea de acel mantou imaginar, un maidanez pe care hingherii renunțaseră să-l prindă, pentru că le terfelise de nenumărate ori reputația lor și așa strepezită pînă aproape de avarie și care apărea uneori pe neașteptate pe străzile șerpuiind ca o deltă de asfalt sub arborii îmbrățișați deasupra lor și care păreau să fie acolo încă dinainte de întemeierea orașului, țîșnind sau desprinzîndu-se din leviathanul de umbre, dintre intarsiile lor alunecătoare, alcătuiind ele, un oraș aparte, schimbător de la o oră la alta, un oraș în sine. Pe străzile acelea din apropierea casei prezidențiale, spre care întiul cuplu putea fi văzut uneori îndreptîndu-se în cabina unui camion fără benă. Deh, populisme răsuflate pînă și-n vise, dar, asta nu știrbea cu nimic sibilinica alăturare dintre poetă și ciine... (JURNAL DE CAMPANIE ÎMPOTRIVA MORILOR DE VÎNT)

* „Blackwater Park” (supranumele de uz personal pentru Parcul Cancicov din Bacău, dar și titlul unui poem din „Cartea invaziilor”). Și urmăresc de mai bine de 50 de ani, prospectiv și retrospectiv, cu dus-întors va să zică, transformările, mă feresc să spun evoluția. Cu o aplecare (nu știu dacă și aplicație) aproape fenomenologică. Nu e doar un simplu topos poetic, fictiv, are și un corespondent cît se poate de real, una dintre mărcile înregistrate (clandestin) ale identității mele. De cel puțin două ori, în locul asta, era cît pe ce să trec, prematur, „de partea cealaltă”, să întorc foaia definitiv. Să trec, adică, acolo unde e de prisos să mai măsoare cineva timpul. Pentru că nu e niciun fel relevant, pentru cititor, numele său real, îl trec mai departe sub tăcere.

* De ce absența are forța de a densifica timpul, acel timp interior, acea durată în care stările și toate evenimentele cîntăresc și se măsoară subiectiv, cernute prin sitele sinelui, cînd, de fapt, ești invadat de exasperarea că e un timp ce se pierde, pentru că nu-l poți împărtași celuiilalt, cu celălalt... și de ce prezența intensă a celuiilalt în prezentul tău, acea prezență care edifică, absoarbe intervale de timp foarte lungi, căci, pasiunea, prin accentuarea trăirilor, „încorporează” lung-metraje de timp, lasă în urmă această neîmplinire, acest sentiment neobișnuit al împuținării, care mistuie neobosit? De ce acest chiasm, această răsruce pe care ființa este silită s-o poarte în ea, răstignită fiind, în temporalitatea ei, pe cît de ciclică lăuntric, pe atît de implacabilă în unidirecționalitatea sa?! Rezumînd, oare de ce prezența adorată, într-atît de încărcată de frumusețe grea de timp, este descurajant de scurtă, iar absența, lipsa greutății specifice, a substanței vitale, într-atît de rarefiată, cîntărește atît de greu, încît durată ei pare a fi însăși antecamera morții?! Orice formă de posesie este failibilă, o amăgire de mai lungă sau mai scurtă durată, o întîrziere a memoriei, doar ea, singura unde toate îți intră cu adevărat „în proprietate”, amintire cu amintire, ca pe o hartă de pe care dispari, pe măsură ce ea crește... și noi numim asta supraviețuire?

Mihai CABA

Mihai Codreanu sau noblețea sonetului

Despre poetul Mihai Codreanu, considerat de Tudor Arghezi drept „*părinte al sonetului românesc*”, s-a scris și se va tot scrie și de aici încolo mai departe, cu o aceeași admirabilă percepție asupra vieții și operei sale literare, chiar și după ce, pe „*răbojul*” timpului nestatornic, iată, s-au împlinit, la 25 iulie anul acesta, cei 146 de ani ai nașterii și, tot anul acesta, la 23 octombrie, când împlini-se-vor cei 65 de ani ai veșniciei sale. Nici nu s-ar putea altfel din moment ce personalitatea lui Mihai Codreanu rămâne la fel de puternică și luminoasă în toată istoria literară românească, care-i atribuie cu recunoaștere postura de poet, dramaturg, traducător român și de membru corespondent al Academiei Române. Despre opera lui Mihai Codreanu s-au pronunțat la timpul lor scriitori și critici de seamă ai literaturii române, între care, Gala Galaction, care afirmă cumpănit: „*Mihai Codreanu este un poet de neam și un rar meșteșugar (de cuvinte), iar prin perfecțiunea versurilor, prin profunzimea vieții sufletești exprimate și prin modalitățile artistice folosite este un poet care se încadrează în curentul literar numit parnasianism*”, Tudor Arghezi, care spunea: „*Mihai Codreanu e discret ca un suiș de munte și ascuns ca o candelă de aur, iar tematica sonetelor sale este una variată, cuprinzând tablouri istorice, aspecte din natură, dar și introspecțiuni filosofice*”, Eugen Lovinescu, care nu se sfiește să afirme autorizat că: „*prin frumusețea versurilor, Mihai Codreanu trebuie privit drept cel dintâi sonetist român*” și nu în cele din urmă, Șerban Cioculescu, care-l consideră pe Mihai Codreanu „*un sonetist impecabil, stăpânit de convingerea că ideea nu poate lipsi din substanța unei poezii*”; fiecare în parte susținându-și afirmațiile făcute și prin citarea a câte unuia dintre sonetele remarcabile ale lui Mihai Codreanu, unele fiind considerate ... „*adevărate capodopere*”, precum sonetul „*Mi-ai pierde paradisul*”, compus pe o temă erotică: „*Privirea ta e trandafir în floare / Și fruntea, crin, și zâmbetele miere... / Și trupul val, și mersul, adiere... / Și glasul, cântec de privilegiat! // Tu ești a vieții mele sărbătoare / Și-a bietului meu suflet reînviere, / Căci mă renaști cu alba mângâiere / Din grațiile tale încântătoare. // Dar de-aș atinge scumpa ta fință / Cu cea mai mică umbră de dorință, / Aș profana iubirea mea curată. // Căci mi-aș mușca pe-a tale buze, visul / Și-n sărutarea mea necumpătată / Ca-ntăiul om, mi-aș pierde paradisul.*”

Nici Garabet Ibrăileanu, mentorul „*Vi-eții românești*”, nu s-a lăsat mai prejos în aprecierea lui Mihai Codreanu, apărută mai întâi în revistă și apoi reluată în volumul „*Scriitori români și străini*”, din care reținem: „*Dl. Codreanu este un sonetist. Este sonetistul nostru. Sonetul este un domeniu care aproape îi aparține. (...) Emoțiile, sentimentele și ideile nu sunt pentru d. Codreanu decât materialul brut, din care prin ulterioare operații își modelează statuile sale. Statuii este mai mult decât un titlu. Este o definiție.*”

Până și exigentul critic George Călinescu, renumit prin „*judecățile sale de valoare literară*” nepărtinitoare, îi exemplifică lui Mihai Codreanu, în *Opus Magnum* – Istoria literaturii române de la origini până în prezent – Ed. Fundațiile regale, 1941, două dintre sonetele acestuia, pe care-l „*vede de pe acum un parnasian în maniera lui François Coppée*” (p. 577).

Într-adevăr, sonetul, ca specie literară a poeziei, este o formă fixă a acesteia, compusă întotdeauna din 14 versuri, grupate în două *catrene* și două *terține*, având în ultimul vers „*cheia de boltă*” a întregii poezii. De-a lungul timpului mulți și talentați po-

eți români au „*cochetat*” cu sonetul, având reușite și memorabile producții de gen, din rândul cărora se pot enumera, fără tăgadă, nume precum: Mihai Eminescu, George Coșbuc, Al. Macedonski, Octavian Goga, Victor Eftimiu, Vasile Voiculescu și seria lor ar mai putea fi continuată, însă, în ceea ce-l privește pe Mihai Codreanu, critica și istoria literară îl consideră indubitabil un sonetist de mare valoare, așezându-l pe podiumul „*celui mai prolific sonetist român*”.

După afirmațiile, mai pe scurt sau mai pe larg, ale biografilor săi, Mihai Codreanu s-a născut la Iași, la 25 iulie 1876, „*fiind cel de al doilea copil al familiei Codreanu; tatăl său, magistratul Mihail Costache Codreanu, originar din Târgu Ocna, judecător la tribunal și profesor de latină la Colegiul Național, iar mama sa, Natalia Codreanu (n. Mârzescu), fiind fiica preotului Dimitrie Mânzariu, care și-a schimbat numele în Mârzescu și, astfel, devine sora politicianului Gheorghe Mârzescu, cel ce avea să ajungă mai târziu Primar al orașului Iași (1914 – 1916) și ministru în mai multe guverne liberale*”. Din nefericire, tatăl său, în vârstă de numai 42 de ani, pe când micuțul Mihai avea doar un an și șapte luni, este răpus de tuberculoză, o boală de care suferea de multă vreme.

După moartea soțului, pentru a-și putea crește copiii, Natalia Codreanu „*ocupă prin concurs postul de inspectoare la Școala Gregoriană*”. Rămas orfan de tată, la vremea învătăturii, Mihai Codreanu devine pe rând elevul școlilor primare, gimnaziale și liceale din Iași, Bacău și București, „*datorită firii sale independente și a irascibilității sale față de canoanele școlii*”, după cum va nota ulterior în studiile sale critice reputatul scriitor și profesor ieșean C-tin Ciopraga, remarcându-i totodată și „*interesul timpuriu manifestat pentru literatură*”. Pentru a-și îmbunătăți cât de cât precara sa situație financiară, încă din liceu oferă meditații „*de română, latină și germană*” unor elevi din clasele mai mici, ba mai mult, va fi și „*corector*” la ziarul „*Evenimentul*”. Debutul său literar se produce la 15 ani, în anul 1891, când îi apar publicate în revista bucureșteană „*Lumea ilustrată*” primele două poezii, *Sonet* și *Glossa*.

După examenul de bacalaureat s-a înscris și a urmat cursurile Facultății de Drept pe care le absolvă în anul 1900, luându-și licența în urma susținerii lucrării: „*Puterea părintească în dreptul roman și român*”. În toată această perioadă a studiilor juridice audiază în paralel cursurile facultății de Filosofie și Litere, iar între anii 1897 și 1899 „*frecventează cursurile Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică de la Iași, avându-l profesor pe actorul State Dragomir*”, pe care le va absolvi „*fără a primi diploma decât peste doi ani, în 1901, fiind astfel sancționat pentru – fluierătura – sa din timpul spectacolului de sfârșit de an*”, după cum va consemna și gazetarul Viorel Ilișoi. Practic, visul său de a urca pe scenă s-a îndepărtat, deși luase lecții de dicție la Paris de la marele actor pedagog Sylvain. Drept urmare, traduce „*Martira*”, drama în

versuri de Richopin și piesa „*Prințesa îndepărtată*”, care vor fi jucate în 1901, într-o distribuție de excepție, cu Aglae Pruteanu, State Dragomir și Vlad Cuzinschi.

De altfel, în anul 1901 îi apare și primul său volum de poezii, intitulat „*Diafane*”, primit elogios de presa și critica vremii „*pentru acuratețea versurilor și frumusețea poeziei sale*”. Prins în fiorul creației, în 1903, scoate și al doilea volum „*Din când în când*”, cuprinzând poezii din ultimii doi ani, apărut în colecția *Biblioteca pentru toți* a vestitei Edituri bucureștene: „*Librăria Leon Alcalay*”. Dar când toate îi mergeau din succes în succes, în 1905, la doar 29 de ani, ca o nedreaptă fatalitate, poetul Mihai Codreanu „*este diagnosticat cu o boală incurabilă de vedere a cărei evoluție l-a condamnat la o cumplită povară a vieții – orbirea!*” De la această „*cumpănă*” a vieții „*scrierile*” poetului n-au mai putut fi făcute cu ochii săi și nici cu mâinile sale; acestea fiind dictate din memorie unor prieteni, care-i îndeplineau „*secretariatul*”. Cu toate acestea Mihai Codreanu și-a purtat cu distincție eleganță handicapul orbirii... „*Va fi văzut parcă plutind pe trotuar, cu mersul nesigur, ca și cum*

ar pipăi caldarâmul cu tălpile. Va zăbovi puțin la o cafea sau la cofetăria Tufli de pe Lăpușeanu ca să mai spună o glumă sau să-și recite ultimul sonet, compus poate chiar pe drumul de acasă la cafea, așa cum va face și cu toate celelalte minunate sonete compuse după vârsta de 30 de ani”, precum dezvăluie documentat același gazetar iscoditor. Peste o îndelungă acomodare cu noul său „*statut*” al vieții, în 1909 partici-

cipă la fondarea Societății Scriitorilor Români, legând prietenie cu V. Eftimiu, D. Anghel, M. Sorbul, G. Ibrăileanu, G. Topirceanu, M. Sadoveanu, iar în 1914 scoate volumul „*Statui*”, fiind alcătuit din 99 de sonete; volum elogiat de către „*magistrul*” Garabet Ibrăileanu și premiat cu Ordinul regal „*Bene Merenti*”, care-i va deschide calea profesoratului său de dicție și artă dramatică la Conservator, cum și decernarea Premiului „*Năsturel Herescu*” al Academiei Române. Din această postură a recunoașterii sale, în 1919, Mihai Codreanu primește funcția de *director al Teatrului Național Iași*, dovedindu-se a fi mentorul unei „*generații de aur*”, din care făcea parte actorii: Ștefan Ciubotărașu, Costache Antoniu, Mărioara Davidoglu, Anny Braesky, pe al căror talent reputația Teatrului Național s-a ridicat la înălțime. Va traduce impecabil, pentru teatrul ieșean și nu numai, comedia eroică de mare succes „*Cyrano de Bergerac*” a lui Edmond Rostand, pentru care Academia Franței îi va acorda, în 1925, *Legiunea de Onoare a Franței*, după ce, în prealabil, Ministerul Instrucțiunii din Franța îi acordase titlul de *Cavaler al Academiei Franceze*.

Cu o situație financiară bună și cu o „*secretară*” la dispoziție, în 1921 scoate volumul de sonete și poezii „*Cântecul desertăciunii*”, și acesta bucurându-se de o excelentă primire critică și publică. Afându-se într-o perioadă fastă a creației sale,

n-a fost de mirare că în 1925 poetului Mihai Codreanu i se conferă *Marele Premiu Național de Poezie*. Continuând să „*scrie*”, în 1929 scoate volumul „*Turnul de fildes*”.

În 1934 eidică Vila Sonet, în a cărei salon spațios se adunau deseori scriitorii vremii: M. Sadoveanu, G. Topirceanu, O. Cazimir, Ionel și Păstorel Teodoreanu, G. Ibrăileanu, G. Lesnea ș.a., întreținând cu toții o atmosferă „*de spirit și rafinament*”. Sunt și astăzi de notorietate înflăcăratele „*dueluri literare*” susținute cu „*floreta sonetului*” de către șarmantul Păstorel și elegantul amfitrion Codreanu, încheiate de cele mai multe ori... nedecis, dar sonetul își trăia gloria.

În 1937, după sfârșitul lui G. Topirceanu, la îndemnul lui M. Sadoveanu și al lui Gr. T. Popa, acceptă să devină *co-director* al revistei „*Însemnări ieșene*” până la dispariția acesteia din 1940. Neobosit, în 1939, scoate și volumul „*Statui. Sonete și evadări din sonet*”, fiind prefațat de către Păstorel Teodoreanu. În 1942, pe baza elogiasei recomandări a părintelui-poet Nichifor Crainic, devine *membru corespondent al Academiei Române*.

Sfârșitul războiului și schimbarea regimului politic al României aveau să-i aducă lui Mihai Codreanu, ca mai tuturor intelectualilor „*de viță veche*”, consecințe nefaste. Mai întâi este „*scoș*” din Academie, iar în 1948, este „*dezmoștenit*” prin naționalizarea casei, în care i s-a permis să ocupe ... o cameră! Fire neînduplecată și intransigentă, în urma unor insistențe stăruitoare, reușește, potrivit handicapului său, să mai obțină încă o cameră în propria sa casă, „*pentru însoțitor și secretară*”. Iar ca să scape de naționalizarea casei, printr-un abil subterfugiu reușește să-și mute la mansarda vilei familia surorii sale Natalia. Murindu-i soția, se recăsătorește cu Ecaterina (Cati) Teodoreanu, cea care avea să-l îngrijească cum nu se poate mai bine și să-i fie alături până la sfârșitul vieții sale.

Iar „*lanțul*” vieții sonetistului Mihai Codreanu s-a „*rupt*” la 81 de ani, în 23 octombrie 1957, după cum va relata într-un „*fragment*” și poetul Dan Coman: „*În dimineața aceea, când, după ce a pregătit ceaiul, Ecaterina a revenit lângă el, Codreanu nu mai respira. Era 23 octombrie 1957. Lumina crăpase la geamuri și frigul tășnea prin spărtură vuind.*” A fost înmormântat în Cimitirul „*Eternitatea*”, parcela I/I, rând 10, loc 4. Pe piatra funerară a mormântului său i-a fost „*dăltuit*” rememoraror „*Sonetul cântă*”: „*Da, morții au putere: umbra lor, / Prin nevăzut magnetică plutește / Și cu fluidul ei îmi stăpânește / Al sufletului nebuloș fior. // ... // Și-n armonia marilor mistere / Din care universul e țesut, / Sonetul cântă. Morții au putere...*”

Ulterior, după sfârșitul Ecaterinei Codreanu, așa cum fusese stabilit, casa a ajuns în patrimoniul muzeistic ieșean și, astfel, la 10 august 1970, Muzeul „*Mihai Codreanu*”, denumit și „*Vila Sonet*”, a fost deschis publicului larg, oferind cu generozitate vizitatorilor care-i trec pragul o incursiune inedită într-o atmosferă ruptă parcă din alt timp, plin de noblețea și parfumul dens al unei epoci trecute, în care vor descoperi pe biroul *maestrului sonetist*, într-o autentică încremenire, manuscrise, cărți și documente, ustensile de scris și alte obiecte de strictă folosință, dar și Ordinul Național al Legiunii franceze. Lipsește doar amfitrionul.

Până la întoarcerea sa, așteptată cu nostalgie și neuitare de, iată, aproape șase decenii și jumătate, în Vila „*Sonet*” din strada Rece nr. 5 de la Iași, sonetele lui Mihai Codreanu continuă să (în)cânte cu o aceeași noblețe nemuritoare.

Ioan ȚICALO

Un plan bine pus la punct

de-ale lui badea Scârțan
— Caliope, tu lucrezi la mine de cinci ani, nu? Ai fost vreodată nemulțumită de felul cum te-am tratat?

— Nu, șefa, întotdeauna mi s-a părut că ați fost de o corectitudine exemplară, a venit răspunsul din partea gestionarei.

— Bine, a continuat Bombonica, așa îi ziceau subordonatele, ia spune, tu poți să păstrezi un secret? Te întreb, fiindcă femeile, în general, sunt dispuse la clevețire și să nu țină nimic în ele.

— Cred că da...

— Dacă numai crezi, m-am lămurit cu tine! s-a făcut a se mânia Bombonica.

— Nu vă supărați, dar n-am fost pusă până acum în situația asta, s-a scuzat Caliope.

— Eu îți dau posibilitatea să treci un asemenea examen, să fii mândră. Până atunci, îți mai pun o întrebare: poți să seduci un bărbat la prima întâlnire? și-a înfipt ochii șefa în privirile lucrătoarei.

Drept răspuns, Caliope a zâmbit, mărâind satisfăcută și ducându-se cu gândul în altă parte.

— Așa te vreau, frumoaso! s-a bucurat șefa, văzându-i expresia feței, punându-i dinainte, pe birou, un plin. Ai aici salariul tău pe o jumătate de an. Te duci la mine acasă și-l seduci pe bărbatu-meu...

— Vorbiți serios, doamnă?

— Foarte serios, Caliope. Mă plictisesc lângă el și simt că mai am puțin și explodez. Du-te și amțește-l și, după ce vezi că i s-au aprins farurile, fă pași în baie și dă-mi un bip. Cu ocazia asta, îmi dovedești că-mi ești cea mai bună prietenă.

— Dar nu vă supărați, doamnă, a îndrăznit Caliope, la ce vă folosește flagrantul ăsta?

— Pentru divorț, dragă! Arunc mangafaua în stradă și-mi aduc unul care știe ce vrea. E vesel, e distractiv, e focos, zici că are douăzeci de ani. Hai, pune-ți în funcție toți nurii și talentul și nu uita de bip, s-a arătat nerăbdătoare Bombonica.

Caliope a plecat surâzătoare și cu plicul în poșetă, iar șefa a rămas cu urechea în telefon, învârtindu-se nerăbdătoare o vreme pe scaun și apoi în fața volanului, cu motorul pornit. Când a venit semnalul, a pornit în

trombă, cu un chiot prelung de satisfacție, s-a dat jos dinaintea casei, a trecut ca o vijelie prin ușă, o p r i n d u - s e încordată. Din dormitorul de alături se auzea un glas sugrumat. Bombonica a pornit ca o panteră într-acolo, urlând din toți bojocii:

— Aha!... Te-am prins, în sfârșit, craidonule!...

Imediat a căscat ochii mari, să pice din picioare. Craidonul era singur, stând pe patul nedeșfăcut, în costum de zi, afișând un zâmbet liniștit:

— Dragă nevestică, ai uitat de proverbul acela care sună cam așa: „Cine sapă groapă altuia cade singur în ea”? Ian ascultă.

Pantera s-a făcut dintr-odată o mielușea, auzindu-și vocea răsunând dintr-un telefon.

— Cățeaua! a răsunat în cameră.

— Cățeaua e acum lângă mine, iar cel ce are motiv serios de divorț sunt eu, mangafaua ta. Ai grijă, focosul și flocoșul tău s-ar putea să-ți întoarcă spatele! Și acum, marș! la soră-ta, cuibușorul vostru de nebunii! a tunat bărbatul, cutremurând pereții casei.

Emanuel VASILIU

A XXVI-a ediție a Festivalului Filmului Francez Iași (II)

Ultimul film proiectat în Competiția pentru lung-metraje de debut a fost *I Comete* (regie Pascal Tagnati). Acțiunea este plasată într-un sat din Corsica. Discuțiile politice nu domină, totuși, una dintre ele inițiază dezbaterea despre statalitate franceză sau suveranitate corsicană, așa cum este ea percepută în prezent. Identitatea regională este subliniată într-o altă discuție dintre eleve de școală primară. În acest film dedramatizat, cu personaj colectiv, actanți diferiți apar în secvențe succesive, astfel încât filmul are aspectul unui *puzzle*. Regizorul Pascal Tagnati este interesat de varietatea tipurilor de conversație (dialogurile fiind scrise împreună cu „comunitatea”) (și subiecte: politică, dragoste, birocrație, afaceri ilicite).

Festivalul a inclus în secțiunea Regard Vers L'Europe coproducția România-Franța *R.M.N.*, regie Cristian Mungiu. Titlul se referă la procedura medicală, căreia îi este supus Otto, tatăl personajului principal, Matthias, un sas transilvănean. Filmările reconstituie un sat multiethnic fictiv, având, de fapt, loc în județul Alba. Problematika dominantă este munca în străinătate, tratată atât la nivelul personajului principal, care în debutul filmului lucrează într-un abator nemțesc, cât și în rândul sătenilor: trei brutari sri-lankezi sunt angajați de o firmă de panificație locală; majoritatea sătenilor scriu o petiție împotriva lor, inițiativa luând naștere în urma unei slujbe religioase. De asemenea, sunt tratate chestiuni precum independența feminină (personajul Csilla, interpretat de Judith State), viața de familie (Matthias, soția sa – Cosmina Stratan -, fiul lor, Rudi, tatăl lui Matthias, Otto), antreprenariat feminin versus petiție cetățenească. Filmul a fost inclus în această secțiune din cauza conflictului de mentalități reflectat. Finalul sugerează că demonizarea unor pericole imaginare nu va crea decât altele, mai numeroase.

Alături de *France*, în regia lui Bruno Dumont, în secțiunea Panorama a mai fost proiectat *Les Passagers de la Nuit* (r. Mikhaël Hers). Filmul dedramatizat se concentrează asupra vieții de zi cu zi a lui Elizabeth Davies, interpretată de Charlotte Gainsburg, care, în timpul acțiunii filmului, se angajează la *Radio France* în cadrul emisiunii titulare. Elizabeth își crește fiul și fiica adolescenți și adăpostește o *punk*-ăriță în apartamentul în care trăiește. Pelicula de epocă recentă (acțiunea are loc pe parcursul mai multor ani din decada a IX-a a secolului trecut) este impregnată cu nostalgie prin eclerajul cald și reconstituirea candidă a atmosferei de la *Radio France*.

Această ediție a Festivalului Filmului Francez la Iași s-a concentrat asupra Competiției lung-metrajelor de debut, prioritizând încurajarea regizorilor și participarea activă a spectatorilor prin Premiul publicului. Turnura semnifică o anumită orientare a selecției către crearea unei legături strânse între instituție și publicul spectator.

Ioan RĂDUCEA

Palimpsest sentimental

distanța focală

De mai multă vreme, în arta ieșeană își face simțită prezența o mișcare unitară a doamnelor care caută să se promoveze împreună, inclusiv prin expoziții de grup sau colective.

Sprijinită cu generozitate de câteva personalități de referință în domeniu, printre care nu putem să nu-l amintim pe profesorul Constantin Tofan, această mișcare conține printre numele obișnuite și pe cel al Rodicăi Postolache (n. 1951, Miroslăvești), filolog la bază, cu o carieră didactică în oraș, absolventă ulterior și al UNAGE Iași (licență, apoi master în 2016) care, din 1978, de când a început să expună „pe simezele ieșene”, a adunat expoziții de grup, mai bine de 110, și personale, mai bine de 40. Între acestea din urmă, *Fragmentarium*, deschisă în perioada 1-10 septembrie 2022, la Galeria „Nicolae Tonitza” și vernisată de către același vrednic universitar Constantin Tofan, acompaniat de către mai tânărul coleg Horia Chiriac, impune într-adevăr printr-o (multașteptată) formulă de esențializare, ba chiar de radicalizare a discursului plastic.

Utilizând judicios spațiul, relativ restrâns, al galeriei, conceptul expozițional opune nouă reprezentări de nuduri (dintre care unul masculin), în tehnica tuș și acuarelă pe hîrtie manuală, uniform încadrate în rame cu paspartu, altor douăsprezece reprezentări abstracte, inseriate și ele la nivel de linie și de tonalități, însă aflate pe latura opusă a sălii (numerele respective contează și prin simbolistica lor).

Ca fond, aproape toate lucrările (unele cu borduri de hîrtie arsă) propun șiruri scrise în tuș negru (roșu, într-un loc), din care abia se disting o dată (din anul 1907) ori câteva vocabule (în franceză).

Rigoarea întregului este, desigur, cea a unei istorii (de amor), perspectivată cu nostalgie dar și cu sobrietate, și care își are începutul în primele siluete de la intrare, două feminine, una masculină – singurele care nu sînt inscripționate. Restul înseamnă istoria însăși, a sentimentului inclusiv, proiectată diferit, și totuși simetric, în interioritatea feminină, respectiv masculină, așa după cum sugerează nesfîrșitele rînduri – indescifrabile! – ce acoperă lucrările.

Astfel, nostalgia pare să respire, femeiește, din figurarea repetată a unui trup feciorelnic ideal; în celelalte lucrări, care ar ține de perspectiva sexului opus, ea pare să se fi sublimat în rafinata reiterare a cîtorva tonuri pastelate (griuri albastre, ocră, umbrin) care, grupate în benzi pe fundalul scrierii, trimit la logica palimpsestului care ne guvernează sentimentele dar și, tehnic vorbind, la decolaje prin sfîșiere – de școală nou-realistă.

A numi direct un lucru înseamnă a-i răpi trei sferuri din farmec, așa după cum știm de la Mallarmé și așa cum știe prea bine și artista care, prin anii '70, ca tînără profesoară de franceză, picta portretele marilor scriitori din Hexagon.

Așa se face că, în decada dedicată acestei expoziții, în Galeria „Nicolae Tonitza” s-a înstăpinit, printr-o bună stăpînire a sugestiei și a conceptului – ceea ce bine rezzonează și cu estetica minimalistă – o rară tensiune a sentimentului, decepționat poate, în orice caz plin de distincție.

Ajunsă, după ce a trecut prin suficiente conformisme ale modurilor locale de a trăi arta, la un asemenea control subtil al mijloacelor (altminteri remarcabil de variate, atît din punct de vedere procedural cît și tematic), expozanta și-a asigurat o veritabilă deschidere, întru continuarea aventurii sale artistice.

De altfel, în stilul susținut cu care doamnele de care s-a făcut vorbire mai sus ne-au obișnuit, a și fost anunțată o nouă expoziție de grup – *3 for art*: Otilia Chiriac, Angelica Mirela Pagu, Rodica Postolache, 10-20 septembrie 2022, la galeria alăturată, „Th. Pallady” – care va fi primită cu interes, mai ales că va fi vernisată de către aceiași generoși universitari.

„Să mori, să dormi. . . să dormi sau poate să visezi” (Hamlet)

Rostogolesc iar și iar bilele colorate pe vergelele unui abac închipuit. Îmi iese, invariabil, același număr: 67. De ani. 67 de ani de când sunt prieten, aidoma fraților buni, cu Ștefan Oprea. Deci cu Fănică. Socot aici, firește, și cei patru ani de când a spus, mâhnit, lumii: „Eu am să mă hodin puțin.”

Astăzi sunt patru ani de când mi-au sunat în suflet, pentru cea din urmă oară, vorbele astea, rostite neabătut în fiecare după-amiază care preceda un spectacol, iar noi ne aflam într-o cameră de hotel din urbea găzduind încă un festival de teatru la care eram oaspeți nelipsiți. Și continuarea imediată a vorbelor dintâi: „Vezi de te-apucă să foșnești ceva, că eu, când dorm, și musca o auzi!”. Bine, Fănică, am să umblu cu grijă, să nu foșnesc hârtiile astea, că tu, nu-i așa, când dormi și musca o auzi...

Cine spune că Fănică a murit? „El n-a murit, ci doar-me”, așa cum a zis Iisus la căpătâiul copilei lui Iair. Atâta doar că nu mai avem cum porni pe toate diagonalele posibile ale hârtii teatrelor românești. Și uite, peste puține zile împlinește o vârstă rezervată doar patriarhilor aleși. Așa cum a fost Fănică.

De fapt, cine a fost Ștefan Oprea?

Încercam să răspund la întrebarea asta în ziua când se lansa *Singurătăți împreună*, op masiv, postum, îngrijit de fiica lui, prof. univ. dr. Anca-Maria Rusu. Spuneam atunci că avem la dispoziție, prin această carte, o sinteză și, în același timp, o confesiune alcătuită din secvențe semnificative pentru ce a însemnat justificarea propriei sale vieți față de ea însăși.

„Românul s-a născut poet”, declara cu încredințare Vasile Alecsandri. Da, dar, peste timp, s-a dovedit că românul s-a născut și prozator, și dramaturg, și critic, și profesor și cam tot ce doriți domniile voastre. Or, Ștefan Oprea (care cânta cu însuflețire „Noi suntem români...”) a fost câte puțin (uneori chiar bine de tot!) parte din toate acestea. Volumul aici amintit ni-l relevă a fi, fără îndoială, un intelectual, și, mai mult decât atât, un cărturar, mereu în căutare de noi valori adăugate celor dobândite deja. În general, preferințele definesc omul, iar predilecțiile ni-l fac înțeles. Fănică prefera să știe. Și să facă. Neobosit în a afla. Și de o hărnicie la fel de neobosită. Îl vedeam câteodată că se apucă de scris târziu, în noapte, după ce ne întorceam de la spectacol. Să nu piardă prima impresie, de cele mai multe ori, corectă. Știa că ce se pierde este sortit uitării. La capitolul „predilecții” se înfățișa întotdeauna, și înainte de orice, ca *Martor al Thaliei*, cum și-a intitulat, de altfel, una dintre cele peste 30 de cărți oferite tiparului. Un *martor* cu dragoste statornică și lucidă față de *Teatru*, prin *Teatru* înțelegând, prioritar, spectacolul bine articulat. De la el, trecea apoi la dragostea respectuoasă față de oamenii scenei.

Dacă veți avea curiozitatea (și vremea necesară) să răsfoiți volumul *Singurătăți împreună* vi se va dezvălui, pas cu pas, nu doar criticul și istoricul de teatru și de film, ci, mai ales, *Omul*. Uneori prin aparent neînsemnate amănunte. Cine și-ar fi închipuit că respectabilul domn profesor universitar doctor Ștefan Oprea a fost și actor? A fost! Flăcăușul Fănică de la Coarnele Caprei a fost poftit de starostele unei trupe de teatru popular să interpreteze un rol în *Banda lui Bujor*, și anume – cel al surorii lui Bujor, totodată iubita lui Dragoș. „Simțeam că sunt de acolo, că fac parte din ființa satului”, zice el. „Că am rădăcini acolo, împreună cu ceilalți. Sunt și acum emoționat când îmi amintesc. Din nefericire, totul se pierde, totul s-a pierdut deja.” Așa-i de la o vreme: îi regăsești pe toți doar în amintiri!

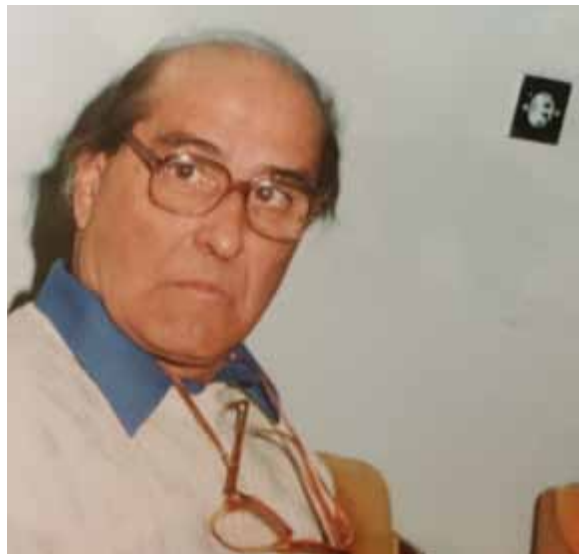
Într-un dialog cu Mircea Radu Iacoban, Fănică afirmă că, în liceu, era gimnast și că executa perfect „triplul salt mortal pe spate”. Nu-mi pot imagina prea clar cum devine un asemenea „triplu salt mortal pe spate”, dar, potrivit fabulistului: „Și caii lui Achil, cei ce prooroceau, negreșit că au fost, de vreme ce vorbeau!”

A parcurs traseul cumva clasic al profesionistului presei scrise – corector, redactor, șef de secție, secretar general de redacție, redactor-șef adjunct..., până la calitatea de ctitor al unei reviste de sine stătătoare și de sine răspunzătoare, „Cronica veche”, cutozanță în care i-a avut ca parteneri pe Mircea Radu Iacoban, Nicolae Turtureanu și Virginia Burduja. Nu prea lungă vreme a fost și șef al culturii ieșene, demnitate care, mărturisește el, nu l-a încântat deloc; dar asta nu l-a împiedicat să organizeze o ediție a Festivalului Național de Teatru la Iași, fapt fără precedent, care i-a înfuriat grozav pe unii și, mai ales, pe alții. A fost prima și ultima oară când această amplă ma-

nifestare artistică părea Bucureștiul.

Timp de aproape douăzeci de ani, a fost profesor asociat la Facultatea de Teatru a Universității Naționale de Arte „George Enescu”. Împărțeam, între altele, cursul de Istorie a teatrului universal – eu povesteam studenților perioadele Antichității, Evului Mediu și Renașterii, el – de la Clasicii înainte. Ne înfățișam împreună la examenele de licență, fiecare monitorizând subiectele propriului curs. Se mai întâmpla uneori ca cel examinat să încurce informațiile sau să nu le cunoască. Normal! Fănică, alături de mine, pune la paravan și-i sufla școlărește celui aflat în nevoie. Protocolul împrejurării cerea să mă arăt nemulțumit de gestul lui samaritean. Răspundea, candid: „Lasă, măi, că știe, săracul, dar e emoționat!”. Actori pe care i-am reîntâlnit în multe dintre teatrele noastre își amintesc de profesorul lor ieșean cu bucurie adevărată.

O spune singur, și o pot confirma toți cei cu care a colaborat: scria doar de mână, preferabil cu creionul, pentru a face pe loc eventuala corectură necesară. Scria frumos, citeț, ordonat. „Am refuzat cu obstinație mijloacele prea tehnice, mașina de scris, nu mai vorbesc de calculator”, zice el într-un interviu cu Lucian Vasiliu. „O scrisoare către cineva pe care îl respecti trebuie scrisă *de mână*; este (încă) o formă de respect, de eleganță, de bună-cuviință”. Da, dar nu scria numai scrisori, scria articole, studii, cărți. Care trebuiau culese cu ajutorul unuia dintre „mijloacele tehnice” refuzate de el cu obstinație. Poate că tocmai respectul și buna-cuviință arătate celui la care apela pentru o astfel de treabă îl făceau să scrie *de mână* cu atâta răbdare.

Ca om de teatru, s-a format alături și împreună cu tovarăși de breaslă care, zeci de ani la rând, alcătuiau o echipă redutabilă la nivelul întregii țări, avându-l drept coordonator neoficial, dar unanim recunoscut și acceptat, pe cel mai important critic și istoric de teatru postbelic – Valentin Silvestru. Cei mai mulți dintre acești remarcabili confrăți ai noștri, despre care vorbește cu toată căldura sufletească, au trecut, unul după altul, către o lume mai bună. Ei se numeau Dinu Kivu, Victor Parhon, Stelian Vasilescu, Dumitru Chirilă, Mihai Sabin, George Genoiu, Valentin Tașcu, Mircea Ghițulescu, Ion Cazaban, Constantin Paraschivescu, Florica Ichim... Din vechea echipă care a consemnat cu autoritate în scrisul lor ultima jumătate de veac teatral în România am mai rămas tare puțini: Zeno Fodor, Elisabeta Pop... Pe toți îi amintește cu prețuire Ștefan Oprea în secțiunea *Pas la pas prin festivaluri*, desprinsă din volumul său cu același titlu. Sunt acolo mărturii ale consecvenței cu care înțelegea să fie „la zi” cu tot ce se întâmplă în viața noastră teatrală, în flash-uri consistente asupra unor astfel de adevărate maratonuri în care, pe parcursul a opt sau zece zile, erau vizionate (și chiar erau, integral, de cei mai îndârjiți participanți!) între douăzeci și treizeci de spectacole. Cuprinzătoare fișe de istorie a teatrului, însemnările lui Ștefan Oprea sunt, și la acest capitol, părți dintr-o viață dăruită total Thaliei și Melpomenei.

O viață la care a avut acces și în interiorul căreia și-a câștigat statutul de *Senior* datorită fidelității perseverente față de scenă. „... n-am învățat în școli aproape nimic despre teatru și cu atât mai puțin despre film”, se confesează Fănică prietenului său, poetul Lucian Vasiliu. „Tot ce știu și tot ce am realizat în aceste zone e rezultat autodidaxiei, al pasiunii mele – nicio clipă părăsită vreme de jumătate de veac”. Aria sa de cuprindere a vieții teatrale sub toate

înfățișările a fost uimitoare. De la istoria propriu-zisă a teatrului, la cel mai recent eveniment teatral; de la spectacole ample, la cel mai simplu exercițiu scenic; de la actori, regizori, scenografi, tehnicieni văzuți în timpul spectacolului, la aceiași oameni reveniți în viața lor de simpli particulari. În succinte articole pe teme de teatru, în studii riguroase, în cărți-document – nimic nu i-a scăpat, nimic nu a fost trecut cu vederea. Teatrul era, pentru Ștefan Oprea, pâinea noastră cea de toate zilele. „În ziua când nu voi mai primi o invitație la o premieră, voi considera că e sfârșitul”, exclamă el într-o altă convorbire. În lumea asta cam orientală a noastră, în care oamenii se grăbesc să se odihnească la cel mai mic prilej, Ștefan Oprea vedea spectacole, filme, citea și scria fără răgaz, pătruns de adevărul că ceea ce creăm reprezintă partea noastră de victorie asupra timpului și a morții.

A fost credincios? Nu știu, dar e probabil. Știu sigur că n-a fost habotnic, dar, într-un interviu acordat lui Lucian Vasiliu, era de părere că orele de religie, așa cum au fost ele cândva, patronate de preoți cu har pedagogic, și-au dovedit utilitatea. Relația lui cu Divinitatea era, cred, pe cât de discretă, pe atât de profundă. Își amintește un volum de demult al lui George Lesnea, *Ceaslov*, din care, „când eram mai tânăr și la trup curat”, zice el, împrumutând un vers din Cezar Ivănescu, învățase și ținea minte o rugăciune: „Tatăl nostru carele/ De dârlogi duci soarele/ Luminând cu stelele/ Bunele și relele/.../ Ești deasupra miilor/ Dumnezeu viilor/ Și deasupra sorților/ Dumnezeu morților”.

În același volum, *Singurătăți împreună*, stau la îndemâna cititorului mărturii de excepție, care au menirea de a reînvia vorbe și gesturi știute celor care i-au fost în preajmă, dar, mai ales, au menirea de a-l face cunoscut și înțeles celor care l-au întâlnit doar în trecut sau celor care doar au auzit de el. Cu grăitoare regularitate, aceste confesiuni se întorc spre meleagurile de obârșie de la Coarnele Caprei. Despre acel loc putea povesti de altfel neobosit prietenilor săi zi și noapte, evocând oameni fabuloși și întâmplări extraordinare, care făceau din satul natal un fel de epicentru al sufletului moldav. Adunate într-o carte, *La Coarnele Caprei* ar fi putut sta foarte bine alături de ciclul sorescian *La Liliaci*, acestea ilustrând însă universul oltenesc. O altă carte care va rămâne mereu nescrisă este cea despre vânătorul și pescarul Ștefan Oprea. Și aici, aducerile-aminte pe care le comunica altora cu vădită încântare scoteau la lumină expediții nemaipomenite – cu fazani încrezuți, cu rațe și cu găște sălbate evoluând grațios peste păpurișuri, cu iepuri mirați, vulpi șmechere și mistreți feroși, cu pești rotofei culeși în mincioc la mal de baltă, fapte la care era părtaș cu drepturi egale, mai de fiecare dată, Mircea Radu Iacoban. Atâta doar că, pe malul bălții, se vede treaba că Mircea practica uneori o concurență neloială, ademenind și capturând peștii pe care tocmai se pregătea să-i prindă Fănică. „Iaca, măi, zi și tu: eu stau ici, Mircea în stânga, la trei-patru metri. Azvârlim amândoi nada, pe urmă desfacem undițele. Ei, la el trage, la mine nu trage! Ne mutăm mai încolo, acum eu stau ici, Mircea la dreapta, la trei-patru metri. La fel: la el trage, la mine nu trage! Toată balta-i împotriva mea! Asta-i treabă curată?” În rest, Mircea putea fi citat ca martor al minunățiilor întâmplare. Nu aveam nevoie de nicio confirmare, pentru că, potrivit învățăturii vechi, „dacă n-ar fi, nu s-ar povesti!”

Fănică – criticul și istoricul de teatru, dramaturgul, profesorul, gazetarul, cronicarul sportiv, vânătorul și pescarul, dar, mai presus de toate, prietenul de-o viață și vecinul de tâmplă întru Teatru...

În primăvara anului 2012, când i s-a conferit de către Senatul UNITER *Premiul pentru întreaga activitate – critică și istorie teatrală*, își încheia astfel cuvântul rostit pe scena Galei: „Iar dacă m-ar întreba cineva ce aș vrea să iau cu mine *Dincolo* – când va fi să fie ..., eu aș răspunde că aș lua cu mine *Dincolo* o scenă, o sală de teatru, convins fiind că, având și *Acolo* teatru, aș putea suporta mai ușor veșnicia”.

Acum el se hodinește puțin. „Să mori, să dormi... să dormi sau poate să visezi...”. Când a alunecat în hodină, eu cred că l-a auzit pe Prospero șoptindu-i: „Plămadă suntem precum cea din care făcute-s visele, și scurta viață împrejmuită ni-e de somn.”

Vezi, Fănică, am căutat să nu foșnesc hârtiile astea. Că tu, când dormi, și musca o auzi...

9 august 2022

Suava materie a frumuseții – FITS 2022 (II)

(continuare din numărul trecut)

28 IUNIE

Prințul din Lanling

Prințul din Lanling (National Theatre of China, premiera: 11.07.2017) Un „geamăn” oriental al lui Hamlet jonglând cu altfel de accente filosofice într-o singurătate atât de intensă încât rănește. Prințul din Lanling se uită la lume cu ochi reci, posomorâți, de lup în ciuda faptului că pare fragil ca o oale. „Sub deghizarea gingășiei, adevărata sa fire e ascunsă.” Cu ajutorul măștii magice a tatălui său, prințului i se trezește această „adevărată fire”, contrară aparențelor de până atunci, efeminate și indecise. Hybris-ul lui este legat de cultivarea unui pustiu sufletesc ale cărui hotare sunt marcate de orgoliu, „am încredere doar în mine”. Dar poate așa se așază rosturile cuiva care a trăit îndelung cu o spadă în inimă. Montarea înaintea maiestuos, ca o corabie despicând valuri înalte de dramatism și dezleagă spectatorii de înțelegerile unei vârste sau ale alteia, împingând-i spre o candoare a receptării ce îi pune față în față cu semnificațiile nemediate, terifiante al poveștii. Interpretările pline de patos arată jocul de ipostaze în care măștile interioare și cele exterioare se înverșunează într-o luptă pe viață și pe moarte de unde adevărul iese infinit de greu la lumină („E mai ușor să-ți pui masca decât să o scoți”). Câteodată cei cărora le pasă ar vrea să-l călăuzească pe trușul prinț spre țărnișuri ale înțelepciunii pentru care nu e încă pregătit: „Lumea știe că ești de neînving pe câmpul de luptă, dar nu vede cât de singur și neliniștit ești adânc înăuntru”, „trebuie să te apropii de moarte pentru a înțelege sensul vieții”. Prețul regisirii de sine este sângele dintr-o inimă care îl iubește, sacrificiul mamei considerate pe nedrept trădătoare (într-un context care urmărește îndeaproape firul piesei shakespeareiene). Evocă un timp când teatrul înspăimânta, venea dinspre zei, era o cale de comunicare cu forțele necunoscute. În glasul actorilor răzbate vuietul veacurilor. Până și aplauzele au avut un ritual – rând pe rând, îmbrățișând parcă sala, actorii au venit la rampă cu demnitate, neputând să se scuture de pe un moment pe altul de tragedia pe care tocmai o trăiseră.

29 IUNIE

Ucis în noapte (Comandat și prezentat inițial de Auckland Arts Festival; premiera: 11.03.2022). Teatrul din Noua Zeelandă aduce o doză de inedit în festival. Premisa provocatoare – întâlnirea cu dublul tău – e subtilizată de umorul negru și de cotituri năucitoare colorate de suspans ca într-un film polițist. Respingerea și uciderea alter-ego-ului capătă accentele frisonante ale unei crime pasionale. O marionetă supradimensionată (un detectiv zelos cu vădite aptitudini de psiholog sau poate chiar Dumnezeu?), una mai accesibilă (alter-ego-ul care știe să-și hăituiască metodic, ba chiar să-și scoată din minți „originalul”), ambele mânuite ca de un păpușar sarcastic specializat în arta inducerii neliniștilor, o înălțare de întâmplări bizare și un joc la marginea absurdului se adaugă în crescendo; în ciuda „aromelor” contrariante, amestecul duce la un rezultat cu totul agreabil. Câteva replici rămân în memorie: „apoi i-am simțit prezența...și era însoțită de un dor incredibil.” „Unele lucruri pe care le-am văzut nu am să le uit niciodată. Singurul lucru care mă face să uit acum e să privesc în ochii unui copil.” „Mă întreb la ce se gândește lepurele în timp ce e ridicat în aer (de Vultur)?”. Pêl-mêle de teme, ingenios ca prezentare, cu deschideri de fantezie debusolante, dar nu sterpe.

30 IUNIE

Marea (La Cantiga de la Serena, premiera: 1.06.2021) Mediterana e o sirenă care ne ademenește cu nesfârșite unduiri prin acest concert de muzică evreias-

că, italiană, portugheză, macedoneană, arabo-andaleză, greacă, spaniolă. Pentru cei care nu au avut ocazia să se lase îmbiați de foșnetul vremurilor ridicat în aer de instrumente cu irizări onomastice dulci, de legendă (santur, shruti, flaut bas, xiao, bansuri, chimvale, oud, țiteră corsicană) lucrurile nu sunt pierdute pentru că documentarul care ne invită să o pornim pe căile care s-au împletit voluptuos pentru a da naștere acestor misterioase efluvii ale unui altădată este disponibil aici: https://www.youtube.com/watch?v=woCYx2B_N3c. Ascultând acest concert insolit te simți o *malandrina* sau un toreador cu puteri sporite de a înfrunta necunoscutul în corida vieții.

Grădina Paradisului (Vertigo Dance Company, premiera: 05.05.2021, coregrafia: Noa Wertheim) Pură beție a frumuseții. Ce culoare, ce ritmuri are paradisul? Coloana sonoră a acestui răvășitor spectacol de dans contemporan construit cu o mare simplitate – cea a începuturilor născute în lumină – are mereu ceva bine controlat, un sens al ajungerii la un liman și nicio stridență, mișcările sunt amortizate, eliberate de orice neliniște sau tensiune. Titlul influențează percepția, dar tot merită să contempli posibilitatea de a te mișca într-o astfel de lume, ca în vis, cu sunetele parcă înmugurite din tăceri, ușoare, liniștitoare. „Căutările oamenilor reflectă distanțele dintre experiența noastră și singurătatea pe care o îndurăm cu toții. Gama lor este atât de largă...”, spunea Noa Wertheim înainte de premieră. Explorarea creativă fără competiția vârtejului nebunesc de termene, în creuzetul intim creat de limitările pandemiei a dus la un spectacol care te ancorează în clipă și acolo găsești doar frumusețe (de urmărit pe platforma *Scena digitală* a Teatrului Național „Radu Stanca” Sibiu: <https://www.scena-digitala.ro/>).

Grădina Paradisului

Quartet (Teatrul Național „Radu Stanca” Sibiu, premiera: 13.03.2020) „Un spectacol unic, plin cu aparență și realitate, abis și melancolie, durere și iubire”, spune un personaj. Totuși fără mister, tăind întunericul cu replici scăpărătoare și apoi coborând în perversitate. Actorii alunecă în roluri și apoi ies din ele ca prin uși batante. „Ar trebui ca rolurile noastre să fie jucate de tigri.” Poate că da. Atunci am ști când e mai bine să ne ferim de primejdii (fie ele din gama excesului gratuit) răsărind prin îndrăzneli fără rost. Greu de privit, greu de ascultat în ciuda actorilor excelenți în roluri ingrate, a scenografiei ingenioase, a fanteziei regizorale. Când în final unul dintre personaje (chiar autorul, Heiner Müller) pare prins în complicate dileme: „nu pot să mă opresc din a mă întreba care a fost scopul de a vă spune această poveste...”, te simți ispitit să-i întrebi același lucru pe cei care au ales să o monteze (disponibil la: <https://www.scena-digitala.ro/>).

1 IULIE

Regele Lear (Matsumoto Performing Arts Center, premiera: 12.03.2022) Decorul discordant, costumele fistichii nu diminuează drama. Lear îmbătrânește sub ochii noștri, tulburătoare iluzie, dematerializându-se parcă spre sfârșitul piesei. Toată vitalitatea lui se dizolvă, potrivnicia sorții acționează ca un acid. Arată ca o piesă „cu șmecheri”, care deodată, zvâcnind cu o vitalitate căreia nu i se poate rezista, își găsește vana tragică. E un Lear autentic care strălucește în pofida concurenței iefinelor folii de staniol și a modernității stridente, crude.

2 IULIE

Muzica vântului (Klaus Röhm și Stefan Charisius). Instrumentiștii s-au plimbat întâi prin sinagogă obișnuindu-ne cu sunetele, ca niște îmblânzitori sau magicieni preocupați de ritualuri tainice. Saxofonistul Klaus Röhm a mărturisit că e tentat să exerseze în locuri izolate din natură unde nu e nimeni să asculte, unde nu se cere să convingă pe cineva și atunci „lucrurile vin dintr-un loc de mare adevăr”. „Nu trebuie să demonstrezi, să te arăți, ci doar să fii, să fii acolo. După ce am făcut asta pentru

un timp mi-am dat seama că totul răspundea, păsările, albinele, apa, vântul..., e o experiență aparte pe care încercăm să o recreăm aici”. Par a avea o relație de dragoste cu instrumentul lor, călătorind împreună pe drumuri îndepărtate spre destinații pe care le știu doar ei, în tranșa imaginativă care îi absoarbe, în singurătăți care i-au făcut mai vii și mai înțelepți. De la Stefan Charisius, am aflat o istorie cu tâlc. Tonurile instrumentului său, kora, harfa africană, un fel de precursor al chitarei, cuceresc prin blândețe și gingășie. Observând efectul pacificator al armoniilor iscate de el, un rege cu agerime de minte și-a trimis ca soli *sui generis* tocmai pe cei care cântau la kora pentru a le explica supușilor regulile guvernării lui și a-i determina să le adopte. Acompaniate de vibrațiile calme, resorturile puterii deveneau mai accesibile, iar oamenii se arătau mai receptivi. Și așa regatul putea fi condus printr-un dram de intuiție mai eficient decât cu arme și pedepse. O lecție de diplomatie a unui spirit luminat.

Povestea urșilor panda (Teatrul Național „Radu Stanca” Sibiu, premiera: 17.06.2021). Pare că actorii nu și găsesc personajele, muzica interioară a textului se estompează, mirările se transformă într-un fel de perplexitate fără ecou înainte de a naște înțelesuri, privirea care ar trebui să cuprindă totul e pe alocuri vidă (disponibil la: <https://www.scena-digitala.ro/>).

3 IULIE

The Butterfly Lovers (Baiyue Culture Creative, premiera: 31.12.2017) O legendă din China medievală, construită pe un fir dramatic asemănător cu „Romeo și Julieta” îi poartă pe spectatori într-o lume a idealității, unde „în ciuda morții și a separării, două persoane care și-au jurat iubire se vor ține strâns de mână până la sfârșitul timpurilor...”. Liang Shanbo și Zhu Yingtai sunt sortiți să se întâlnească (fata, rebelă, se deghizează în straiele unui student pentru a fi primită la școala unde râvnea atât să ajungă, o alegere cu totul contrară uzanțelor) și să trăiască, în cea mai mare discreție a sentimentelor, o poveste de iubire care nu se poate încheia cu bine din pricina diferențelor de rang. Piedicile îi învață din ce în ce mai acut că „e greu să te înalți în ciuda spiritului tău liber”. Firul narativ marcat diafan de metafore ale vieții și morții (*Cerul, casa fluturilor, Pământul, spiritul fluturilor, Norii, veșmântul fluturilor, Florile, sufletul fluturilor*) se taie brusc odată cu exercitarea voinței negre a destinului care ascultă de alte reguli decât cele ale inimii. Revelându-și, înainte de a fi separați pentru totdeauna, cine sunt cu adevărat, își dezvăluie unul altuia strofele unui poem pe care-l studiaseră împreună și pe care fiecare le scrisese pe spatele unui evantai (obiect conectat cu ideea nemuririi, a pătrunderii în sfere divine). Când le alătură, observă, cu o nuanțată grație a mirării, că ele întregesc sensul poemului, iar laolaltă cele două evantaie formează aripile unui fluture, urmă fragilă, efemeră a unei iubiri neîmplinite pe planul terestru. Acest gen foarte îndrăgit de operă chinezească (*yue*) are o dinamică atractivă între sonoritățile înalte, ascuțite și expresivitatea interpretărilor reținute, a scenografiei în tonuri aproape stinse, delicate, reliefând multiple straturi simbolice.

Regele Lear

„Orice frumusețe se-mbină/cu zări și imagini, cu vrăji, depărtate, dar prinde un chip de mătase-ntre noi./Răz-bunând ce lipsește, ea face dreptate.” Ecoul evocator al poemului blagian întinde un arc reflexiv ce unește amintirile unui timp modelat din „materia suavă a frumuseții”. Sub semnul originalelor orizonturi de așteptare pe care le-a formulat, al îndrăzneli de a „răzbuna ce lipsește”, Festivalul Internațional de Teatrul de la Sibiu a dăruit bucurie, a stârnit spornice dialoguri, a uimit și a înșeninat...

Ioan C. TEȘU

De la „educația sanitară” la cea morală

România educată sanitar

În data de 21 iunie 2022, Camera Deputaților, forul decizional al Parlamentului României, a adoptat, cu 224 de voturi „pentru”, unul „contra” și 49 de abțineri, Proiectul de modificare a legii privind protecția și promovarea drepturilor copilului. În acest fel, a fost admisă, în parte, cererea președintelui Klaus Johannis de reexaminare a legii pentru modificarea și completarea Legii nr. 272/2004. În cererea de reexaminare, se preciza că, prin introducerea sintagmei „educație pentru viață, inclusiv educație sanitară”, textul de lege se îndepărtează de principiul „promovării educației pentru sănătate”, prevăzut în art. 3, lit. r) din Legea Educației Naționale nr. 1/2011.

Deputații au reformulat, astfel, textul, stabilind „derularea sistematică în unitățile școlare, începând cu clasa a VIII-a, cu acordul scris al părinților sau al reprezentanților legali ai copiilor, de programe de educație pentru sănătate, în vederea prevenirii contractării bolilor cu transmitere sexuală și a gravidității minorelor”. În alte cuvinte, începând cu clasa a opta, educația sexuală se va preda elevilor, sub denumirea de „educația sanitară”, doar cu acordul scris al părinților.

Astfel (și în sfârșit), se face un pas spre o „Românie educată”, așa cum s-a promis, în vremuri în care analfabetismul funcțional, întâlnit la elevii români, ne situează pe primul loc, iar testele Thales, pe ultimul, și în care, la examenul maturității, bacalaureatul, anul acesta nu s-au prezentat 40.000 de elevi, aproape 30.000 nu au reușit să îl promoveze, ceea ce înseamnă, împreună, o jumătate din absolvenții clasei a XII-lea. Dar, dacă nu avem performanță științifică, să avem măcar pregătire sexuală, că viața nu e doar știință, artă și cultură, ci palpabilă realitate. Sau, mai pe românește, să fie educație sexuală, pardon, sanitară, și să fie din belșug! Probabil că în perioada verii și în anii ce vor urma, se vor elabora, adică se vor împrumuta și însuși, strategii, principii, metode, proiecte, planuri de învățământ etc. de la experții în domeniu, cu o experiență mai bogată, din alte țări.

Educație sanitară la standarde europene

Încercând să „intuim” sensul „educației sanitare”, am aflat de existența unor legiferări europene în domeniu, a unor Standarde pentru educația sexuală în Europa. Un cadru pentru factorii de decizie politică, specialiști și autorități din domeniul educației și sănătății, elaborate de Biroul Regional OMS pentru Europa și Centrul Federal German de Educație pentru Sănătate, BzGA Köln, în anul 2010. El a fost alcătuit în urma inițiativei lansate în anul 2008 de către Biroul Regional OMS pentru Europa de către 19 experți cu studii în diverse domenii, de la medicină și sexologie, la psihologie și științe sociale, din 9 țări occidentale. Aceștia s-au întrunit, pe parcursul unui an și jumătate, în patru sesiuni, la finalul cărora au convenit asupra acestor standarde, ce se doresc a fi implementate în toate țările europene, ca fiind normative.

Documentul are 68 de pagini și este împărțit în două secțiuni: Introducere și Matricea educației sexuale. Din totalul de 68 de pagini, 17 pagini cuprind bibliografia bogată: Referințe; Literatură științifică privind dezvoltarea psiho-sexuală a copiilor; Programe școlare și cărți educative; Site-uri web.

Prima parte a documentului face un istoric al educației sexuale, ca disciplină de studiu în Europa. Aflăm, astfel, că ea a fost introdusă întâi în Suedia (1955), Germania (1968), Austria (1970). Chiar și Irlanda, o țară conservatoare, a procedat la studierea ei, în anul 2003. Țările Est-europene, considerate conservatoare și decalate față de Europa Occidentală, au rețineri.

În privința vârstei la care ar trebui să înceapă să se predea educația sexuală, autorii propun vârsta de patru ani, remarcând întârzierile reale: ea începe la 5 ani, în Portugalia; la 14 ani, în Spania, Italia și Cipru.

Constatarea pozitivă pentru experții menționați este aceea că, în ultimele decenii, în Europa s-a înregistrat o tendință de atribuire a statutului de obligativitate educa-

ției sexuale în școli, fără clauze „opționale” care ar permite părinților să-și retragă copiii de la orele respective, în cazul în care au obiecții serioase față de conținutul programei școlare” (p. 14). De aici și recomandarea lor: „totuși, ca să obțină suficientă atenție, este necesar ca educația sexuală să fie promovată prin examen” (p. 14).

În vederea derulării orelor de educație sexuală cu succes, se pledează pentru transformarea ei „într-o disciplină multidisciplinară”. Astfel, în fiecare școală, ar trebui să existe un profesor responsabil, care să colaboreze cu medici, asistenți medicali, moașe, tineri lucrători și psihologi, special instruiți în domeniul educației sexuale.

Cu referire la programele de studiu, din diversele țări europene, este de menționat faptul că nu există, încă, un consens. În unele țări, precum Suedia, programele sunt aprobate la nivel central. În alte țări (Danemarca și Olanda) – la nivel local sau chiar al fiecărei școli. Experții care au alcătuit prezentele standarde au observat existența a trei tipuri de programe pentru educația sexuală: cel în care este promovată abținerea sexuală până la căsătorie (Tipul 1); cel în care abținerea este o opțiune, acordându-se atenție practicilor de contracepție și de sex protejat (Tip 2) și programele care includ elemente din Tipul 2,

trele de sănătate și centrele de consiliere, ca să cităm doar două dintre ele; Educația sexuală nu se desfășoară în vid, dar este strâns legată de mediul elevului și experiențele specifice ale grupurilor-țintă; Educația sexuală stabilește o cooperare strânsă cu părinții și comunitatea pentru a construi un mediu favorabil”, încheind apoteotic: „Educația sexuală se bazează pe receptivitatea la aspectele de gen” (p. 30).

Cu referire la competența profesorilor, pe lângă instruirea în domeniul educației sexuale cerută, ei trebuie să demonstreze „loialitate față de subiect și motivația înaltă în predare: ei trebuie să creadă cu fermitate în principiile educației sexuale”. Ei trebuie să fundamenteze „cu fermitate educația sexuală pe drepturile omului și pe acceptarea diversității – prin urmare, ei consideră că sexualitatea este și educație privind drepturile omului și diversitatea” (p. 30). Astfel de cadre didactice, se subliniază în document, „trebuie stimulate și susținute” de către administrațiile școlilor. „Trebuie”, „loialitate”, „fermitate”, „diversitate”, „stimulare”, „susținere” etc. îndreaptă către un limbaj ideologizant mobilizator.

„Educația sanitară/sexuală” – informații, abilități, atitudini

Partea a doua a documentului vizează, în mod concret, matricea educației sexuale și categoriile tematice principale. Matricea poate fi adaptată în funcție de necesitățile specifice ale persoanelor sau grupurilor „instruite sexual” și cuprinde „un cadru din care formatorul/educatorul poate alege subiecte de interes special pentru grupul pe care el/ea îl abordează” (p. 33).

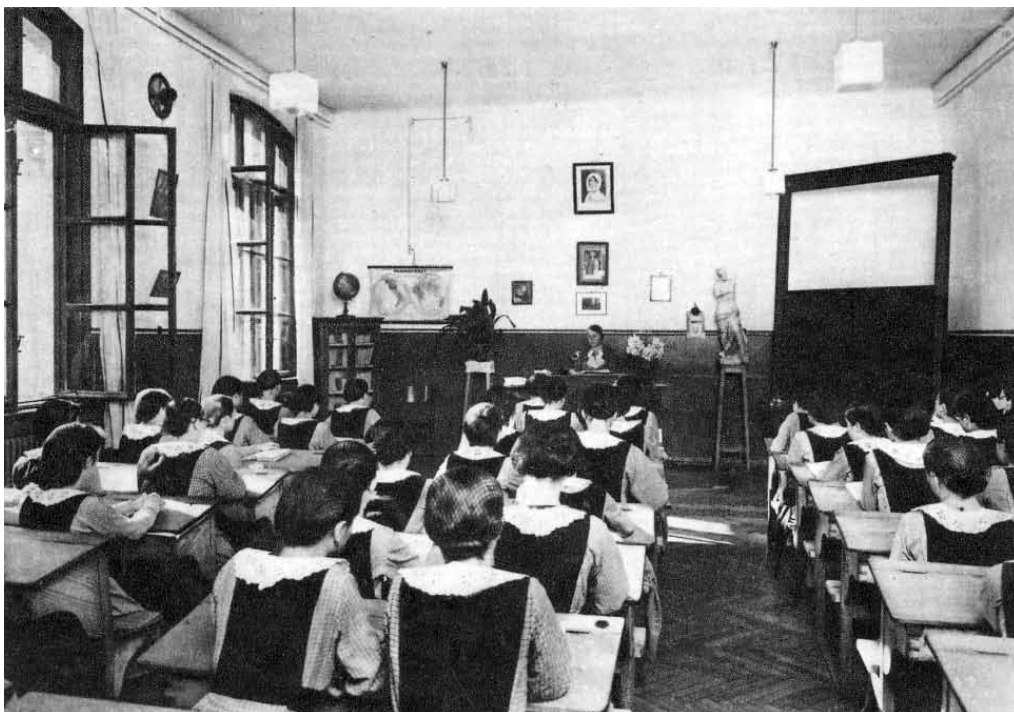
Toate subiectele propuse au fost sumarizate în opt teme generale pentru toate vârstele: „Corpul uman și dezvoltarea umană”, „Fertilitatea și reproducerea”, „Sexualitatea”, „Emoțiile”, „Relațiile și stilurile de viață”, „Sexualitatea, sănătatea și bunăstarea”, „Sexualitatea și drepturile” și „Factorii determinanți sociali și culturali ai sexualității”. Cele trei secțiuni ale proiectelor de programe vizează trei aspecte fundamentale: „Informații”, „Abilități”, „Atitudini”.

Grupele de vârstă identificate și cărora Standardele pentru educația sexuală în Europa se adresează sunt: 0-4 ani; 4-6 ani; 6-9 ani; 9-12 ani; 12-15 ani și peste 15 ani. Parcurgerea programelor propuse a fi implementate în întreg spațiul european, descoperă aspecte pozitive ale acestora, dar și potențiale riscuri și pericole, legate mai ales de subiectele propuse și de vârsta copiilor vizați.

Astfel, studiind „matricea” propusă pentru efectuarea „educației sexuale” la copiii cu vârsta cuprinsă între 0-4 ani, observăm unele aspecte pozitive. Copiii, iar mai apoi elevii ar urma să dobândească informații privind: toate zonele corpului și funcțiile acestora; igiena corpului; dreptul de a fi în siguranță și protejat; responsabilitatea adulților pentru siguranța copiilor; dreptul de a adresa întrebări; cunoașterea normelor sociale și valorilor culturale. Atitudinea urmărită presupune dobândirea unei imagini pozitive asupra propriei persoane și a propriului corp: stima față de sine; respectul față de diferențe.

Dar, tot la această vârstă de 0-4 ani, se arată în matricea cadru, copilul trebuie să descopere bucuria și plăcerea de a atinge propriul corp, despre masturbarea timpurie. Ba chiar mai mult, să afle despre prietenie și dragoste față de persoanele de același sex. Iar la secțiunea „Atitudini”, i se cere copilului ceea ce se dorește la un adult: „sentimentul că pot lua decizii independente”, odată ce discernământul sau capacitatea de a lua decizii raționale, obiective, se dobândește, precum arată psihologia, după mai bine de 20 de ani.

Între 4-6 ani, aceeași programă îl ajută pe copil să dezvolte alte abilități importante: să relaționeze cu alte persoane și cu membrii familiei și prietenii în mod responsabil; să locuiască împreună cu familia, în baza respectului reciproc; să construiască și să mențină relațiile, să adreseze întrebări; se apleze la cineva în care are încredere, în cazul unor necazuri. Dar, de parcă ar avea

Școala de fete - București, anii '50-'60

dar sunt axate pe „rezultate tangibile”, concentrându-se pe elemente de „creștere și dezvoltare personală și sexuală” (Tip 3). Acest program este considerat unul de „educație sexuală holistică”.

Programele de Tipul 1 sunt specifice Statelor Unite ale Americii și vizează prevenirea și soluționarea problemelor. Cele de Tip 2 și Tip 3 sunt întâlnite în Europa de Vest, unde sexualitatea nu este privită ca o problemă ce trebuie soluționată sau ca o amenințare, ci este considerată a fi „o sursă valoroasă pentru îmbogățirea persoanei”. Procedând la detalierea noțiunilor de „sex”, „sexualitate”, „sănătate sexuală”, „drepturi sexuale”, „bunăstare sexuală”, „cetățenie intimă”, documentul definește educația sexuală a presupune „învățarea despre aspectele cognitive, emoționale, sociale, interactive și fizice ale sexualității” (p. 20). Prin definiție, ea „pune accentul principal pe sexualitate ca element pozitiv al potențialului uman și ca sursă de satisfacție și plăcere. Cunoștințele și abilitățile, ferm recunoscute, de care este nevoie pentru a preveni bolile sexuale, sunt pe al doilea loc în toată această abordare pozitivă” (p. 20).

În privința modalității în care trebuie să se desfășoare educația sexuală, Standardele fac referire la șapte caracteristici: „Calitatea educației sexuale este îmbunătățită prin participarea tinerilor. Elevii nu sunt beneficiari pasivi ai educației sexuale, ci dimpotrivă, ei joacă un rol activ în organizarea, furnizarea și evaluarea educației sexuale; Educația sexuală ar trebui predată într-un mod interactiv; Educația sexuală este predată continuu și se bazează pe înțelegerea faptului că dezvoltarea sexualității este un proces care durează toată viața; Continuitatea educației sexuale de-a lungul timpului este completată de cadrul multisectorial. Educația sexuală în școală este conectată de alte sectoare prin stabilirea relațiilor de cooperare cu partenerii din școală și din exterior, de exemplu, cu cen-

o experiență de viață și în relații avansată, standardele îl informează despre gelozie, furie, agresiune, dezamăgire; prietenie și dragoste față de persoanele de același sex și urmăresc, ca abilitate pentru acesta să își stăpânească dezamăgirile, probabil ca urmare a sentimentelor de gelozie, furie, agresiune sexuală. Iar ca atitudine urmărită: acceptarea diversității. Deja la copiii cu vârsta cuprinsă între 6-9 ani, se înmulțesc informațiile, dar și așteptările.

Ei trebuie să afle despre: schimbările corpului, menstruație, ejaculare, diferențiere individuală în ce privește dezvoltarea în timp; diferențele (biologice) dintre bărbați și femei (exterior, interior), diferența dintre prietenie, dragoste și plăcere, drepturile sexuale ale copiilor (la informații, educație sexuală, integritate corporală).

Dar tot acestor copii, mult prea fragezi la trup și la suflet, și tot acum, mult prea devreme, se intenționează a li se da informații privind: alegerile ce țin de calitatea de părinți și sarcină, infertilitate, adopție; ideea de bază a contracepției (este posibil de planificat și decis cu privire la familia ta); diferite metode de contracepție, bolile legate de sexualitate.

Un copil care va parcurge această program, ar trebui, conform autorilor ei, ca la vârsta de 9-12 ani să obțină și să posede un bagaj larg de informații privind sexul și sexualitatea: igiena corpului (menstruație, ejaculare); schimbările la primele etape ale pubertății (schimbări mentale, fizice, sociale și emoționale și modurile diferite în care se pot manifesta acestea), reproducerea și planificarea familială; simptomele de sarcină; riscurile și consecințele sexului neprotejat (sarcină neplanificată), diferențele dintre prietenie, companie și relații și metodele de întâlnire, simptomele, riscurile și consecințele experiențelor sexuale nesigure, neplăcute și nedorite (infecții cu transmitere sexuală (ITS), HIV, sarcină neplanificată, consecințe psihologice); prevalența și diferitele tipuri de abuz sexual, cum poate fi evitat și de unde să obții ajutor.

Același copil, fie băiat sau fată, trebuie să dobândească, conform programei, numeroase abilități: să comunice și să înțeleagă diferitele sentimente sexuale și să vorbească despre sexualitate în mod adecvat; să ia decizii conștiente dacă să aibă sau nu experiențe sexuale; să refuze experiențele sexuale nedorite, să își exprime și să recunoască diferitele emoții trăite de sine și de alții; să își exprime necesitățile, dorințele și limitele și să le respecte pe ale altora; să își asume responsabilitatea față de experiențele sexuale sigure și plăcute pentru sine și alții; să își exprime limitele și dorințele și să evite experiențele sexuale nesigure și nedorite; să acționeze în conformitate cu aceste drepturi și responsabilități. Iar în privința atitudinilor urmărite de profesorii sexuali, copiii trebuie: să înțeleagă și să accepte schimbările și diferențele între corpuri; ideea că, de fapt, contracepția ține de responsabilitatea ambelor sexe; înțelegerea sexualității ca proces de învățare; acceptarea diferitelor exprimări ale sexualității (sărut, atingere, alint etc.); respectul pentru intimitatea altora.

La fel de exagerat ni se pare, însă, a ține lecții copiilor la această vârstă (9-12 ani) despre lucruri care sunt absolut accidente și excepții: prima experiență sexuală; diferitele tipuri de contracepție și utilizarea lor; mituri despre contracepție. O abilitate esențială pe care trebuie să o dobândească, între altele, este să utilizeze prezervative și contraceptivele în mod eficient pe viitor. La vârsta de doar 9-12 ani!

Iar în privința atitudinilor, laxismul moral pare a-și spune și mai mult cuvântul. Copilul de 9-12 ani trebuie astfel instruit, încât să dobândească, „o atitudine pozitivă față de egalitatea de gen în relații și alegerea liberă a partenerului, acceptarea, respectul și înțelegerea diversității în sexualitate și orientare sexuală (sexul trebuie să aibă loc prin acord reciproc, în mod voluntar, egal, corespunzător vârstei și contextului și cu respect față de sine)” (p. 45).

Între 12-15 ani, elevii vor fi informați, la orele de educație sexuală (la noi de „educație sanitară”) despre: imaginea corpului și modificările lui (mutilarea genitală la femei, circumcizia, restabilirea himenului, anorexia, bulimia, piercingul, tatuajele); impactul maternității și paternității (la o vârstă mică), contracepția, luarea deciziilor și îngrijirea acordată în cazul unei sarcini neplanificate; informațiile despre serviciile de contracepție, contracepția ineficientă și cauzele sale (consumul de alcool, efectele adverse, neglijarea, inegalitatea de gen etc.), influența vârstei, genului, religiei și a culturii; igiena corpului și auto-examinarea. Ca abilități de bază ce se urmăresc a fi dobândite de către elevi, standardele menționează: să descrie modul în care sentimentele oamenilor față de corpurile lor le pot afecta sănătatea, imaginea de sine și comportamentul; să recunoască semnele și simptomele sarcinii; să obțină contracepția dintr-un loc corespunzător, de ex., vizitând un specialist în sănătate; să ia decizii conștiente dacă să aibă sau nu experiențe sexuale; să dezvolte capacitățile de comunicare și negociere intimă; să abordeze injustiția, discriminarea, inegalitatea; să ia decizii responsabile și să facă alegeri bine informate (aferele comportamentului sexual); să recunoască drepturile sexuale proprii și ale celorlalți; să gestioneze

normele și valorile inter(personale) conflictuale în familie și societate.

Atitudinile pe care trebuie să le dobândească elevii presupun: atitudini personale (norme și valori) cu privire la maternitate și paternitate (la o vârstă tânără) contracepție, avort și adopție; o atitudine pozitivă față de asumarea responsabilității reciproce privind contracepția; acceptarea faptului că oamenii simt diferit (din cauza genului, culturii, religiei etc. și din cauza modului în care le interpretează); aspirația de a crea relații egale și împlinite; o opinie personală față de sexualitate (să fie flexibilă) în cadrul unei societăți sau grup în schimbare.

Deja începând cu vârsta de 15 ani, matricea propune informații legate de: schimbările psihologice în perioada pubertății, schimbarea fertilității odată cu înaintarea în vârstă (mame surogat, reproducere asistată medical); semnificația sexului la diferite vârste, diferențele de gen; sexualitate și dizabilitate, influența bolii asupra sexualității (diabet, cancer etc.); sexul tranzacțional (prostituție, dar și sexul în schimbul unor daruri, hrană/nopti plăcute, mici sume de bani), pornografia, dependența sexuală. Tânărul sau tânăra de 15 ani și peste trebuie să identifice diferențele între imaginile din media și viața reală; să comunice cu partenerul lor în condiții egale; să discute subiecte dificile cu respectarea opiniilor diferite; să utilizeze competențe de negociere; să ia decizii informate cu privire la contracepție și sarcini (neplanificate); să discute formele de relații și motivele sexului sau ale lipsei acestuia; să accepte îndrăgostirea, ambivalența, dezamăgirea, furia, gelozia, trădarea, încrederea, vina, teama și nesiguranta; să discute despre emoții, se se opună hărțuirii sexuale; să obțină competențe de auto-apărare, să definească valorile și convingerile personale. Dar, ca și cum ar fi un lucru general, ar trebuie să primească informații privind comportamentul, așteptările și neînțelegerile față de rolurile de gen, datorate, probabil, geloziei, violenței sexuale, dezamăgirilor, pe care le-a studiat la vârsta de 4-6 ani.

Ca abilități, trebuie să „dezvăluie orientarea sexuală” altor persoane (să recunoască că este homosexual sau bisexual), (probabil în scopul dezincriminării și a acceptării publice – n.n.); să se simtă în drept să revendice drepturile sexuale (probabil prin parade și manifestații – n.n.); să recunoască încălcarea drepturilor și să pledeze împotriva discriminării și violenței bazate pe gen.

Printre atâtea informații, abilități, atitudini și competențe, oferite de „educația sexuală”, propusă de experți a se desfășura standardizat în întreaga Europa, comportamentul denumit: „o atitudine pozitivă față de sexualitate și plăcere”, pare a fi „nevinovată”, dar în consens cu hedonismul societății de astăzi, care caută, propune și apreciază plăcerile simțuale, în detrimentul înaltelor bucurii intelectuale, morale sau spirituale.

Cea mai veche școală românească – Scheii Brașovului, datată 1495

Cunoștințele, abilitățile și competențele elevului de nota 10 la „educația sanitară”

Recapitulând, sintetic, prin noianul de informații ce vizează obținerea unor abilități și dobândirea unor atitudini precise, un copil de 0-4 ani, trebuie să afle despre masturbarea precoce; la 4-6 ani – trebuie să își stăpânească dezamăgirile, datorate sentimentelor de gelozie, furie, agresiune, efecte, poate, ale relațiilor greșite de „prietenie și dragoste față de persoanele de același sex”, odată ce tot la această vârstă de 4-6 ani învață, de la experți, să accepte diversitatea.

Bineînțeles că nu ne referim la biodiversitate sau la diversitatea culturală, precum nici documentul nu o face, ci la cea de gen sau sexuală.

La vârsta de 6-9 ani, deja devine un fel de mic specialist și el, dobândind cunoștințe temeinice despre ceea ce ține de calitatea de părinți și de sarcină, despre infertilitate, adopție și contracepție, precum și despre bolile legate de sexualitate și planificarea familială. Oare la această vârstă știe bine tabla înmulțirii și a împărțirii, să nu dea cumva cu virgulă, când, în joacă, face calcule de planificare familială?

Mai departe și silitor învățând la „educația sanitară”, copilul cu vârsta între 9-12 ani devine un fel de psihosexolog. Deja a trecut de lecția referitoare la prima experiență sexuală, având abilitatea, sperăm tot teoretică,

de a utiliza prezervative și contraceptive „în mod eficient”, că doar a învățat. Iar în raport cu alții, el trebuie să fi dobândit deja „o atitudine pozitivă față de egalitatea de gen în relații și alegerea liberă a partenerului, acceptarea, respectul și înțelegerea diversității în sexualitate și orientarea sexuală” (p. XXXXX).

La 12-15 ani, deplin flexibil în atitudinea și comportamentul față de identitatea de sex a altora, el învață despre mutilări sexuale, piercing și tatuaje. Documentul nu dă detalii privind zona sau locul acestora.

La vârsta de 15 ani, elevul care nu a absentat la orele de „educație sexuală” poate da lecții părinților. Îi poate spune tatălui sau mamei sale, care probabil nu au făcut „educație sanitară”, că au libido slab din cauza bolilor cronice și trebuie să le trateze. Sau poate, nonșalant, căci standardele de educație sexuală în Europa îl încurajează, să își anunțe părinții, familia sau prietenii că este homosexual sau bisexual (și-a „dezvăluit orientarea sexuală”) și că suferă de depresie, din cauza așteptărilor și neînțelegerilor față de rolurile de gen, în raport cu prietenul său din metavers, că e la modă acum să cultivi relații virtuale, la propriu și la figurat.

„Educația sanitară” trebuie să fie și morală

În documentul de 68 de pagini prezentat, nu am întâlnit niciodată cuvântul „morală” sau „etică”. Doar „sex”, „sexologie”, „așteptări sexuale”, „bunăstare sexuală”, „drepturi sexuale” etc.

Probabil că, așa cum spun Părinții duhovnicești, cei care, prin darul discernământului, văd profunzimile sufletului uman și viitorul lumii, în societatea hedonistă în care trăim și în sistemele de educație seculare, morala și virtutea sunt considerate a fi rușine, semne de înapoiere și regres.

Păcatul este în trend. El este cultivat și laudat. Virtuțile, între care castitatea sau abstenența, nu mai au loc. Neprihănirea crinului este sufocată de spinii scailor. O epocă a dezlănțuirii forțelor umane, nu totdeauna superioare și creatoare, ci de multe ori având mai multe lucruri în comun cu pofta, instinctul și plăcerea, pe care standardele menționate ne pregătesc să o căutăm și să o juisăm.

Pe de altă parte, însă, și experții care au alcătuit aceste standarde, enumerând felurile matricelor, arată că în spațiul american este folosit Tipul 1, cel care recomandă și îi încurajează pe tineri să își păstreze curăția trupeză până la momentul căsătoriei, pentru a trăi cu adevărat bucuria și fericirea unei familii clădite pe o valoare atât de înaltă. În mod sigur, există și acolo căderi între tineri, dar una e să încurajezi virtutea și curăția și să mai fie și căderi și cu totul altceva este să promovezi plăcerea instinctuală și să te aștepti la roade bune. Goethe spunea: „Tratează un om ca ceea ce pare a fi și-i vei face rău. Dar tratează un om ca și cum ar fi ceea ce ar putea, și-l vei face să fie ceea ce ar putea fi”.

În țările în care s-a introdus, cu mai bine de 50 de ani în urmă, educația sexuală, în școli, acum nu s-a constatat o „sublimare” a relațiilor dintre bărbat și femeie sau o consolidare a familiei, ci vulnerabilizarea și volatilizarea lor.

Moralitatea și responsabilitatea profesorilor

Lectura atentă a Standardele pentru educația sexuală în Europa lasă loc și de speranță. Ele vorbesc despre competențele educatorilor și despre faptul că programele sunt încă adaptate, la nivel național, ba chiar local. Sperăm că în spațiul nostru românesc (și măcar pentru viitorul imediat), mulți dintre educatori să aibă sentimentul responsabilității față de cei care reprezintă viitorul unui neam – copiii. Să adapteze programele și conținuturile acestora, pentru a nu intra în contradicție cu educația morală, ci, dimpotrivă, făcută cu discernământ, însăși educația sanitară să conducă spre o viață duhovnicească înaltă, sau de la înfrânarea trupului la profunzimea sufletului și la înălțimea spiritului.

În caz contrar, nota proastă nu va fi a elevilor sau a profesorilor și nici doar la „educația sanitară” sau „educația sexuală”, ci răspunsul nostru, al tuturor, în fața istoriei și la clipa Judecării Neamurilor va fi găsit unul greșit și străin de ființa acestui neam și de culmile morale ale ființei umane.

În plus, politicienii noștri, „cu frică de Dumnezeu”, că se apropie campania electorală, dar și temători de stăpânie, au hotărât ca educația sanitară să înceapă în clasa a opta. Astfel elevii vor fi scutiți de însușirea acestor standarde europene, putând să își mai păzească urechile și sufletul neatinse prea devreme și nepângărite de atâtea abdicări de la morala elementară.

Iar celor care spun că este introdusă prea târziu, le recomandăm să adopte legi care să întărească familia, tot mai bulversată, relațiile dintre părinți și copii, să îi încurajeze spre o viață frumoasă, în curăție.

O educație și o viață morală înalte, conduc la evitarea păcatelor și își imprimă amprenta și asupra educației sanitare. Educația sexuală sau sanitară, însă, făcută în spiritul programelor ei flexibile și permissive în materie de moralitate, nu poate conduce, niciodată, la o viață spirituală.

Colectivități imparate

Motivele reținerii, mefienței și chiar violenței cu care sînt primite observațiile critice privind societatea din care faci parte sînt multiple și se manifestă la nivele diferite. Cel mai... popular, mai zgomotos și mai rudimentar este modul de manifestare al așa-zisilor naționaliști... Așa-zisi pentru că nu este vorba de o gândire unitară, de o manifestată coerență, ci de un cumul de reacții venind din surse eterogene, trădînd nivele de reflecție incongruente. De altfel, așa cum au arătat mulți din cei care l-au studiat în ultimele decenii, pe cît pare de ușor de înțeles naționalismul este pe atît de greu de definit. Nu este o doctrină care să exprime limpede un număr de idei. Din ceea ce am observat naționalismul se combină astăzi pînă la identificare cu populismul (chestiunea merită o discuție distinctă) producînd în final, prin tot ceea ce cuprinde, o combinație nefastă. Nu e lipsită de semnificație constatarea lui Benedict Anderson referitoare la lipsa, spre deosebire de celelalte doctrine susținute de sisteme teoretice remarcabile, a unui mare teoretician al doctrinei naționaliste („Unlike most other isms, nationalism has never produced its own grand thinkers: no Hobbeses, Tocquevilles, Marxes or Webers”).

Benedict Anderson, unul din importanții filosofi din zilele noastre preocupăți de problema naționalismului dezvoltă o argumentație specifică abordărilor ideologiei naționaliste din ultimele decenii. Unele din concluziile sale continuă argumentația unor teoreticieni bine cunoscuți. La fel ca Ernest Gellner, de pildă, conchide că naționalismul este o invenție tirzie în istoria umanității, posibilă doar atunci cînd apar instrumentele necesare propagării în masă a ideilor naționaliste – o limbă „națională”, comună celor care vor împărtăși aceleași idei, mijloacele tehnice prin care se poate propaga o ideologie de masă, deci apariția tiparului, a largii difuzări a textelor tipărite, o dezvoltare economică în măsură să coaguleze o activitate comunitară etc.

Nemulțumirea provocată de încercarea de a aborda analitic aserțiunile care guvernează o colectivitate națională decurg din obligativitatea acesteia de a pune sub semnul întrebării un număr de locuri comune devenite adevăruri de nezdruccinat. Există în primul rînd un background cultural. Inculcat de generații. După impunerea unui învățămînt unitar, „național”, ideea de națiune a fost alimentată prin mituri specifice. Mituri... fondatoare, cum li se spune, în fond coagulantul ideologic al unor reprezentări organizate, instituționalizate. Statele naționale se raportează, după particularitățile culturale, la aceste mituri. Momentul istoric în care apar succede afirmării romantismului german, care cultivă alegații privind diferențele naționale, identitatea inconfundabilă și inalienabilă etc. Totul înfățișat în opere de ficțiune și într-o literatură de popularizare specifică, devenită, prin instituționalizare, o permanență pentru generații succesive, transformată în adevăr cultural suprem. Toate aceste narațiuni vorbesc despre originile stră-stră-vechi ale națiunii (deși acestea se constituie relativ recent din punct de vedere istoric), despre timpuri ideale în care națiunea trăia o existență edenică sau, dacă era tulburată de alții, una plină de implacabile victorii împotriva tuturor vicisitudinilor șamd. Singura cauză a sfîrșitului epocilor de naștere în beatitudine a națiunilor o reprezintă străinii – corolarul acestei convingeri fiind transformarea străinului în marele dușman.

Transformarea străinului în dușman așadar – cu toate consecințele care decurg de aici... În mod explicabil asemenea convingeri au subminat ideile iluministe despre libertate, dreptate, coerență rațională șamd valabile pentru întreaga omenire. Acestea se impuseră înainte de 1789, cînd începe să se vorbească despre națiune în sensul folosit și astăzi, popoarele aveau nevoie de ele și, în cheie naționalistă acestea devin la rîndul lor... naționale... Libertatea ta ca națiune este adevărata libertate, libertatea celorlalți nu contează,

dreptatea ta... națională e singura dreptate de acceptat, convingerile tale sînt singurele care pot fi luate în seamă – și tot ce ține de aceste adevăruri naționale, mai presus decît orice, trebuie impus și celorlalți, trebuie smulse celorlalți – prin indiferent ce mijloace. Crimele în numele națiunii tale nu mai sînt crime, sînt acte... patriotice, oricît de nocive interesele naționale sînt singurele care trebuie urmărite șamd.

Toate acestea conduc la distonii greu de ameliorat ale organismului social. Războaiele care au pustiit Europa și s-au transformat în carnagii mondiale sînt cel mai bun exemplu. Au fost provocate de naționalisme. Ceea ce se întîmplă în chiar acest moment nu departe de noi ilustrează realitățile istorice prin realități palpabile.

De multă vreme s-a impus o separare categorică între răsăritul și vestul continentului – inclusiv în ceea ce privește ideologia naționalistă. Impulsul inițial a apărut în Occident („leagănul... civilizației”); modelul națiunii a început să joace un rol distructiv o dată cu apariția ideii de națiuni superioare... și celelalte na-

țiuni... „Națiunile superioare” europene au simțit într-un moment istoric că au misiunea de a creștina, de a civiliza și restul lumii – intrînd astfel în secolele întunecate ale colonialismului. Pe aceleași meridiane apare civilizația – la curțile puternicilor monarhi. Norbert Elias urmărește procesul apariției civilizației, difuzării și impunerii acesteia. Europa occidentală se va afla (și se află) de foarte multă vreme în avangarda lumii civilizate. Chiar dacă rădăcinile culturii europene se află în răsăritul continentului (civilizația greacă, creștinismul, Bizanțul...). Naționalismul se naște în occident și este exportat în întreaga lume unde va căpăta înfățișări mai apropiate sau mai îndepărtate de modelul european. Dar în aceleași cadre naționalismul este depășit și înlăturat. Nu într-un tot, societatea, mai ales cea componentă a ei sensibilă la ademenirile populismului păstrează în continuare o formă mentis datoare naționalismului. Dar procentul acestora e în permanentă scădere, încît putem spune că cea formă de naționalism care a dus la confruntări militare distrugătoare, la uri înositoare între popoare nu mai este de decenii de actualitate. Lumea civilizată, se poate spune, a lăsat în urmă perioada naționalismelor.

Ce se întîmplă, în acest timp în partea noastră de Europă? Sînt multe de spus dar pentru a ne reprezenta situațiile reale să ne imaginăm cum stăteau lucrurile

înainte ca această mutație în procesul comunicării de-clanșată de apariția tiparului să se fi produs. Este vorba, pe de o parte, de viața în comunități mici, risipite pe largi teritorii, cu oameni ocupați să-și asigure hrana și să plătească dările... Așezările orășenești erau puține și mărunte – și chiar în cazul marilor aglomerări urbane, cîte au fost, înainte de răspîndirea mijloacele actuale de comunicare, în mase, fără existența măcar a unui ziar, care să presupună contactul cu un interlocutor pe care nu îl vezi, despre care nu ai o reprezentare concretă, cunoșteau o viață socială asemănătoare aceleia a sate-lor. Chiar dacă în unele cazuri existau în orașele mai importante comunicări pentru un public mai larg sub forma unor afișaje asemănătoare gazetelor de perete, lucrurile erau departe de a suplini mijloacele de comunicare moderne, care presupun o mutație de mentalitate, o lărgire a orizontului, o deplasare a accentului de la prezența reală a interlocutorului la mesaj.

Orizontul social al indivizilor de dinainte de apariția tiparului se limita la cunoștința cei mai apropiați, la familia, grupul, vecinătatea care îi definește. Formele de coeziune socială se limitau la alianțe și adversități. Cei din familia ta, din grupul tău formează nucleul vieții colective. Cei din grupul tău te apără, lor le datorezi existența ta. Familia, gruparea, alianțele... Indivizii sînt evaluați în primul rînd după gradul de solidaritate cu tine. Acesta este factorul esențial. Nu după calitățile individului, ci după gradul său de utilitate. „Ai tăi” și ceilalți. Formă rudimentară de socializare – apărarea celor din grupul tău, a aliaților, a susținătorilor... Ceilalți, străinii, trezesc suspiciune, sînt potențiali dușmani. Pînă tîrziu în lumea comunităților mici aceasta e mentalitatea. Lumea satului din prima jumătatea a secolului trecut oferă astfel de exemple. Nu există conștiința unei solidarități generale, abstracte. O solidaritate cu oameni pe care nu îi cunoști, din afara grupului știut personal. Apar și acolo ierarhizări, se fixează cel mai puternic, cel cu mai multe vite, cu mai multe slugi șamd. Dar de fiecare dată este vorba de persoane, de x sau de y, nu de o abstractizare. O reprezentare generală, abstractă nu era accesibilă.

După Norbert Elias civilizația apare în viața la curte. Dar dacă urmărim viața la curte observăm că acolo apar distincții, grade nobiliare, realități abstracte – rangul este important în primul rînd prin el însuși, ca abstracțiune, abia apoi apare necesitatea personificării, a prezentării persoanei care îl poartă.

În *Imagined Communities* Benedict Anderson vede naționalismul ca pe un construct social, o realitate a convingerilor unei colectivități care se consideră unită printr-un număr de trăsături comune. O astfel de existență devine posibilă în momentul în care persoanele sînt convinse de realitatea imaginii comunității – pentru că niciodată membrii unei națiuni nu se vor putea cunoaște personal, nu vor putea lua legătura cu ceilalți membri ai națiunii pentru a verifica consistența coeziunii. Observația e reală și implică apariția conștiinței apartenenței la o comunitate imaginată. Obiecția pe care aș face-o e aceea că o comunitate imaginată poate fi și o comunitate de alt tip – de pildă una democratică, multiethnică, orientată conform valorilor universale – nu neapărat una naționalistă, respingându-l pe „celălalt”, incapabilă să vadă realitatea din pricina ochelarilor de cal pe care îi poartă... Și într-un astfel de caz este vorba de un construct social, de credința apartenenței la o comunitate pe care individul nu o poate cunoaște în mod real..., care devine un construct social...

Ceea ce definește naționalismul, din punctul meu de vedere este constructul social fixat în limitele existenței exclusive în cadrul familiei/clanului/tribului – despre care am vorbit mai înainte, mod de existență care exclude alte tipuri de societate...

Voi reveni asupra acestui punct de vedere.